

Regeringens proposition

1980/81: 89

om vissa frågor rörande glasindustrin;

beslutad den 29 januari 1981.

Regeringen förelägger riksdagen vad som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll för den åtgärd och det ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

NILS G. ÅSLING

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås ett fortsatt och utökat industripolitiskt åtgärdsprogram för den manuella glasindustrin under perioden 1981/82 – 1983/84.

En viktig del i det föreslagna programmet är insatser för att främja exporten. En avsevärd ökning av nuvarande exportfrämjande åtgärder föreslås. Vidare läggs förslag fram om införande av särskilda strukturgarantier i syfte att underlätta finansieringen av branschens marknadsföringsansträngningar. Fortsatt stöd till konsultinsatser föreslås, varvid visst stöd för designverksamhet föreslås ingå. För att höja den tekniska kompetensen inom branschen föreslås teknisk fortbildning av vissa personalkategorier. Fortsatt investeringsstöd med avskrivningslån för investeringar i effektivitetshöjande produktionsutrustning och bättre arbetsmiljö föreslås.

För de föreslagna åtgärderna tas upp en ram av 36,5 milj. kr. för hela treårsperioden. För särskilda strukturgarantier beräknas 25 milj. kr. För budgetåret 1981/82 föreslås 10,5 milj. kr.

I propositionen redovisas också vissa frågor rörande planglasindustrin och förpackningsglasindustrin.

INDUSTRIDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-01-29

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Wikström, Friggebo, Mogård, Åsling, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelsohn, Danell, Petri, Eliasson.

Föredragande: statsrådet Åsling

Proposition om vissa frågor rörande glasindustrin

1 Inledning

Glas tillverkas i Sverige huvudsakligen i tre branscher, nämligen den manuella glasindustrin, planglasindustrin och förpackningsglasindustrin.

Inom samtliga dessa tre branscher har under 1970-talet skett stora strukturella förändringar.

I fråga om den manuella glasindustrin har riksdagen vid flera tillfällen under 1970-talet beslutat om särskilda stödåtgärder. Dessa åtgärder inleddes budgetåret 1970/71 med treåriga utbildnings- och exportprogram (prop. 1970:41, SU 1970:61 och BaU 1970:23, rskr 1970:165 och 188). Exportprogrammet har därefter förlängts vid flera tillfällen. Fr. o. m. budgetåret 1972/73 kompletterades åtgärderna med dels bidrag till konsultinsatser i omställningsfrämjande syfte, dels statliga lånegarantier, s. k. strukturgarantier (prop. 1972:46, NU 1972:32, rskr 1972:195). Våren 1977 beslutade riksdagen om ett treårsprogram för budgetåren 1977/78–1979/80 med ökade insatser (prop. 1976/77:61, NU 1976/77:37, rskr 1976/77:283). Därvid infördes avskrivningslån för effektivitetshöjande investeringar i produktionsutrustning och för investeringar som syftar till att förbättra arbetsmiljön. Åtgärderna har förlängts till att omfatta budgetåret 1980/81 (prop. 1979/80:100 bil. 17 s. 42, NU 1979/80:43, rskr 1979/80:395). Åtgärderna administreras av statens industriverk.

Den centrala anläggningen Glasma AB för tillverkning av färdigblandad glastråvara, s. k. mäng, för den manuella glasindustrin har kommit tillstånd genom insatser inom ramen för de branschriktade åtgärderna och statligt lokaliseringstöd.

Riksdagen beslutade våren 1979 hemställa hos regeringen om att en samlad plan för samhällets insatser på glasindustriområdet skulle upprättas

(NU 1978/79:28, rskr 1978/79:207). Härvid framhölls bl. a. att målet när det gäller den manuella glasindustrin borde vara att bevara denna industris långsiktiga konkurrenskraft och konstnärliga kvalitet så att hittillsvarande sysselsättningsnivå kunde behållas. I fråga om åtgärder för den manuella glasindustrin betonades betydelsen av att forsknings- och utvecklingsarbete inom branschen beaktades och anfördes att särskilda insatser för att främja exporten sannolikt behövdes. Vidare underströks vikten av att den manuella glasindustrin också i fortsättningen kunde få tillgång till yrkeskunnig arbetskraft. Enligt riksdagens mening var det naturligt att arbetet med en samlad plan för samhällets insatser på glasindustriområdet innefattade också en nordisk aspekt. Riksdagen hemställde därför att regeringen skulle ta initiativ till överläggningar med övriga nordiska länder rörande gemensamma problem på glasindustrins område.

Med anledning av riksdagens beslut uppdrog regeringen den 20 april 1979 åt statens industriverk att utarbeta förslag till en samlad plan för samhällets insatser för glasindustriområdet i enlighet med vad näringsutskottet hade anfört. I uppdraget angavs att de nordiska aspekterna speciellt med avseende på planglasindustrin borde tas upp i enlighet med vad utskottet anfört.

Inom industriverket har arbetet med anledning av uppdraget delats upp i tre delar, nämligen manuell glasindustri, planglasindustri och emballageglasindustri. Industriverket lämnade i augusti 1980 rapporterna (SIND 1980:9) Manuella glasbruk i strukturomvandling, (SIND 1980:8) Planglasindustrin – planglas och isolerrutor inför 80-talet samt (SIND PM 1980:12) Emballageglasindustrin – en förstudie. I oktober 1980 lämnade industriverket rapporten (SIND PM 1980:22) Manuella glasbruk i strukturomvandling: Forskning och utveckling. Rapporterna om manuell glasindustri och planglasindustri har remissbehandlats.

Yttranden över rapporten om manuella glasbruk i strukturomvandling har avgetts av skolöverstyrelsen, statens naturvårdsverk, koncessionsnämnden för miljöskydd, kommerskollegium (KK), näringsfrihetsombudsmannen (NO), statens pris- och kartellnämnd (SPK), arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), arbetarskyddsstyrelsen, styrelsen för teknisk utveckling (STU), länsstyrelserna i Östergötlands, Kronobergs och Kalmar län, Kooperativa förbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Svenska fabriksarbetareförbundet, Svenska industritjänstemannaförbundet och Sveriges arbetsledareförbund, vilka tre organisationer har avgett ett gemensamt yttrande, Svenska glasbruksföreningen, Sveriges exportråd, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation – Familjeföretagen, Sveriges industriförbund, Sveriges köpmannaförbund, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Emmaboda och Nybro kommuner, vilka båda kommuner har avgett ett gemensamt yttrande, samt Finspångs, Lessebo, Ronneby och Uppvidinge kommuner.

Vissa remissinstanser har till sina yttranden fogat yttranden från andra instanser. Sälunda har KK bifogat yttranden från handelskamrarna i Kalmar län, i Kronobergs och Blekinge län samt från Stockholms handelskammare. Länsstyrelsen i Kalmar län har bifogat yttranden från länsarbetsnämnden och Kalmar läns utvecklingsfond.

Yttranden över rapporten om forskning och utveckling för den manuella glasindustrin har avgetts av skolöverstyrelsen, AMS, STU, Svenska glasbruksföreningen, Glasforskningsinstitutets styrelse, SAF, Svenska fabriksarbetareförbundet, Sveriges industritjänstemannaförbund och Sveriges arbetsledareförbund, vilka tre organisationer har avgett ett gemensamt yttrande.

Yttranden över rapporten om planglasindustrin har avgetts av KK, NO, SPK, AMS, bostadsstyrelsen, statens råd för byggnadsforskning, statens planverk, STU, länsstyrelsen i Hallands län, SAF, Svenska fabriksarbetareförbundet, Sveriges arbetsledareförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation – Familjeföretagen, Sveriges industriförbund och TCO.

KK har till sitt yttrande fogat ett yttrande från Skånes handelskammare. Länsstyrelsen i Kalmar län har till sitt yttrande fogat ett yttrande från Emmaboda kommun och länsstyrelsen i Hallands län har till sitt yttrande fogat ett yttrande från näringslivskommittén i Hallands län.

Sammanfattningar av industriverkets rapporter om glasindustrin bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1–4*.

Sammanfattningar av inkomna remissyttranden bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 5 och 6*.

Länsstyrelserna i Kronobergs och Kalmar län har gemensamt utarbetat rapporten Regionala och lokala konsekvenser av förändringar inom den manuella glasindustrin. Rapporten har sammanfattats i ett särskilt avsnitt i industriverkets rapport Manuella glasbruk i strukturiomvandling.

Den i utredningen om manuella glasbruk i strukturiomvandling genomförda samhällsekonomska analysen har industriverket redovisat i januari 1981 i en särskild rapport (SIND 1980: 24) Samhällsekonomska analyser av sysselsättningsproblem – exemplet manuell glasindustri.

Vidare har kommit in vissa skrivelser rörande glasindustrin från organisationer.

2 Föredragandens överväganden

Glasindustrin består i huvudsak av tre avgränsade delar, nämligen manuell glasindustri, planglasindustri och förpackningsglasindustri.

Den manuella glasindustrin tillverkar hushålls- och prydnadsglas samt belysningsglas. Den i vissa andra länder förekommande högautomatiserade tillverkningen av hushållsglas saknar motsvarighet i Sverige.

Planglasindustrins huvudprodukt är glas för fönster i byggnader och fordon.

Förpackningsglastillverkningen är huvudsakligen inriktad på förpackningar för livsmedelsindustrins behov, bl. a. dryckesförpackningar. Vidare tillverkas glas för medicinska ändamål.

Statens industriverk har med anledning av riksdagens beslut våren 1979 fått i uppdrag av regeringen att utarbeta förslag till en samlad plan för samhällets insatser på glasindustriområdet. Industriverket har mot bakgrund av de stora olikheterna i problembild och branschstruktur som gäller för glasindustrins olika delar bedrivit utredningsarbetet uppdelat på manuell glasindustri, planglasindustri och förpackningsglasindustri. Separata rapporter avseende dessa tre delar av glasindustrin har lämnats av industriverket i augusti 1980. Därutöver har industriverket i oktober 1980 lämnat en rapport om forskning och utveckling för den manuella glasindustrin. Rapporterna rörande manuell glasindustri och planglasindustri har remissbehandlats.

Statens industriverk har således inte funnit det ändamålsenligt att behandla glasindustrins olika delar i ett sammanhang och har därför inte utarbetat något förslag till samlad plan för samhällets insatser på området.

För egen del vill jag beträffande behovet av en samlad plan anföra följande. I likhet med industriverket finner jag det naturligt att glasindustrins olika delar behandlas var för sig med hänsyn till de stora skillnader som föreligger i fråga om struktur och problem. Industriverkets utredningsarbete har täckt hela glasindustriområdet och behovet av insatser från samhällets sida har bedömts utifrån en analys av varje branschområde för sig. Jag bedömer därför att ett tillräckligt underlag har tagits fram för en samlad bedömning av behovet av åtgärder för glasindustrin genom den genomgång av glasindustriområdet i sin helhet som industriverket har företagit.

Jag övergår nu till att behandla de olika delarna av glasindustrin och tar först upp den manuella glasindustrin.

2.1. Den manuella glasindustrin

Under 1970-talet har problemen inom den manuella glasindustrin föranlett införandet av successivt breddade och förstärkta statliga åtgärder för branschen. Kostnaderna för i huvudsak exportfrämjande åtgärder, konsultinsatser, investeringslån och strukturgarantier uppgick under budgetåren 1970/71–1979/80 till 32,5 milj. kr. Beviljade lånegarantier uppgick t. o. m. budgetåret 1979/80 till 20 milj. kr. i strukturgarantier och 1,6 milj. kr. i exportlånegarantier. För innevarande budgetår har riksdagen anvisat 4 milj. kr. för branschfrämjande åtgärder i form av exportfrämjande åtgärder och konsultbidrag. Av tidigare beviljade medel för lån till investeringar var vid budgetårets början 6,9 milj. kr. inte utnyttjade. Vidare omfattas branschen liksom tidigare av systemet med strukturgarantier.

Inom den manuella glasindustrin tillverkas som nämnts huvudsakligen hushålls- och prydnadsglas. Tillverkningen av belysningsglas har gått tillbaka och sker numera vid endast ett glasbruk.

Av *industriverkets utredning* framgår att antalet anställda hösten 1980 uppgick till ca 1 900 personer. Nedläggningar hade då under loppet av ett år skett av Flygsfors och Alsterfors glasbruk inom Orrefors-gruppen och av Skrufs glasbruk inom Kosta Boda-gruppen. Efter dessa nedläggningar tillverkas glas vid 19 bruk. Antalet företag är tolv. Branschstrukturen framgår av följande sammanställning.

	Företag	Glas- bruk	Anställda	Fördelning i % av anställda
AB Orrefors Glasbruk	1	3	517	27
Kosta Boda AB	1	5	831	44
Reijmyre Glasbruk AB	1	1	118	6
Fristående glasbruk	9	10	436	23
	12	19	1 902	100

Orrefors ägs av Incentive AB. Kosta Boda och Reijmyre ingår i Upsala Ekeby-koncernen. De fristående glasbruken ägs vart och ett av en begränsad krets privatpersoner.

Den nuvarande strukturen är resultatet av betydande omstruktureringar under 1970-talet. I slutet av 1960-talet bestod branschen av ett stort antal fristående bruk. År 1971 bildades Åforsgruppen genom fusion av tre glasbruk. När Upsala Ekeby år 1975 övertog företagsgruppen bestod den av fyra bruk. Senare ändrades namnet till Kosta Boda.

Vid årsskiftet 1974-75 bildades med hjälp av bl. a. det statliga strukturstödet Krona-Bruken AB genom samgående av fem bruk. Den nya gruppen gick i konkurs år 1977, varvid två av bruken inlemmades i Kosta Boda-gruppen och ett bruk övertogs av Orrefors.

Incentive blev delägare i Orrefors år 1971 och ökade ägarandelen till 90% år 1976. Sedan år 1978 är Orrefors helägt av Incentive.

Stora investeringar har gjorts inom de båda flerbruksföretagen bl. a. i form av s. k. kontinuerliga vannor med hög kapacitet och effektivitet i syfte att trygga företagens långsiktiga lönsamhet. Enligt industriverket kan det dåliga resultatet för branschen år 1978 till stor del förklaras av stora inkörningskostnader av de kontinuerliga vannorna i Kosta och Orrefors. De gjorda investeringarna inom branschen är finansiellt mycket betungande. Branschens upplåning har ökat och lett till allt större räntekostnader.

Genomförda investeringar och svag utveckling på avsättningssidan har lett till en betydande överkapacitet, av industriverket beräknad till 50 milj. kr. eller 14% av kapaciteten år 1980.

Nödvändiga investeringar i ny teknik, som ersättning för förslitna anläggningar, i miljöteknik och avseende vardagsrationaliseringar har enligt industriverkets rapport släpat efter. Branschen belastas av vissa föreläg-

ganden avseende yttre miljöproblem som måste lösas genom investeringar. Enligt en grov uppskattning skulle kostnadsnivån inom branschen kunna sänkas med 50 milj. kr. Investeringsbehovet uppgår härvid enligt en likaså grov uppskattning till mellan 75 och 100 milj. kr. under en femårsperiod. Besparingen avser huvudsakligen kostnader för arbetskraft och energi.

Utvecklingen under 1970-talet för hushålls- och prydnadsglas samt prognos för utvecklingen t. o. m. år 1985 enligt statens industriverk sammanfattas i följande tablä.

	Milj. kr. år 1979	Volymmässig förändring i % per år	
		1970–1979	1979–1985 enligt industri- verkets prognos
Tillförsel till den svenska marknaden	265	+2.5	+1
Därav: Import	114	+5.5	+4
Svensk tillförsel	151	+1	+1
Export	126	+2.5	+5
Produktion	277	+1.5	+1.5

Importökningen har således varit väsentligt större än ökningen för exporten. År 1979 vad dock fortfarande exportvärdet större än importvärdet. På hemmamarknaden har utvecklingen för den svenska industrin varit svag.

För sin prognos har industriverket antagit en årlig tillväxt 1979–1985 av bruttonationalprodukten med mellan 3 och 3.5% och en motsvarande ökning av den totala privata konsumtionen med 1%. Bedömningen av exportens utveckling 1979–1985 har gjorts under antagande om oförändrade marknadsföringsinsatser och att relativpriserna för svensktillverkat glas inte försämrats. Kraftiga marknadsföringsinsatser på speciellt utvalda exportmarknader bör enligt industriverket kunna ge någon procentenhet högre exporttillväxt än angivna 5% men effekterna antas inte kunna uppnås förrän 2–3 år efter det att åtgärderna har satts in.

Industriverket räknar med en fortsatt förbättring av produktiviteten per anställd inom den manuella glasindustrin, för perioden 1979–1985 angiven till mellan 4 och 5% per år. Den produktionsökning med endast 1.5% per år som industriverket räknar med innebär således att en minskning i sysselsättningen måste ske till följd av en stigande produktivitet. Den har av industriverket angivits till ungefär 50 arbetstillfällen årligen.

Vid sina överväganden har industriverket prövat tre alternativa utvecklingsvägar. Ett alternativ har därvid varit att bevara sysselsättningen oförändrad inom branschen i enlighet med ett av de mål som riksdagen har uttalat sig för. Enligt industriverkets bedömning skulle detta förutsätta 20–25 milj. kr. i årliga lönesubventioner förutom stöd för att få avsättning

för den höga produktionsvolymen. Industriverket har inte bedömt det som realistiskt att kunna bibehålla nuvarande sysselsättningsnivå med hänsyn till att det skulle förutsätta stöd i sådan omfattning att åtgärderna skulle bryta mot internationella regler. Industriverket bedömer således det beskrivna alternativet som orealistiskt att genomföra.

Enligt ett andra alternativ, som industriverket har beskrivit som marknadsanpassad utveckling utan branschstöd, förutsätts nuvarande branschåtgärder upphöra vid utgången av innevarande budgetår. Sysselsättningsminskningen bedöms därvid bli avsevärd. Konsekvenserna för branschen och för hela den bygd i vilken branschen till stor del är lokaliserad skulle bli betydande. Industriverket anser att detta skulle leda till en så negativ utveckling att det innebär samhällsekonommiska förluster.

Det tredje utvecklingsalternativet som industriverket har ställt upp beskrivs som en marknadsanpassad utveckling med branschstöd. Under inverkan av fortsatta och förstärkta statliga åtgärder förutsätts enligt detta alternativ överkapaciteten inom branschen bli minskad samtidigt som möjligheterna till rationaliseringar i produktionen tas till vara. Kapacitetsneddragningen bedöms innebära en nettominskning av sysselsättningen med 285 anställda under treårsperioden 1981–1983. Industriverket föreslår att detta handlingsalternativ genomförs och tar därmed ställning för att åtgärder genomförs som kan öka branschens internationella konkurrenskraft.

Industriverkets konkreta förslag till branschåtgärder för treårsperioden 1981/82–1983/84 omfattar kraftiga förstärkta export- och konsultinsatser uppgående till 22,5 milj. kr., ytterligare 10 milj. kr. för lån till investeringar samt särskilda strukturgarantier för att tillgodose behovet av rörelsekapital för export inom en garantiram av 25 milj. kr. För tvåårig räntebefrielse vid sådana garantier föreslår verket 5 milj. kr. Slutligen föreslår industriverket i sin rapport om forskning och utveckling stöd till teknisk fortbildning med 1,5 milj. kr. Totalt innebär dessa förslag således 39 milj. kr. i anvisade medel under treårsperioden och 25 milj. kr. i garantier. Utöver branschåtgärder föreslår industriverket att särskilda lånemedel ställs till förfogande för utvecklingsfonderna i Kalmar, Kronobergs och Östergötlands län för att genom satsningar inom glasindustriernas lokala arbetsmarknader skapa alternativ sysselsättning.

Flera *remissinstanser*, bl. a. länsstyrelserna i Kronobergs och Kalmar län och de anställdas organisationer, tar avstånd från industriverkets bedömningar och anser att verket borde ha redovisat åtgärder enligt det alternativ som skulle innebära oförändrad sysselsättning. Staten borde enligt några av dessa remissinstanser genom kraftigt ökat avsättningsstöd kunna medverka till att branschens nuvarande överkapacitet elimineras genom en avsevärd ökning av exporten. Sveriges exportråd, som svarar för genomförandet av exportfrämjandeprogrammet för glasindustrin, varnar å andra sidan i sitt remissvar, mot bakgrund av sina erfarenheter, för att ställa alltför stora förväntningar på effekterna av exportfrämjande åtgärder.

För egen del vill jag anföra följande.

Lönsamhetsläget är otillfredsställande för branschen som helhet även om stora skillnader finns mellan de enskilda glasbruken. Totalt har branschen uppvisat förluster under samtliga år under 1970-talet. Fr. o. m. år 1977 har lönsamhetsläget markant försämrats och är f. n. sådant att åtgärder från branschens sida måste vidtas. Samtidigt måste enligt min mening även fortsatta åtgärder från samhällets sida övervägas.

Branschens utveckling under 1970-talet har kännetecknats av försämrad konkurrenskraft. Importkonkurrensen, bl. a. i form av maskintillverkat hushållsglas, har vuxit. Importandelen på den svenska marknaden för hushålls- och prydnadsglas har ökat från 32 % år 1970 till 43 % år 1979.

Branschens bristande konkurrenskraft är i hög grad knuten till inriktningen på arbetskraftsintensiv tillverkning och vårt internationellt sett höga kostnadsläge. Konkurrenskraften påverkas också av att den produktionstekniska standarden inom branschen enligt industriverket inte är fullt i nivå med den inom utländsk glasindustri. Bristen på lönsamhet under stora delar av 1970-talet har vidare lett till en situation med likviditetsbrist och stora räntekostnader.

En annan väsentlig förklaring till branschens svårigheter är att den totala efterfrågan på hemmamarknaden har ökat med endast ett par procent årligen i volym under 1970-talet. Även utan en ökad import skulle således utrymmet för expansion ha varit så begränsat på hemmamarknaden att den fortlöpande stegringen i arbetsproduktivitet med all sannolikhet skulle ha lett till en minskad sysselsättning inom branschen.

Exporten av hushålls- och prydnadsglas har ökat måttligt under 1970-talet och har inte mer än delvis kunnat uppväga branschens svaga utveckling på hemmamarknaden. Exporttillväxten har skett under medverkan av det statliga exportfrämjandeprogrammet. Exportsatsningarna har dock förutsatt betydande insatser även från glasföretagens sida.

Sammanfattningsvis har flertalet av branschens företag efter otillräcklig lönsamhet under en följd av år nu begränsade möjligheter att av egen kraft genomföra de åtgärder som behövs för att ändra den nuvarande situationen.

Riksdagen har beträffande den manuella glasindustrin uttalat sig för att branschens långsiktiga konkurrenskraft och konstnärliga kvalitet skall bevaras så att nuvarande sysselsättningsnivå kan behållas. Konkurrenskraft och konstnärlig kvalitet skall således ses som grunden för att sysselsättningen skall kunna tryggas på sikt. Industriverket har i sin rapport pekat på möjligheter att åstadkomma vad riksdagen har uttalat sig för, nämligen långsiktig konkurrenskraft. Dessa möjligheter består främst i minskning av nuvarande överkapacitet genom dels en viss kapacitetsneddragning, dels avsättningsökningar och i ökad effektivitet genom en produktionsteknisk upprustning. Att dessa möjligheter tas till vara är enligt min mening en förutsättning för att sysselsättningen inom branschen skall kunna tryggas på sikt.

Jag vill i detta sammanhang också beröra frågan om importbegränsning kan vara en väg att stödja branschen. Industriverket anför i sin rapport att lågprisimporten utgör ett så allvarligt hot att åtgärder allvarligt bör övervägas. Verket har dock avstått från att lägga fram några förslag på området. Flera remissinstanser tar upp behovet av importbegränsningar. Glasbruksföreningen aviserar sålunda sin avsikt att återkomma till regeringen beträffande den marknadsstörande importen. Importen av hushålls- och prydnadsglas kommer f. n. i stor utsträckning från EG- och EFTA-länder. Tre länder, Frankrike, Finland och Storbritannien, svarar tillsammans för 53 % av denna import. Samtidigt är importen av lågpriskaraktär åtminstone än så länge av ganska begränsad betydelse. Mot denna bakgrund kan enligt min mening importbegränsande åtgärder inte vara särskilt verkningsfulla.

Min bedömning är således i likhet med industriverkets att det bästa sättet att stärka den manuella glasindustrin är att främja en utveckling som förbättrar branschens konkurrenskraft. I detta syfte måste möjligheterna att förbättra produktionsteknik och produktionsmetoder tas till vara. Jag vill emellertid understryka att denna linje måste kombineras med att ett avsevärt inslag av hantverksmässighet bevaras. Branschens internationella konkurrenskraft får nämligen anses vara i hög grad beroende av skicklig hantverksmässighet och den kvalitet som följer härav. Som både industriverket och många remissinstanser har strukit under är denna inriktning också av stor betydelse för berörda regioner från turistsynpunkt.

En viktig utgångspunkt vid överväganden om statliga åtgärder för branschen är enligt min mening den stora roll branschen spelar som livsnerv för en rad mindre orter. Detta har påvisats i bl. a. den utredning om regionala och lokala konsekvenser av förändringar inom den manuella glasindustrin som länsstyrelserna i Kronobergs och Kalmar län har genomfört. I många fall har glasbruken en stor betydelse för den lokala arbetsmarknaden. Ett väsentligt inslag därutöver är den turism som har uppstått som följd av det stora intresse som allmänheten visar den manuella glasindustrin.

En annan viktig utgångspunkt gäller fortlevnaden för de små företagsenheter inom glasindustrin. Statliga åtgärder bör utformas så att de stärker fortlevnaden på lång sikt av dessa enheter vid sidan av de större glasbruksföretagen. Förutom inriktningen av åtgärderna är det enligt min mening nödvändigt att de ges en sådan omfattning att även de små företagsenheternas existens tryggas. Det kan nämligen på goda grunder befaras att det är i första hand de små glasbruken som riskerar att slås ut om inte tillräckligt branschstöd sätts in från samhällets sida. När det gäller den fortsatta driften av glasindustrins mindre enheter anser jag vidare att lösningar där verksamhet tas över och drivs vidare av löntagarna, exempelvis i form av arbetskooperativ, bör kunna vara ett alternativ till andra företagsformer.

Ytterligare en utgångspunkt är den stora betydelse som den manuella glasindustrin har från konstnärlig och kulturell synpunkt.

Att bringa ned överkapaciteten kan som jag har berört göras dels genom att minska kapaciteten i form av anläggningar och sysselsättning något, dels genom ökad avsättning, inte minst på export. Branschens lönsamhetsläge och likviditetsmässiga situation är som jag tidigare har berört sådan att företagen inte kan antas klara en rationalisering och exportsatsning enbart på egen hand. Jag delar industriverkets uppfattning att ett avbrytande av nuvarande branschåtgärder skulle leda till en alltför snabb nedgång inom branschen. Även ett fortsatt, oförändrat branschstöd skulle med tanke på lönsamhetsläget och den brist på handlingskraft som torde följa härav sannolikt innebära en alltför snabb sysselsättningsminskning. Jag bedömer därför att en avsevärd ökning av de statliga insatserna för den manuella glasindustrin bör genomföras under treårsperioden 1981/82–1983/84 i huvudsak i enlighet med industriverkets förslag. Jag anser emellertid att de av industriverket föreslagna särskilda strukturgarantierna bör få en generell inriktning och i princip omfatta även satsningar på den svenska marknaden.

Vilka utsikterna är för branschen att efter treårsperioden ha uppnått konkurrenskraft och förmåga att klara sig utan fortsatt statligt stöd är inte möjligt att bedöma nu. Ett kraftigt stöd för rationalisering och exportfrämjande synes dock vara ett alternativ att föredra framför de andra handlingslinjer som står till buds – att försöka bevara en oförändrad branschstruktur och branschomfattning med omfattande driftssubventioner eller att acceptera att branschen minskar i snabb takt, vilket sannolikt skulle bli följden om det statliga branschstödet inte ökas.

I samband med att förslaget om treårsprogrammet för perioden 1977/78–1979/80 lades fram för fyra år sedan underströk jag att statliga åtgärder för branschen måste ses som ett tidsbegränsat stöd och som ett komplement till företagens egna ansträngningar. Jag vill understryka att detta synsätt gäller även för det nu aktuella treårsprogrammet.

Jag redovisar nu mina förslag till *industripolitiska åtgärder*.

Branschfrämjande åtgärder för den manuella glasindustrin består f. n. av exportfrämjande åtgärder och bidrag till konsultundersökningar i omställningsfrämjande syfte. För innevarande budgetår har 4 milj.kr. avsatts till branschfrämjande åtgärder för den manuella glasindustrin.

Av detta belopp används ca 3 milj.kr. för exportfrämjande åtgärder. Enligt gällande riktlinjer kan stöd utgå till kollektiva och i särskilda fall till företagsindividuella satsningar. I praktiken utgår merparten av stödet till de två stora flerbruksföretagen Kosta Boda och Orrefors.

Statens industriverk har föreslagit att insatserna för exportfrämjande åtgärder och konsultbidrag höjs med 3,5 milj.kr. till 7,5 milj.kr. per år och vidare att stöd till fortbildning av teknisk personal och driftspersonal införs med 500 000 kr. per år. Sammanlagt föreslår således verket en resursinsats

om 8 milj.kr. per år eller 24 milj.kr. för en treårsperiod. Ökningen avser enligt förslaget i första hand de exportfrämjande åtgärderna.

Som jag tidigare har berört förespråkar flera remissinstanser en större statlig satsning på exportfrämjande åtgärder än den som industriverket har föreslagit. Glasbruksföreningen förordar ett exportprogram som inte understiger 10 milj. kr. och liknande synpunkter framförs av länsstyrelserna i Kronobergs och Kalmar län och av vissa kommuner. Sveriges exportråd tillstyrker en medelsram enligt förslaget. KK erinrar om de begränsningar i handlingsfriheten som från handelspolitiska utgångspunkter finns vad gäller användandet av statliga stödåtgärder.

Riksdagen uttalade våren 1979 att särskilda insatser för att främja den manuella glasindustrins export sannolikt behövs. För egen del finner jag att en ökad och långsiktigt stabil export är en grundförutsättning för att en inhemsk glasproduktion skall kunna bibehållas på sikt. För många glasbruk är en omfattande export ett villkor för överlevnad. Jag förordar därför fortsatta och avsevärt ökade exportfrämjande åtgärder för den manuella glasindustrin under treårsperioden 1981/82–1983/84. Exportfrämjande insatser bör dock från både statens och företagens sida begränsas till åtgärder som innebär rimliga utsikter till resultat i förhållande till de insatta resurserna. De måste också utformas så att de inte strider mot Sveriges internationella åtaganden. Den mycket höga nivå för statliga exportsatser som flera av remissinstanserna förespråkat anser jag inte lämplig.

Som jag redan har berört utnyttjas f.n. en övervägande del av exportprogrammet av branschens två stora flerbruksföretag. De mindre glasbrukerna kan endast i mindre utsträckning dra nytta av åtgärderna. Jag vill erinra om att riksdagen våren 1979 slog fast att statliga insatser för att främja exporten borde utformas så att såväl de större som de mindre brukens olikartade behov kan bli tillgodosedda. Flera remissinstanser har tagit upp denna fråga och krävt en inriktning av åtgärderna som främjar de mindre glasbrukens exportmöjligheter. Enligt min mening är det i och för sig naturligt att exportprogrammet har en viss inriktning på de två stora företagsgrupperingarna, som utgör en stor del av branschen. Jag vill emellertid understryka vikten av att de exportfrämjande åtgärderna utformas på ett sådant sätt att goda möjligheter ges för även de mindre enheterna att dra nytta av programmet.

Ett betydelsefullt led i de exportfrämjande åtgärderna är att ta fram underlag för exportarbetet i form av marknadsundersökningar avseende olika exportmarknader. Jag bedömer att marknadsundersökningar kommer att spela en roll även i det utökade exportfrämjandeprogram som jag just har förordat.

Industriverket har föreslagit att generösare villkor skall gälla för stöd till marknadsetableringar. Sveriges exportråd anser emellertid att gällande regler är tillräckligt generösa i detta hänseende. Jag förordar att oförändrade grunder för stöd skall gälla för de fortsatta exportfrämjande åtgärderna.

Till behovet av finansieringsstöd i samband med intensifierade marknadsföringsansträngningar återkommer jag strax.

Förutom exportfrämjande åtgärder ingår i de nuvarande branschfrämjande åtgärderna för den manuella glasindustrin även bidrag till konsultundersökningar i omställningsfrämjande syfte. Bidragen kan användas också för undersökningar som syftar till att i företagen införa redan utvecklad produktionsteknik och/eller anpassa sådan teknik till företagens behov.

Industriverket har föreslagit fortsatt verksamhet med konsultbidrag och att därvid stöd skall inrymmas till designverksamhet för den manuella glasindustrin.

Jag vill erinra om att riksdagen våren 1979 angav som ett av målen vad gäller den manuella glasindustrin att bevara denna industris konstnärliga kvalitet. Som framhålls i industriverkets utredning har de svenska formgivarnas framgång en avgörande betydelse för den svenska glasindustrins konkurrenskraft. Samtidigt måste formgivningen anpassas till den konsthantverksindustriella produktionsform som den svenska manuella glasindustrin representerar. Åtgärder behövs enligt utredningen för att stimulera rekryteringen av unga konstnärer till glasindustrin och för att över huvud taget främja den konstnärliga utvecklingen och formgivningen inom området. Bland möjliga åtgärder nämns årliga pristävlingar och stipendier.

För att hävda sin konkurrenskraft måste enligt min mening de svenska glasbruket utveckla produkter med en egen profil som skiljer dem från andra tillverkares produkter. Jag bedömer det därför väsentligt att i ett åtgärdsprogram för branschen den konstnärliga sidan uppmärksammas genom ett visst stöd till designverksamheten. Jag förordar att i enlighet med industriverkets förslag medlen för branschfrämjande åtgärder för manuell glasindustri får användas för stöd även av detta slag. Den närmare utformningen av stödåtgärder till designverksamheten bör ankomma på regeringen. Jag har i denna fråga samrått med chefen för utbildningsdepartementet.

I de branschfrämjande åtgärderna för manuell glasindustri ingick under perioden 1970/71–1972/73 vissa utbildningsinsatser. I sin rapport angående forsknings- och utvecklingsfrågor för den manuella glasindustrin anför industriverket att den tekniska kompetensen inom de enskilda företagen behöver höjas. Verket föreslår att ett särskilt stöd för fortbildning av i första hand teknisk personal och driftspersonal inom branschen vid Glasforskningsinstitutet i Växjö eller vid fristående utbildningsinstitut införas inom en kostnadsram av 500 000 kr. per år under en treårsperiod. Utbildningsinsatserna föreslås inriktas på främst följande personalgrupper:

- tekniker,
- förmän, verkmästare, operatörer, formgivare, marknadsförare,
- kvalificerade glasarbetare.

Förslaget om ett särskilt stöd för utbildning har mottagits positivt av

samtliga remissinstanser som har yttrat sig i frågan. Även jag finner att ett sådant stöd behövs för att stärka och utveckla den manuella glasindustrin. Det bör kunna medverka till att det av riksdagen uttalade önskemålet om att den manuella glasindustrin också i fortsättningen kan få tillgång till yrkeskunnig arbetskraft tillgodoses. Det bör också genom att den tekniska kompetensen inom branschen höjs underlätta för företagen att tillgodogöra sig resultaten av och öka intresset för den forskning och utveckling som bedrivs på glasområdet. Jag förordar därför att ett stöd till utbildning med av industriverket föreslagen inriktning lämnas under treårsperioden 1981/82–1983/84. Jag beräknar kostnaden härför till högst 500 000 kr. per år. Samtliga branschinriktade åtgärder för den manuella glasindustrin är som jag har framhållit tidsbegränsade. När det gäller det föreslagna utbildningsstödet vill jag särskilt understryka att genomförandet organiseras så att åtgärden utan större olägenheter kan avslutas efter tre år.

Totalt för branschfrämjande åtgärder för manuell glasindustri – exportfrämjande åtgärder, konsultbidrag, stöd till designverksamhet och utbildningsstöd – beräknar jag för treårsperioden 1981/82–1983/84 22,5 milj. kr. För budgetåret 1981/82 bör alltså, i enlighet med vad jag har beräknat i budgetpropositionen 1981 (prop. 1980/81: 100 bil. 17 s. 42) under anslaget Branschfrämjande åtgärder, tas upp 6,5 milj. kr. till den manuella glasindustrin, vilket är en ökning med 2,5 milj. kr. jämfört med innevarande budgetår.

Jag återkommer nu till frågan om finansieringsstöd vid intensifierade marknadsföringsansträngningar inom den manuella glasindustrin. F.n. finns inga speciella kreditgarantier med exportinriktning för branschen i fråga. Åren 1970/71–1976/77 fanns statliga lånegarantier för finansiering av exportåtgärder inom tekoindustrin och den manuella glasindustrin. Stödet var ett komplement till övriga exportfrämjande åtgärder för dessa branscher och kunde utgå för tröskelkostnader vid exportprojekt. Återbetalningstiden för lån mot sådan garanti var i normalfallet så kort som fem år. Garantin var inte kombinerad med någon subvention i form av räntebefrielse.

Den manuella glasindustrin omfattas tillsammans med vissa andra branscher sedan budgetåret 1972/73 av systemet med strukturgarantier (prop. 1972: 46, NU 1972: 32, rskr 1972: 195). Syftet med strukturgarantierna är att underlätta en planmässig strukturuomvandling av berörda branscher. Garantin innebär att staten ikläder sig borgensansvar för lån som beviljas företag vid företagssamgåenden, exempelvis vid förvärv av andra företag eller driftsenheter, eller vid samverkansprojekt med flera företag involverade. Räntebefrielse kan beviljas om särskilda skäl föreligger.

Särskilda strukturgarantier infördes för tekoindustrin under budgetåret 1977/78 (prop. 1976/77: 105 bil. 1, NU 1976/77: 41, rskr 1976/77: 305). Syftet var att dels medverka till en förbättring av tekoföretagens finansiella förhållanden, dels ge incitament till lönsamhetsbefrämjande strukturella

åtgärder från företagens sida. Den viktigaste skillnaden gentemot strukturgarantier är att särskild strukturgaranti kan utgå till företag individuellt, alltså utan krav på samgående eller samverkan mellan företag. I övrigt är villkoren för de båda garantislagen likartade. I bägge fallen behöver säkerhet inte lämnas annat än om särskilda skäl föreligger. Garanti får i bägge fallen lämnas motsvarande högst det egna kapitalet, men särskild strukturgaranti kan överstiga det egna kapitalet om särskilda skäl föreligger. Lån mot strukturgaranti kan beviljas amorteringsfrihet i högst fem år men endast om särskilda skäl föreligger. I fråga om lån mot särskild strukturgaranti gäller generell amorteringsfrihet under två år. Återbetalningstiden är vid strukturgaranti högst tio år eller om särskilda skäl föreligger, högst 15 år. Återbetalningstiden vid särskild strukturgaranti är högst tolv år inkl. två års amorteringsfrihet. Vad slutligen räntebefrielse beträffar kan sådan numera för bägge slagen av garantier beviljas under högst tre år om särskilda skäl föreligger. De särskilda strukturgarantierna för tekoindustrin infördes dock ursprungligen med generell, tvåårig räntebefrielse.

För båda slagen av garanti gäller som huvudsaklig bedömningsgrund för stöd att långsiktiga möjligheter att upprätthålla en lönsam produktion bedöms föreligga.

För att projekt skall stödjas med strukturgaranti krävs att detaljerade planer presenteras. Som villkor för särskild strukturgaranti gäller att företaget har fastställt en konkret plan för utveckling och rationalisering.

Ökade försäljningsansträngningar kan förväntas medföra större finansieringsbehov än vad branschen f. n. klarar av. Industriverket föreslår, efter förebild från åtgärderna för tekoindustrin, att statliga lånegarantier i form av särskilda strukturgarantier införs för exportansträngningar inom den manuella glasindustrin. Garantiramen föreslås uppgå till 25 milj. kr. för den aktuella treårsperioden. Vidare föreslås generell räntebefrielse under två år till en beräknad kostnad av 5 milj. kr. Industriverket föreslår att villkoren i fråga om säkerhet, beloppsgräns, amorteringsfrihet och amorteringstid skall motsvara dem som gäller för särskilda strukturgarantier för tekoindustrin.

Vid remissbehandlingen har KK uppmärksammat nödvändigheten av att stödåtgärderna utformas i linje med Sveriges internationella åtaganden. Det fåtal övriga remissinstanser som berört förslaget har haft en positiv inställning. Glasbruksföreningen framhåller att förekommande säkerheter vid de föreslagna strukturgarantierna inte bör belasta företagens nuvarande banksäkerheter.

Med hänsyn till angelägenheten av att en ökad avsättning i enlighet med vad jag tidigare har anfört kommer till stånd och till de uppenbara svårigheterna inom branschen att på egen hand finansiera dessa ansträngningar förordar jag att särskilda strukturgarantier införs för den manuella glasindustrin under treårsperioden 1981/82–1983/84. Som jag tidigare har anfört bör garantierna ha en generell inriktning och i princip omfatta även satsningar på hemmamarknaden.

Samgående och samverkan mellan företag har inte fått den betydelse inom den manuella glasindustrin som avsågs när strukturläggande åtgärder i form av strukturgarantier och bidrag till konsultundersökningar infördes år 1972. Enligt min mening finns det emellertid anledning att utgå ifrån att strukturstöd behövs även under den kommande treårsperioden, bl. a. för att underlätta för de mindre glasföretagen att genom samarbete effektivisera sin marknadsföring. Jag förordar därför att förekommande fall av samgående- och samverkansprojekt inom den manuella glasindustrin skall kunna stödjas med de särskilda strukturgarantier som jag just har förordat. Det nuvarande systemet med strukturgarantier bör därför upphöra att gälla för branschen med utgången av budgetåret 1980/81.

Ett villkor för att bevilja garanti bör vara att en konkret plan finns för företagens marknadsföringsprojekt eller, i fråga om projekt med strukturinriktning, för genomförandet av de strukturella förändringarna. Vid bedömningen av marknadsföringsprojekt bör vidare stort avseende fästas vid vilka effekter som kan väntas uppstå för andra företag i branschen.

Med hänsyn till att glasföretagens negativa räntenetto f. n. i många fall är en svår belastning bör räntebefrielse lämnas generellt under två år för lån mot de föreslagna garantierna.

Jag förordar att i övrigt samma villkor som för särskilda strukturgarantier för tekoindustrin skall gälla för de föreslagna garantierna för den manuella glasindustrin. Det innebär bl. a. att säkerhet behöver lämnas endast om särskilda skäl föreligger. Garanti får inte överstiga det egna kapitalet om inte särskilda skäl föreligger. Amorteringsfrihet skall gälla under de två första åren. Återbetalning skall därefter ske under högst tio år.

Jag beräknar ramen för särskilda strukturgarantier för manuell glasindustri till 25 milj. kr. för perioden 1981/82–1983/84. För räntebefrielse beräknar jag medelsbehovet till 2 milj. kr. per år eller totalt 6 milj. kr. under treårsperioden. Jag återkommer till anslagsfrågorna i det följande.

Från anslaget Täckande av förluster på grund av strukturgarantier till företag inom vissa industribranscher betalas utgifter för förluster i samband med strukturgarantier och särskilda strukturgarantier för tekoindustrin. Uppkommande förluster i samband med särskilda strukturgarantier för manuell glasindustri bör få bestridas från samma anslag.

Lån till investeringar inom manuell glasindustri infördes under budgetåret 1977/78 (prop. 1976/77: 61, NU 1976/77: 37, rskr 1976/77: 283). Stödet kan utgå till effektivitetshöjande investeringar i produktionsutrustning, för investeringar som i första hand syftar till att förbättra arbetsmiljön och för investeringar som görs vid enskilda produktionsenheter som en direkt konsekvens av att mängd köps från en central råvaruanläggning. Lånen, som kan lämnas för högst 50% av investeringskostnaden, är amorterings- och räntefria och skrivs av under högst tio år.

För treårsperioden 1977/78–1979/80 anvisades sammanlagt 15 milj. kr.

Vid utgången av budgetåret 1979/80 hade 8,1 milj. kr. utnyttjats, varav 3 milj. kr. för den gemensamma råvaruanläggningen Glasmä AB.

Statens industriverk föreslår mot bakgrund av det beräknade investeringsbehovet inom branschen på 75 milj. kr. att ytterligare 10 milj. kr. anvisas, varigenom totalt med outnyttjade medel nära 17 milj. kr. skulle stå till förfogande under fyraårsperioden 1980/81–1983/84. Vidare föreslår industriverket att lånen får lämnas för energibesparande investeringar i ugsanläggningar för smältprocessen och för investeringar avseende förbättrad yttre miljö. Lån för det senare ändamålet föreslås kunna utgå för högst 80% av investeringen.

Vid remissbehandlingen har Glasbruksföreningen anfört att en anledning till att lånen hittills inte utnyttjats mer är, förutom osäkerheten inom branschen, att företagen ofta saknar tillräckliga möjligheter i fråga om den egna insatsen. Glasbruksföreningen anser att de möjliga och angelägna kostnadssänkningar i produktionen som utedningen har redovisat, vilka förutsätter investeringar på 15–20 milj. kr. per år under en femårsperiod, inte torde kunna åstadkommas med den föreslagna nivån för stödet. Föreningen hemställer därför om utvidgad låneram och höjd lånegräns.

Investeringsbehovet är av allt att döma stort inom branschen. Detta gäller såväl i och för sig lönsamma investeringar i effektivare produktionsteknik som företagsekonomiskt mindre intressanta investeringar avseende bl. a. den yttre miljön. Med hänsyn härtill och till branschens lönsamhetsläge och finansiella situation bedömer jag det som nödvändigt att under en treårsperiod tillskjuta ytterligare medel för lån till investeringar. Jag beräknar härför 8 milj. kr., varav 2 milj. kr., för budgetåret 1981/82. Jag återkommer till anslagsfrågan för nästa budgetår i det följande.

För lånen bör gälla oförändrade regler. Vad gäller förslaget om utnyttjande för energibesparande investeringar anser jag att nuvarande regler för lånen medger en sådan användning i den mån investeringen kan ses som en klar effektivitetshöjning, dvs. om kostnadsbesparingen på energisidan är tillräckligt stor.

Det treåriga program för den manuella glasindustrin som jag nu har redovisat bör ha följande omfattning.

	1981/82	1982/83	1983/84	Totalt
Branschfrämjande åtgärder	6,5	7,5	8,5	22,5
Lån till investeringar	2	3	3	8
Räntebefrielse vid särskilda strukturgarantier	2	2	2	6
	10,5	12,5	13,5	36,5

Totalt förordar jag för programmet alltså en ram av 36,5 milj. kr.

I industriverkets rapport om forskning och utveckling inom den manuella glasindustrin behandlas framför allt den glasforskning som be-

drivs inom Stiftelsen Glasforsknings ram vid Glasforskningsinstitutet i Växjö. Den svenska glasindustrin bedriver tillsammans med den nordiska glasindustrin gemensam glasforskning, som finansieras till hälften av medlemsavgifter från branschens olika företag. Den andra hälften utgörs av statligt stöd från STU. Därutöver drivs uppdragsforskning med kommersiell inriktning. Enligt rapporten tror den manuella glasindustrin att nyttan av grundforskning inom glasområdet är begränsad. Glasindustrin har inte utnyttjat sina möjligheter att styra forskningens inriktning. Ett visst främjingskap har uppstått mellan institutet och branschen. Frånsett de bägge flerbruksföretagen är glasbrukens egen forsknings- och utvecklingsverksamhet begränsad. Behovet av sådana insatser betecknas dock som stort. Enligt rapporten borde möjligheter finnas för Glasforskningsinstitutet att genom ökade internationella kontakter dra bättre fördel av forskningsresultat utomlands.

Industriverkets slutsats är att den manuella glasindustrin behöver höja den tekniska kompetensen inom de enskilda företagen samtidigt som det är väsentligt att en viss glasteknologisk forskning kan upprätthållas inom landet. Industriverket anser att nuvarande stöd från STU bör fortsätta i hittillsvarande former.

Betydelsen av en fortsatt forsknings- och utvecklingsverksamhet för glasindustrin understryks också av många remissinstanser. Flera instanser betonar vikten av ett tillräckligt statligt stöd på detta område.

Jag delar industriverkets bedömning att nuvarande stöd till Glasforskningsinstitutet bör behållas och att det är angeläget att branschen mer aktivt än nu utnyttjar sin möjlighet att styra inriktningen på forskningsarbetet. Härtill bör det av mig föreslagna utbildningsstödet för att höja den tekniska kompetensen inom branschen kunna medverka. Vidare bedömer jag att det är viktigt med internationella kontakter inom forskningsverksamheten. Det är därför angeläget att bibehålla kompetensnivån vid Glasforskningsinstitutet så att de utländska erfarenheterna kan tillgodogöras på rätt sätt.

I fråga om *regionalpolitiska insatser* vill jag anföra följande. Industriverket har föreslagit att speciella lånemedel skall ställas till vissa utvecklingsfonders förfogande för att inom glasindustriorternas lokala arbetsmarknader skapa alternativ sysselsättning. Anledningen till detta är att ett flertal mindre orter i framförallt Kronobergs och Kalmar län är starkt beroende av sysselsättningen vid glasbruken. En snabb neddragning av branschen skulle därför enligt verket medföra svåra arbetsmarknadspolitiska och sociala anpassningsproblem.

Som jag tidigare har anfört är den stora roll branschen spelar som livsnerv för en rad mindre orter en viktig utgångspunkt vid mina överväganden om statliga åtgärder för branschen. Åtgärderna har därför utformats så och getts en sådan omfattning att de avses stärka möjligheterna till fortlevnad på lång sikt även för de små glasbruken.

Av de kommuner där industriverket anser att regionalpolitiska åtgärder är befogade ingår Uppvidinge i stödområde. För övriga orter gäller att om avsevärda sysselsättningssvårigheter förutses eller uppkommer till följd av exempelvis industrinedläggning i samband med omfattande branschrationalisering kan regionalpolitiskt stöd till företag på orten utgå efter prövning av regeringen i varje enskilt fall.

Jag anser således att det nuvarande regionalpolitiska stödet bör användas för att skapa ny sysselsättning i den mån problemen blir så allvarliga att arbetsmarknadspolitiska åtgärder inte är tillräckliga. Behov av att ge utvecklingsfonderna speciella lånemedel föreligger enligt min mening således inte.

2.2 Planglas- och isolerruteindustrin

I sin utredning rörande planglas- och isolerruteindustrin har industriverket behandlat planglas- och isolerrutetillverkningen var för sig.

Det *planglas* som framställs av planglasindustrin utgörs beroende på tillverkningsmetod av maskinglas och floatglas.

Tillverkningsmetoderna skiljer sig i första hand vid själva formningen av glasbandet. Vid tillverkning av maskinglas enligt den s.k. Pittsburgh-metoden dras glasmassan uppåt ur vannan medelst valsar och formas successivt under transporten genom ett kylschakt. Vid floatmetoden formas glaset genom att glasmassan efter valsning får flyta ut horisontellt på en bädd av smält metall.

Planglaset används främst till fönster i byggnader och fordon av olika slag. Planglastillverkningen i Västeuropa domineras av tre multinationella företag nämligen Saint-Gobain-PONT-à-Mousson (Saint-Gobain), BSN-Gervais Danone och Pilkington Brothers Limited. Under år 1980 har det amerikanska företaget Guardian Industries Corp. börjat bygga en floatglasanläggning i Luxemburg.

Både Saint-Gobain och Pilkington har produktionsenheter i de nordiska länderna. F.n. har Saint-Gobain tillverkning av maskinglas vid Scanglas A/S i Korsör i Danmark. Pilkington tillverkar floatglas vid Pilkington Floatglas AB:s anläggning i Halmstad i Sverige och som hälftenägare maskinglas vid Lahtis Glasbruk AB i Finland. Tidigare har Saint-Gobain tillverkat maskinglas vid Emmaboda Glasbruk AB i Sverige och vid A/S Drammens Glasbruk i Norge. Planglastillverkningen i Drammen upphörde år 1976 och i Emmaboda år 1978.

Under första delen av 1970-talet producerades i Sverige ca 50 000 ton maskinglas per år. Därefter minskade produktionen till 30 000 ton och upphörde helt år 1978. Pilkington startade sin floatglasanläggning i Halmstad år 1976 och under de två därpå följande åren producerades ca 140 000 ton floatglas årligen.

Utvecklingen av den totala produktionen, utrikeshandeln och tillförseln under perioden 1970–1978 framgår här av redovisad tabell, som även inkluderar bearbetat glas.

Produktion, utrikeshandel och tillförsel för planglasindustrin i Sverige åren 1970–1978 i 1 000-tal ton

År	1970	1975	1976	1977	1978
Produktion	54	46	84	174	165
Import	48	54	58	40	44
Export	3	6	33	116	119
Tillförsel	99	94	109	98	90

Bakom den förhållandevis jämna importnivån under perioden 1970–1978 döljer sig betydande förskjutningar från maskinglas till floatglas. Detta gäller i ännu högre grad exporten, som under första hälften av 1970-talet var nästan obefintlig och ökade kraftigt i och med att floatglasverket i Halmstad startades.

Floatglastekniken är överlägsen som produktionsmetod och de kvarvarande maskinglasverken i Lahtis och Korsör kommer sannolikt att få svårigheter. Pilkington har patent på floatglasmetoden. Patentet löper ut i början av 1980-talet. Därefter kan konkurrensen mellan glastillverkarna ske på mera likvärdiga villkor. Då någon ny revolutionerande tillverkningsteknik inte är känd f.n., inriktas den tekniska utvecklingen på att utveckla och förbättra floatmetoden.

Vad konkurrensen beträffar så konkurrerar inom planglastillverkningen ett fåtal företag med varandra på en oligopolistisk marknad. De övervakas av olika länders samt EG:s kartellmyndigheter.

Som ett led i kampen om marknadsandelar växer integrationen framåt till distribution och till vidareförädling av planglas till isolerrutor i betydelse. Genom etableringen av ett floatglasverk i Halmstad har ett modernt planglasverk lokaliserats till Norden. Konkurrenskraften för nordisk glasindustri har därigenom stärkts.

Den tekniska utvecklingen och forskningen inom planglasindustrin bedrivs i stor utsträckning vid stora centrala forskningscentra. Saint-Gobain-koncernen har tre centra, utanför Aachen, Paris och Lyon. Pilkington har sin forsknings- och utvecklingsverksamhet förlagd vid St. Helens i Storbritannien. Utvecklingsarbetet inriktas på att utveckla och förbättra floatglasmetoden dels med avseende på processtekniken, dels på att få fram metoder att belägga glasytan så att värmeutstrålningen från insidan till den yttre luften minskas.

Industriverket konstaterar i sin utredning att omstruktureringen av planglasindustrin för svenskt vidkommande är klar för överblickbar tid. För Danmarks och Finlands del kan dock omstruktureringar bli aktuella under de närmaste åren.

Industriverket anser vidare att det på goda grunder kan förutsättas att de

multinationella företag som nu äger och driver planglasverk i Norden inte kommer att acceptera att ansvaret för en planering avseende etableringar, sysselsättning, produktutveckling m. m. överförs till de nordiska staterna, om inte dessa samtidigt förvärvar äganderätten till företagen. På grundval av analysen av branschens teknologiska status, internationella karaktär och konkurrensförhållanden anser industriverket därför att det inte finns några motiv eller förutsättningar för att upprätta en samlad plan för de nordiska ländernas insatser inom planglastillverkningen som innefattar genomförandet av en gemensam nordisk industriplanering. Av samma orsak ser industriverket inga skäl till en speciell satsning på forskning och produktutveckling med avseende på processerna för framställning av planglas.

Isolerrutor introducerades i Norden under 1960-talet och dess användning har ökat starkt sedan dess. Isolerrutor är två eller tre glasrutor som sammansätts så att det uppstår ett slutet resp. två slutna luftmellanrum mellan rutorna. I Sverige är isolerrutornas marknadsandel ca 70 %, i Danmark och Norge är den nästan 100 %.

I Sverige finns relativt få isolerruteproducenter, ca 20 företag. Flest är antalet företag i Danmark som har ungefär 85 producenter. Finland och Norge har 30 resp. 35 företag.

Den totala isolerruteproduktionen i Norden beräknas 1978 ha uppgått till 5,8 milj. m² (mätt i tvåglas isolerrutor) varav Sverige svarade för 1,3 milj. m². Danmark producerade mest i Norden – 2,2 milj. m² – och Finland minst – 0,6 milj. m². Norge producerade 1,7 milj. m².

I alla de nordiska länderna är stora delar av produktionen koncentrerad till några få företag. Saint-Gobain svarar genom Emmaboda Glas AB för hälften av den svenska marknaden resp. genom A/S Drammens Glasverk för en fjärdedel av den norska marknaden. I Danmark domineras marknaden av ett par större företag utanför Saint-Gobain- och Pilkingtonkoncernerna. I Finland slutligen finns Pilkingtonkoncernen representerad genom isolerrutetillverkningen vid Lahtis glasbruk. Den största tillverkaren av isolerrutor i Finland är Lasitukku OY som svarar för ca 50 % av produktionen.

De nordiska ländernas utrikeshandel med isolerrutor sker med undantag för Danmark huvudsakligen inom Norden. Den svenska importen ökade under senare delen av 1970-talet och uppgick år 1978 till ca 5000 ton vilket utgjorde ungefär 15 % av tillförseln. År 1979 hade importen ökat ytterligare och var då nästan dubbelt så stor som år 1978. Drygt 90 % importerades från nordiska länder. Exporten från Sverige har minskat under 70-talet och uppgick år 1979 till 500 ton, vilket torde vara i storleksordningen 2 % av den inhemska produktionen.

Den tekniska utvecklingen av isolerrutor är inne i ett mycket aktivt skede hos de enskilda företagen. Samtidigt pågår hos de svenska myndigheterna ett arbete med att i samråd med företagen utarbeta regler för typgodkännande och tillverkningskontroll.

I fråga om isolerrutetillverkningen konstaterar industriverket att glaset som material i fönsterrutor i stort sett inte är hotat. En ökad samverkan och integration mellan fönsterglas- och fönstertillverkare har ägt rum och förväntas fortsätta.

Tekniken för beläggning av glasrutan, gasfyllning samt försegling av rutorna är under fortsatt utveckling. Nya produkter lanseras som underlättar användandet av underhållsfritt material såsom plast och aluminium i bågar och karmar. Detta kan medföra ökad integration av tillverkningen av isolerrutor och fönster. Fönsterglastillverkningen karaktäriseras f. n. som en småskaleindustri. Mer sofistikerade produkter kan dock ge stora företag konkurrensfördelar.

I samtliga nordiska länder har regionalpolitiskt stöd utgått till isolerrutetillverkare. Överkapacitet har enligt industriverket delvis uppkommit som ett resultat därav. Produktutvecklingen har intensifierats inom företagen såsom en följd av konkurrensen samt av avnämarnas och myndigheternas ökade krav på funktionsnivån. Ökat samarbete mellan företagen och myndigheterna samt mellan myndigheterna i de nordiska länderna vad gäller typgodkännande och kontrollprocedurer har konstaterats.

Industriverket förutser att strukturförändringar även fortsättningsvis kommer att äga rum i samtliga nordiska länder på grund av den snabba utvecklingen av nya produkter kombinerad med en stagnerande marknad. Beroende på dess stora betydelse för sysselsättningen på orten intar isolerrutetillverkningen i Emmaboda en särställning. Strukturförändringarna påskyndas av rådande överkapacitet som hotar att öka. Stark återhållsamhet bör därför iaktas med lokaliseringsstöd till företag inom denna del av branschen anser industriverket.

Åtgärder för att skapa enhetliga regler för typgodkännande av produkterna och system för produktionskontroll anser industriverket vara av stor betydelse för branschens utveckling. Det arbete som Nordiska kommittén för byggbestämmelser (NKB) har inlett på detta område bör enligt industriverket intensifieras, eftersom enhetliga normer och bedömningsgrunder i de nordiska länderna skulle främja handeln och konkurrensen mellan företagen och gemensam forskning och utveckling inom Norden.

Vid remissbehandlingen har åtta remissinstanser lämnat synpunkter på industriverkets slutsatser och förslag rörande en samlad plan för planglasindustrin. Sex remissinstanser, däribland NO, länsstyrelsen i Hallands län och SAF, delar industriverkets bedömning att det inte föreligger några motiv för att upprätta en samlad plan för de nordiska ländernas insatser inom planglastillverkningen. Några av dessa remissinstanser har därutöver lämnat synpunkter på vissa frågeställningar i detta sammanhang. Skånes handelskammare och Näringslivskommittén i Hallands län har framhållit vikten av att konkurrensen inom Norden inte snedvrids genom statliga stödåtgärder i Danmark och Finland. Länsstyrelsen i Hallands län påpekar i sammanhanget att nya förutsättningar inom planglasindustrin kan komma

att kräva en nära samverkan mellan de nordiska länderna. NO framhåller att en statlig planering med syfte att förhindra en nödvändig strukturrationalisering sannolikt skulle leda till högre priser, sämre produkter och sämre konkurrenskraft.

Två remissinstanser, Svenska fabriksarbetareförbundet och TCO delar inte industriverkets bedömning. Fabriksarbetareförbundet anser att industriverkets slutsats att den svenska planglastillverkningen är färdigstrukturerad för överblickbar framtid är otillräckligt analyserad. Dessutom pekar förbundet på risken av att konkurrensen hårdnar i och med att patenten på floattekniken inom kort börjar löpa ut. Detta skulle kunna leda till ett ökat motstånd mot den svenska exporten på de utomnordiska exportmarknaderna. Som en följd härav skulle den anställningstrygghet som normalt förknippas med en ny anläggning som Halmstadsverket drastiskt komma att minska. Avslutningsvis framhåller Fabriksarbetareförbundet att utredningen inte tillräckligt har undersökt vilka industriella förhållanden som skulle öka överlevnadsmöjligheterna för en nordisk planglasindustri.

Ingen av remissinstanserna har direkt redovisat några synpunkter på industriverkets bedömning att det inte föreligger någon anledning att föreslå en speciell satsning på forskning och produktutveckling med avseende på processerna för framställning av planglas. I allmänna termer har TCO framhållit att utvecklingen av planglasindustrin under 1970-talet aktualiserar bl. a. frågeställningen hur den långsiktiga sysselsättningen skall tryggas i utlandsägda företag när forsknings- och utvecklingsarbetet är koncentrerat till moderföretaget.

Samtliga remissinstanser, som har yttrat sig över industriverkets bedömning att stark återhållsamhet med lokaliseringsstöd till isolerrutetillverkningen bör iakttas med hänsyn till bl. a. rådande överkapacitet, delar denna bedömning. Detsamma gäller i fråga om bedömningen att det är av stor betydelse för branschens utveckling att åtgärder vidtas för att skapa enhetliga regler för typgodkännande av produkterna och system för produktionskontroll och att det är önskvärt att NKB:s verksamhet intensifieras inom detta område för att uppnå snabba resultat. Statens planverk reviderar f. n. typgodkännanderegler för isolerrutor. Vad beträffar samordningen av byggbestämmelser i Norden anser planverket att de generella krav som berör fönster och isolerrutor torde vara väl harmoniserade och att eventuella kvarstående olikheter successivt kommer att tas upp i NKB-arbetet. De mer detaljerade typgodkännanderegler torde spela en större roll för den internordiska handeln, anser planverket. NKB har utarbetat internordiska ramavtal beträffande typgodkännande och kontroll. Dessa ramavtal skall kompletteras med internordiska regler för speciella produkter. Denna verksamhet har påbörjats och torde enligt planverket komma att omfatta även fönster och isolerrutor. Planverket informerar i sitt remissvar att verket avser att verka för att dessa produkter snarast möjligt tas upp på NKB:s projektprogram.

Jag bedömer efter att ha tagit del av dels det underlag som industriverket har redovisat i frågan om en plan för de nordiska ländernas insatser för planglasindustrin, dels de remissvar som har lämnats häröver att några motiv för en sådan plan inte finns. Som industriverket har framhållit är floatglaslet såväl kvalitetsmässigt som kostnadsmässigt överlägset maskinglaslet. Oavsett var ett floatglasverk skulle ha etablerats i Norden skulle därför maskinglasverk ha slagits ut. Floatglastillverkningen startade betydligt tidigare och snabbare i andra länder än i Norden och floatglaslet svarar fortfarande för en större andel av planglasförsörjningen i Europa och i Nordamerika än i Norden. Genom etableringen av floatglasverket i Halmstad har den nordiska konkurrensstyrkan på planglasmarknaden ökat. Den fortsatta strukturomvandlingen i Norden, som torde komma att beröra anläggningar i Danmark och Finland, torde inte nämnvärt kunna påverkas av samnordiska industripolitiska åtgärder. En samordning av industripolitiken i denna fråga på nordisk nivå torde därför inte leda till några fördelar.

Riksdagen har uttalat att regeringen skall ta initiativ till överläggningar med övriga nordiska länder rörande gemensamma problem på glasindustrins område. Förhållandena inom planglasindustrin har under senare tid aktualiserats inom Nordiska rådet. I en skrivelse till rådet har den Nordiska fabriksarbetarefederationen i september 1978 bl. a. föreslagit rådet att verka för en gemensam industriplanering på planglassidan som avvärjer "konkurrensens utslagning" och mer långsiktigt ställer krav på sysselsättningsplaner, produktions- och distributionsförändringar samt produktkvaliteter. Med anledning av denna skrivelse väcktes i Nordiska rådet ett medlemsförslag av innebörd att Nordiska rådet skulle begära en skyndsam prövning hos Nordiska ministerrådet av förslagen till gemensamma nordiska åtgärder inom glasindustrisektorn. Nordiska rådet beslutade i mars 1980 att rekommendera ministerrådet att företa en genomgång av problemen för glasindustrin i Norden med sikte på att motverka monopoltendenserna och undersöka möjligheterna att bevara nordisk glasindustri. Ministerrådet beslöt i december 1980 att inte överväga några gemensamma industripolitiska åtgärder. Ministerrådet motiverade sitt beslut med att ett omfattande faktamaterial, bl. a. industriverkets utredning, föreligger och att den rådande och väntade situationen inte ger anledning att överväga gemensamma åtgärder. I anslutning till sitt beslut påpekade ministerrådet att de allmänna frågeställningar som är förknippade med multinationella företags agerande på olika marknader har varit föremål för en gemensam nordisk utredning och fortsättningsvis torde komma att diskuteras på ett nordiskt plan.

Vad beträffar statliga insatser för forskning och produktutveckling med avseende på processerna för framställning av planglas delar jag likaså industriverkets bedömning att sådana inte erfordras. Som industriverket har framhållit bedrivs forsknings- och utvecklingsverksamheten inom om-

rådet vid de stora multinationella planglasföretagens forskningscentra. Forsknings- och utvecklingsarbete inom detta område kräver stora insatser av kapital och kvalificerad personal. Därav följer att detta arbete även fortsättningsvis bedrivs centralt av de stora planglastillverkarna i världen. Forsknings- och utvecklingsarbete med annan inriktning förekommer i mer begränsad omfattning vid de två multinationella företagens enheter i Sverige. Denna verksamhet är i första hand inriktad på forskning och utveckling kring vidarebearbetning av planglas till isolerrutor och fönster. För att bibehålla och om möjligt stärka de svenska enheternas konkurrensförmåga bedömer jag det angeläget att forsknings- och utvecklingsarbetet så långt möjligt bedrivs vid produktionsenheterna i Sverige.

I fråga om isolerruteindustrin delar jag liksom remissinstanserna industriverkets bedömning att stark återhållsamhet med lokaliseringsstöd bör iaktas med hänsyn till att det redan finns en viss överkapacitet inom denna bransch. Enligt AMS tillämpas detta redan och lokaliseringsstöd beviljas därför inte i de fall där konkurrensförhållandena påtagligt skulle påverkas.

I fråga om typgodkännande och system för produktionskontroll av isolerrutor instämmer jag efter samråd med chefen för bostadsdepartementet likaså i industriverkets och flertalet remissinstansers bedömning att det är av stor betydelse för branschens utveckling att det skapas enhetliga regler härför på nordisk nivå. Likaså delar jag uppfattningen att det är önskvärt att NKB:s verksamhet rörande typgodkännande och produktionskontroll intensifieras så att snabba resultat uppnås. Enligt planverket torde de generella kraven i byggbestämmelserna som berör fönster och isolerrutor vara väl harmoniserade och eventuella kvarstående olikheter kommer att tas upp successivt. I fråga om typgodkännande och kontroll har, enligt planverket, NKB utarbetat ramavtal. Dessa ramavtal skall kompletteras med internordiska regler för speciella produkter. Denna verksamhet har påbörjats och torde enligt planverket även komma att omfatta fönster och isolerrutor. Då planverket i sitt remissvar har informerat om att verket avser att arbeta för att dessa produkter snarast möjligt tas upp på NKB:s arbetsprogram anser jag att några åtgärder från regeringens sida inte är nödvändiga i denna fråga.

2.3 Förpackningsglasindustrin

Tillverkningen av förpackningsglas är numera koncentrerad till glasbruken i Hammar i Örebro län och Limmared i Älvsborgs län. Glasbruken, som ingår i PLM AB, sysselsätter vardera ca 400 personer. På dessa orter är glasbruken de enda arbetsplatserna av betydelse. Tillverkningen är i Hammar inriktad på dryckesförpackningar och i Limmared på glas för livsmedelsindustrins behov i övrigt samt för medicinska ändamål.

Industriverket pekar på att glas för de flesta förpackningsändamål har konkurrens från andra material, exempelvis bleckplåt, aluminium, plast

och papper. Prognoser avseende förpackningsglas är därför känsliga för bl. a. eventuella förändringar i styrmedlen på förpackningsområdet.

Enligt de prognoser avseende utvecklingen till år 1985 som redovisas i industriverkets förstudie om förpackningsglasindustrin förutses efterfrågan på förpackningsglas minska. Industriverket räknar med att överkapacitet som motsvarar sysselsättning för 125–180 personer kommer att ha uppstått år 1985. I förstudien pekar industriverket på att de två bruksorterna är starkt beroende av sysselsättningen vid glasbruken. En nedläggning skulle kunna sätta den berörda ortens existens i fara. Även måttliga neddragningar i takt med den naturliga avgången skulle enligt industriverket sannolikt få besvärande återverkningar för de berörda samhällena.

Mot bakgrund av de svårigheter som riskerar att uppkomma inom förpackningsglasindustrin föreslår industriverket i förstudien att denna följs upp av en utredning som bl. a. täcker en större del av förpackningsområdet än den genomförda förstudien.

Regeringen bemyndigade den 5 juni 1980 chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla en särskild utredare (Jo 1980: 05) för att utreda återvinning av vissa dryckesförpackningar m. m. Utredaren har i december 1980 lämnat delbetänkandet (Ds Jo 1980: 13) Återvinning av dryckesförpackningar, som i första hand behandlar frågan om produktion och återvinning av aluminiumburkar i Sverige. Utredaren avser att i det fortsatta arbetet bredare belysa dryckesförpackningsmarknaden och konsekvenserna av olika ekonomiska styrmedel. Möjligheterna att successivt övergå till användning av returförpackningar för öl och läskedrycker skall ytterligare utredas. Enligt utredaren återstår dessutom att lämna förslag till ett återtagningssystem för vin- och spritflaskor.

För egen del vill jag anföra följande.

Som industriverket framhåller i sin förstudie är förpackningsglas bara en del av de förpackningar som används i Sverige. Utvecklingen på glasområdet kan därför inte bedömas isolerat från utvecklingen på förpackningsområdet i stort.

På förpackningsglasområdet gäller vidare mycket speciella strukturförhållanden i och med att all tillverkning sker inom ett enda företag, som dessutom dominerar även inom med förpackningsglas konkurrerande förpackningsområden. Det finns därför enligt min mening anledning utgå ifrån att uppkommande strukturproblem i första hand kan lösas genom förändringar inom företaget i fråga.

Med hänsyn till vad jag här har anfört och till att ett utredningsarbete med förhållandevis bred inriktning på förpackningsområdet redan pågår är jag f. n. inte beredd att föreslå regeringen att ytterligare utredningsuppdrag ges i dessa frågor.

3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen
dels föreslår riksdagen
 att godkänna de av mig förordade riktlinjerna för åtgärder för den
 manuella glasindustrin,
dels bereder riksdagen tillfälle
 att ta del av vad jag har anfört om planglasindustrin och förpack-
 ningsglasindustrin.

4 Anslagsfrågor för budgetåret 1981/82

FJORTONDE HUVUDTITELN

B. Industri m. m.

B 20. Lån till investeringar inom manuell glasindustri

1979/80	Utgift	849 900	Reservation	11 044 300
1980/81	Anslag	—		
1981/82	Förslag	2 000 000		

Med hänvisning till vad jag nyss har anfört (s. 16) i fråga om lån till investeringar inom manuell glasindustri bör ett anslag av 2 milj. kr. tas upp för budgetåret 1981/82.

Riksdagen har år 1979 medgivit att den 30 juni 1980 inte utnyttjade medel på anslaget får disponeras till utgången av detta budgetår (prop. 1978/79: 100 bil. 17 s. 209, NU 1978/79: 28, rskr 1978/79: 207). De medel som kan kvarstå odisponerade vid utgången av budgetåret 1980/81, bör få disponeras för beslut om lån även fortsättningsvis under den nu aktuella programperioden. Jag förordar att regeringen inhämtar riksdagens godkännande härav.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna vad jag har förordat om disposition av vid utgången av budgetåret 1980/81 tillgängliga medel på anslaget Lån till investeringar inom manuell glasindustri.
2. till *Lån till investeringar inom manuell glasindustri* för budgetåret 1981/82 anvisa ett reservationsanslag av 2 000 000 kr.

B 21. Kostnader för räntebefrielse vid särskilda strukturgarantier för manuell glasindustri

Nytt anslag (förslag) 2 000 000

Med hänvisning till vad jag nyss har anfört (s. 14) i fråga om särskilda strukturgarantier för manuell glasindustri förordar jag en garantiram av 25 milj. kr. för budgetåren 1981/82–1983/84. Regeringen bör alltså inhämta riksdagens bemyndigande att inom en ram av 25 milj. kr. ikläda staten ekonomiska förpliktelser i samband med särskilda strukturgarantier för manuell glasindustri.

För kostnader för räntebefrielse vid särskilda strukturgarantier för manuell glasindustri bör ett förslagsanslag benämnt Kostnader för räntebefrielse vid särskilda strukturgarantier för manuell glasindustri föras upp i statsbudgeten. Jag förordar att 2 milj. kr. anvisas för budgetåret 1981/82 på detta anslag.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att under budgetåret 1981/82–1983/84 ikläda staten förpliktelse i form av särskilda strukturgarantier för manuell glasindustri, som innebär åtaganden om högst 25 000 000 kr.,
2. till *Kostnader för räntebefrielse vid särskilda strukturgarantier för manuell glasindustri* för budgetåret 1981/82 anvisa ett förslagsanslag av 2 000 000 kr.

5 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för den åtgärd och det ändamål som föredraganden har hemställt om.

SIND 1980: 9**Manuella glasbruk i strukturomvandling****15 Sammanfattande analys och slutsatser samt förslag****15.1 Uppdraget**

Genom industridepartementets skrivelse 1979-04-20 erhöll SIND regeringens uppdrag att utarbeta förslag till en samlad plan för samhällets insatser på glasindustriområdet i enlighet med vad näringsutskottet, NU, anfört (NU 1978/79: 28).

Målet enligt NU:s betänkande bör vara att bevara den manuella glasindustrins långsiktiga konkurrenskraft och konstnärliga kvalitet så att nuvarande sysselsättningsnivå kan bibehållas. (Vid riksdagens beslutsdatum den 21 mars 1979 sysselsattes ca 2050 anställda personer, eller ca 1850 helårsanställda, inom den manuella glasindustrin.)

Utöver dessa tre uttalade målsättningar som utredningen tolkat som huvudmålsättningar anges vissa andra riktlinjer.

I betänkandet angavs att vid bedömning av lämpliga former för fortsatt stöd bör betydelsen av FoU-arbete beaktas.

Vidare anføres i motionen att den manuella glasindustrin behöver ökad utbildningskapacitet på grundnivå och att det bör undersökas om inte en högre utbildning är motiverad.

Dessutom anføres att ett fortsatt stöd för exportfrämjande åtgärder i olika former är nödvändigt och att detta stöd skulle samordnas under ett gemensamt bolag med uppgift att marknadsföra svenskt konsthantverk.

Beträffande de nordiska aspekterna anføres att dessa bör tas upp speciellt med avseende på planglasindustrin. Utredningen finner ingen praktisk knytning mellan målet för den svenska manuella glasindustrin och övriga nordiska företag i denna bransch, varför de nordiska aspekterna har lämnats utanför denna utredning.

15.2 Branschens utveckling, nuläge och förutsättningar**15.2.1 Branschstrukturen**

Ägarmässigt kan den manuella glasindustrin ses som tre delar: Kosta Boda AB, AB Orrefors Glasbruk samt de fristående bruken.

Kosta Boda och Reijmyre ingår i Upsala Ekeby koncernen och svarade 1979 för 42 procent av dess omsättning. Upsala Ekeby är sålunda i hög grad beroende av resultatutvecklingen inom glaströrelsen. För Upsala Ekeby är det av vital betydelse att tillfredsställande lönsamhet kan uppnås inom glasverksamheten. Med hänsyn till glasverksamhetens stora betydelse för Upsala Ekeby finns det inom övriga delar av Upsala Ekeby icke några resurser som varaktigt kan kompensera bristande lönsamhet inom glasverksamheten.

Orreforsgruppen, som ägs av Incentive, svarar för en mycket blygsam andel av dess verksamhet. Orrefors verksamhet är en artfrämmande del i Incentives övriga verksamhet. Att Incentive engagerade sig i Orrefors hade andra grunder än rent affärsmässiga. Efter genomförd omställning kommer Incentive att kräva en rimlig avkastning på Orrefors verksamhet.

De fristående glasbruken ägs vart och ett av en begränsad krets privatpersoner. Dessa ägare saknar väsentliga ekonomiska resurser som kan stötta glasrörelsen i den mån tillfredsställande lönsamhet ej kan uppnås.

Orreforsgruppen har genomfört nedläggning av Strömbergshyttan och Flygsfors samt Alsterfors (1980-05-27). Den sistnämnda nedläggningen kombineras med en viss investering i Gullaskröv och en överflyttning av Alsterfors personal och produktion till detta bruk. Orrefors har avtalat med huvuddelen av personalen om pendling i företagets regi.

Efter denna omstrukturering omfattar Orrefors följande tillverkningsenheter:

Orrefors Glasbruk	342 anställda
Sandviks Glasbruk	134 anställda
Gullaskrufs Glasbruk	41 anställda
Orreforsgruppen totalt	517 anställda

Kosta Boda AB har ganska nyligen sålt fabriksfastigheten vid Målerås glasbruk till kommunen och varslat om nedläggning av Skrufs glasbruk (1980-04-30) och avställt glasproduktionen 1980-06-19.

Efter nedläggningen av Skrufs glasbruk omfattar Kosta Boda följande tillverkningsenheter:

Kosta Glasbruk	440 anställda
Boda Glasbruk	154 anställda
Johansfors Glasbruk	77 anställda
Målerås Glasbruk	31 anställda
Åfors Glasbruk	103 anställda
tillskott från Skruf	26*)
Kosta Boda totalt	831 anställda
Reijmyre**)	118 anställda
Upsala Ekeby totalt	949 anställda

*) Beräknat tillskott från Skrufs Glasbruk

**) Reijmyre hänförs vanligen till de fristående bruken trots att det är direkt underställt Upsala Ekeby

Någon strukturell förändring inom gruppen fristående glasbruk har inte ägt rum under den tidsperiod som ovan beskrivits avseende flerbruksföretagen.

De 10 fristående glasbruksföretagen omfattar 11 tillverkningsenheter inklusive Reijmyre Glasbruk. I gruppen ingår ett belysningsglasbruk, AB Rosdala Glasbruk.

Sammantaget sysselsätts 436 anställda i de fristående glasbruken. (1

sysselsättningsuppgiften exkluderas Reijmyre Glasbruk, eftersom det tagits upp i samband med redovisningen av Kosta Boda.)

En summering av sysselsättningen i de tre redovisade grupperna ger sysselsättningen i branschen totalt.

Orreforsgruppen	3 bruk	517 anställda
Kosta Boda	5 bruk	831 anställda
Reijmyre Glasbruk	1 bruk	118 anställda
Övriga fristående glasbruk	10 bruk	436 anställda
Totalt	19 bruk	1902 anställda

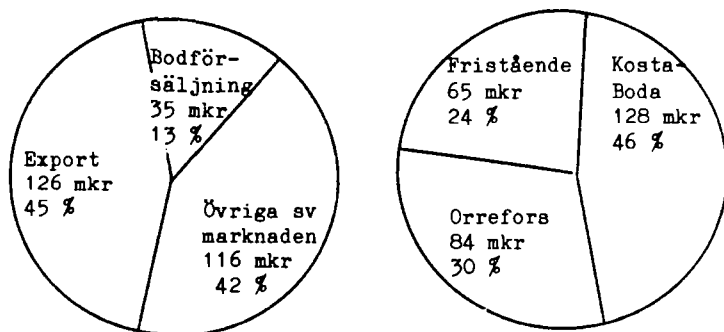
Från tidpunkten för uppdraget till juni 1980 har således antalet anställda i branschen minskat med ca 150 personer.

Strukturomvandlingen i den manuella glasindustrin kan inte betraktas som slutförd i och med att den ovan redovisade sammansättningen och storleken uppnåtts.

15.2.2 Marknadens utveckling

Den svenska produktionen av HP-glas uppgick till ca 280 mkr 1979. Beloppet utgör summan av tillverkarnas fakturerade försäljning till svenska marknaden, utländska dotterbolag, agenter och andra importörer samt brukens egen bodförsäljning.

Fördelning av produktionsvärdet för HP-glas 1979

Produktionsvärdet har under 1970-talet ökat från 100 mkr till 280 mkr. Den uppskattade prisnivån för svenska glasprodukter, "glasprisindex", har stigit med 180 procent, medan konsumentprisindex stigit med ca 130 procent. Åren 1974/75 skedde en språngvis ökning i "glasprisindex" utveckling. Denna sammanhänger med kraftigt ökade energipriser. Den totala vikten av levererat glas beräknas uppgå till ca 10000 ton 1979 mot ca 12000 ton 1970.

Den totala tillverkningen fördelar sig på produktområden enligt nedan.

Produktområde	Procentuell andel
-- servisglas	21
- tumblers	6
- prydnadsglas	42
- bruksglas	31
Summa	100

På den svenska marknaden svarar svensktillverkat glas för 57 procent av försäljningen. Den svenska andelen är störst för prydnadsglas i kristall, 90 procent, och minst för tumblers i icke-kristall, 16 procent.

Den totala svenska glasexporten omfattar 126 mkr och är således något större än importvärdet, 114 mkr.

Importen har dock vuxit snabbare än exporten. Importhotet ökar speciellt på servisglas men man kan inte bortse från risken av ökad import av prydnadsglas. En koncentration till större enheter i distributionsledet innebär också en risk för ökande importvolym eftersom stora detaljhandelsenheter förfogar över goda inkopsresurser.

Den svenska glasbranschen har förlorat marknadsandelar bl. a. på en så viktig marknad som USA. Företagen har klart uttalat sina ambitioner att satsa mer på närmarknaderna som tidigare bearbetats för lite.

Den av utredningen upprättade prognosen över efterfrågan efter svenskt hushålls- och prydnadsglas fram till mitten av 1980-talet visar på en årlig efterfrågeökning på i genomsnitt 1,5 procent. Därvid har antagits marknadsåtgärder med nuvarande omfattning. (När det gäller utvecklingen på längre sikt, se avsnitt 15.2.6.)

Denna prognos är baserad på en stagnerande hemmamarknad, en något ökad bodförsäljning och en exportökning på 5 procent.

Vidare har konstaterats att branschen exklusive belysningsglas i utgångsläget (1980) har en överkapacitet på ca 50 mkr räknat i försäljningsvärde. Om detta skulle avsättas på export skulle det krävas en 40-procentig ökning.

Produktiviteten per anställd förväntas öka med 4–5 procent per år. Den prognostiserade efterfrågeökningen på 1,5 procent per år räcker alltså inte till för att kompensera effektivitetsökningen. Sammantaget indikerar uppgifterna ett behov av att minska antalet anställda i branschen med ungefär 50 personer per år.

Utredningen bedömer att andra antaganden till följd av exempelvis kraftiga marknadsföringsinsatser på export vad gäller marknadstillväxten inte påtagligt kan krympa gapet mellan efterfråge- och produktivitetsutvecklingen före 1983.

15.2.3 Arbetskraften

Hösten 1979 var totalt ca 2000 personer anställda i den svenska manuella glasindustrin, i runda tal 650 kvinnor och 1 350 män.

Tjänstemännen utgjorde knappt 15 procent av totala arbetsstyrkan vilket är en relativt låg andel i jämförelse med totala industrins drygt 25 procent.

Männens åldersfördelning torde ganska väl motsvara den allmänna åldersfördelningen. Kvinnorna torde dock vara något överrepresenterade inom de äldre åldersgrupperna. I den företagsvisa genomgången har dock framkommit högst betydande skillnader mellan enskilda glasbruk vad beträffar åldersfördelningen.

Kvinnorna är hänvisade till de mindre kvalificerade yrkesgrupperna och arbetar nästan uteslutande inom efterbehandlingsavdelningarna. Andelen kvinnor inom hyttan är alltså mycket låg, bortsett från den minst kvalificerade yrkesgruppen.

Tyngdpunkten i framtidens rationaliseringar kommer att inriktas framför allt på efterbehandlingsenheterna. Ansträngningar görs för att mekanisera och eliminera befattningar med bl. a. besvärlig arbetsmiljö. Åtgärderna kommer i första rummet att medföra en minskning av antalet sysselsatta inom de mindre kvalificerade yrkesgrupperna. Rationaliseringsinsatserna kommer därför sannolikt att slå hårdast mot kvinnorna.

Den övertaliga personalen har i allmänhet inte sådana kvalifikationer att den utan vidare kan föras över till bristbefattningar inom företagen. Detta är en förklaring till att det trots den krympande sysselsättningen inom branschen föreligger brist på kvalificerade yrkesarbetare.

Även fortsättningsvis torde företagen få vissa bekymmer med att rekrytera kvalificerad personal till hyttorna. För att underlätta rekryteringen av personal till den manuella glasindustrin behövs utbildningsinsatser, bl. a. vidareutbildning.

15.2.4 Produktion och produktionsteknik

Den svenska manuella glasindustrin är mycket arbetsintensiv och besitter en relativt låg produktionsteknisk standard jämfört med övrig svensk industri. I viss mån gäller jämförelsen även utländsk glasindustri.

Den beräkning av produktionskapacitet och marknadsefterfrågan som utförts under maj 1980 gav vid handen ett överskott av produktionskapacitet på ca 50 mkr mätt i glasbrukens försäljningsvärde i 1979 års priser.

För att klara den internationella konkurrensen är det dock nödvändigt att öka produktiviteten, vilket medför ett minskat arbetskraftsbehov om man inte kan öka sina marknadsandelar.

Investeringar måste göras för att ersätta förslitna delar av anläggningarna, för att höja såväl den tekniska som arbetsmiljömässiga standarden. Detta gäller i högsta grad efterbearbetningen. Även i hyttorna finns det en eftersläpning när det gäller arbetsmiljön speciellt avseende värmestrålning och buller, vilket bl. a. försvårar rekrytering av arbetskraft.

Branschen belastas också av vissa förelägganden avseende yttre miljöproblem som måste lösas genom omfattande investeringar. Erforderliga investeringar för att förbättra arbetsmiljön och för att lösa yttre miljöpro-

blem är företagsekonomiskt improduktiva investeringar.

Enligt konsultutredningen finns det en besparingspotential som grovt uppskattat skulle sänka kostnadsnivån för branschen med ca 50 mkr. Huvuddelen utgörs av inbesparad arbetskraft och energi.

En grov uppskattning av kapitalbehovet för erforderliga investeringar uppgår till 75–100 mkr för en femårsperiod. Dessa beräkningar baserades på de bruk som var i drift i oktober 1979.

15.2.5 Företagsekonomiska förutsättningar

Med undantag för några företag är verksamheten starkt förlustbringande. Totalt sett belastas branschen av en för stor skuldbörda som i dagens ränteläge ger ett betydande negativt räntenetto. Utvecklingstendensen är starkt oroande. Utvecklingen kan illustreras med vinsten efter kalkylmässiga avskrivningar men före statligt stöd och koncernbidrag.

	1976	1977	1978	1979
Förlust i mkr	4	17	30	14

En prognos (upprättad maj 1980) för 1980 talar för en förlust av ca 24 mkr, dvs. ca 13 000 kr. per anställd. Om resultatet uttryckes som vinst efter planmässiga avskrivningar men före statligt stöd och koncernbidrag ger prognosen för 1980 en förlust på ca 16 mkr.

1978 påverkades resultatet i hög grad av betydande inkörningskostnader för de nyinstallerade vannorna i Orrefors och Kosta. Första halvåret 1979 belastades till viss del av fortsatta inkörningskostnader. 1979 var marknadsmässigt ett hyggligt år för glasbruken.

Ett vägt genomsnitt av lönekostnadernas andel av förädlingsvärdet ger för företagen 1978 värdet 101,2, dvs. intäkterna lämnar inte något bidrag till täckande av kapitalkostnaderna.

Som tidigare nämnts belastas branschen totalt sett av en för stor skuldbörda som i dagens ränteläge ger ett betydande negativt räntenetto. Likviditetsbrist kan alltså inte lösas genom upplåning eftersom en bristande lönsamhet icke tål en högre räntebelastning. Likviditetsbristen är alltså i sin vida bemärkelse ett lönsamhetsproblem som inte kan lösas med volymökning. Företagen måste lösa sina likviditetsproblem med volymanpassning kombinerat med lönsamhetsförbättringar som kan generera kapital för volymökning. Som nämnts i avsnitt 15.2.4 finns det en besparingspotential när det gäller de två tunga kostnadsposterna, löner och energi.

Det är för branschen nödvändigt att stigande löner kompenseras med ökad produktivitet och att åtgärder vidtages för att minska energiförbrukningen. I annat fall kommer priserna på branschens produkter att stiga snabbare än för andra branscher och förmodligen också snabbare än hos konkurrenterna, vilket innebär minskat marknadsutrymme.

Under 1970-talet har produktiviteten i branschen stigit snabbare än marknadstillväxten. Detta kan inge vissa förhoppningar om den fortsatta utvecklingen under förutsättning att en kraftigt ökande export kan uppnås och att branschens likviditetsproblem för en sådan volymökning kan lösas.

15.2.6 Samhällsekonomiska utgångspunkter

Utredningen har genomfört en samhällsekonomisk analys för att belysa konsekvenserna av strukturförändringar i den manuella glasindustrin.

Analysen avser en jämförelsevis måttlig minskning av sysselsättningen i branschen, netto 285 personer. En sådan neddragning leder, om den genomförs nu, till samhällsekonomiska förluster i form av resursbortfall. Den avgörande faktorn är att möjligheterna till alternativ sysselsättning inom regionen är starkt begränsade. Arbetskraftsefterfrågan i andra branscher är mycket låg vilket får till följd att de lokala arbetsmarknaderna inte kan suga upp personal som måste lämna glasbruken. Med lokal arbetsmarknad menas arbetstillfällen inom pendlingsavstånd från respektive ort. Som acceptabelt avstånd har räknats en restid med bil på ca 30 minuter. En omfattande analys av glasbruksorternas lokala arbetsmarknader ligger till grund för bedömningarna av den alternativa sysselsättningen.

Den samhällsekonomiska analysen är beräkningsmässigt begränsad till en treårsperiod. I normalfallet är det den tidsrymd under vilken omställningen efter en nedläggning har slutförts och läget stabiliserats, dvs. de personer som inte fått arbete inom perioden brukar erfarenhetsmässigt falla inom den grupp som långsiktigt hamnar utanför arbetskraften.

Enligt kalkylen ger en fortsatt användning av arbetskraften i manuella glasindustrin ett bidrag på 23 mkr årligen till samhällsekonomin för såväl omställningsperiod som efter omställning. En omallokering av arbetskraften till alternativ sysselsättning ger ett bidrag till samhällsekonomin på 13 mkr och ca 17 mkr för respektive period. Detta innebär att den fortsatta användningen av arbetskraften i branschen ger ett bidrag på omkring 70 mkr för treårsperioden. På samma sätt ger en omallokering av arbetskraften till alternativ sysselsättning ett bidrag på omkring 40 mkr under samma tid.

Jämförd med andra "krisbranscher" såsom varvs- och stålindustri har den manuella glasindustrin ett relativt högt förädlingsvärde per anställd. Branschgenomsnittet låg 1979 på uppemot 100 000 kr.

Följande jämförelse visar att en fortsatt användning av arbetskraften i manuella glasindustrin ger det högsta bidraget till samhällsekonomin. Bidragsförlusten vid den marknadsanpassade nedskärningen med branschstöd framgår av tabellen nedan. För treårsperioden innebär detta ett samhällsekoniskt bortfall på 25–30 mkr i 1979 års priser.

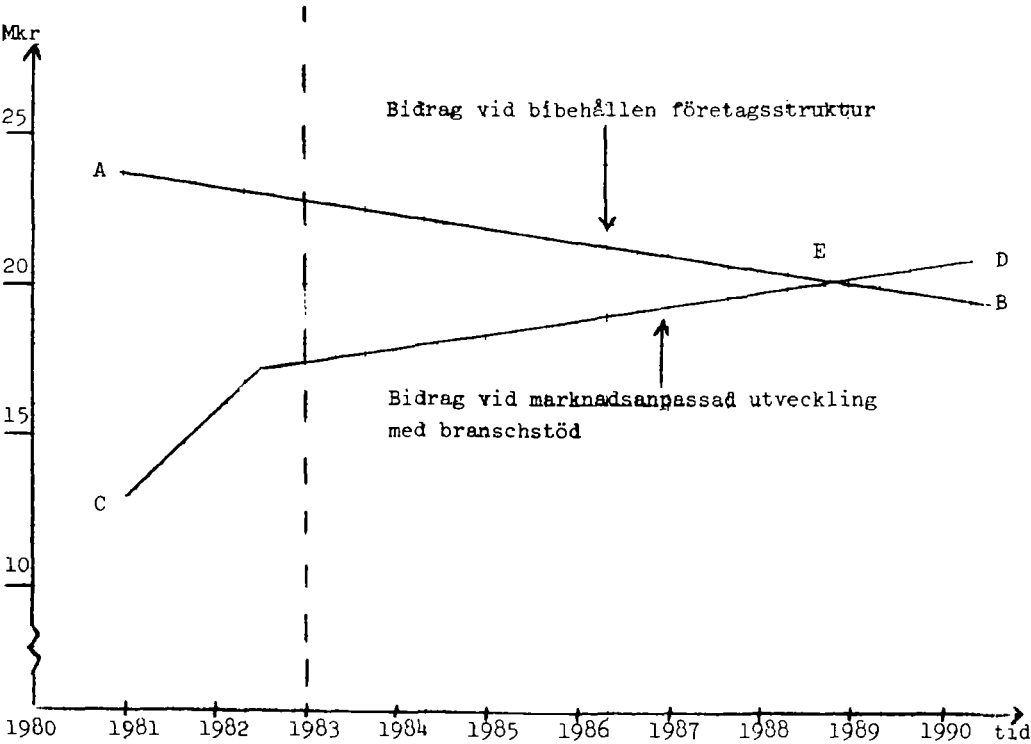
Tabell 15.1 Jämförelse mellan fortsatt användning av arbetskraften i den manuella glasindustrin och den marknadsanpassade utvecklingen med branschstöd. Löpande priser

	Omställnings- perioden mkr	Efter omställning mkr
<i>Real analys</i>		
Bidrag vid fortsatt användning i manuell glasindustri	23,6	23,0
Alternativ sysselsättning	13,0	17,3
Bidragsförlust	10,6	5,7

Starkt förenklad kan den samhällsekonomiska kalkylen illustreras med två kurvor. AB visar produktionen (egentligen förädlingsvärdet) i de av omstrukturerade berörda företagen, dvs. illustrerar bidraget till samhälls- ekonomin vid bibehållen företagsstruktur. Den stigande kurvan, CD, visar värdet av den alternativa sysselsättningen.

CD visar effekterna av att den från glasbruken friställda arbetskraften efter hand får sysselsättning i andra branscher där de bidrar till en produ- ktionsökning. Kurvan planar ut något efter omställningsperioden, men jäm-

Figur 15.1 Utvecklingen över tiden av bidraget till samhälls- ekonomin vid bibehållen företagsstruktur respektive vid marknadsanpassad utveckling med branschstöd. Löpande priser

fört med "bibehållen företagsstruktur" stiger den. Före tidpunkten E är avkastningen högre i glasbruken.

Av kurvorna framgår att skärningspunkten E ligger bortom treårsperioden. Det innebär att arbetskraften med nuvarande alternativa sysselsättningsmöjligheter ger högst avkastning om den behålls i glasbruken.

Kalkylen omfattar enbart det korta perspektivet 1980–83. Mot bakgrund av osäkerhet om det manuella glasets efterfrågeutveckling på lång sikt, hemma och på exportmarknaderna, har utredningen inte bedömt det meningsfullt att försöka kvantifiera efterfrågan i ett längre perspektiv. Glasutredningen kan dock med utgångspunkt från vissa indikatorer och grundläggande förutsättningar ange följande utvecklingstendenser på längre sikt.

Ingenting tyder på att exportefterfrågan på svenskt manuellt glas kommer att öka så kraftigt att den kan eliminera kapacitetsöverskottet. Detta gäller även om förstärkta marknadsföringsinsatser skulle sättas in. När det gäller hemmamarknaden blir importkonkurrensen svår även fortsättningsvis. Samtidigt kan man av konkurrensskäl förutsätta att det krävs en stark produktivitetstillväxt för att motverka kostnadsstegringarna. Allt detta talar för att behovet av arbetskraft snarare kommer att minska än öka.

Slutsatsen blir att de problem som den manuella glasindustrin har i dag sannolikt kommer att bestå för stora delar av branschen även i ett längre perspektiv. Detta innebär att möjligheterna att höja produktionen efter treårsperioden i syfte att bereda fler personer arbete eller dämpa sysselsättningsnedgången i glasindustrin är starkt begränsade. Insatser i form av branschstöd kan dock mildra effekterna.

Man kan inte utesluta att det kan finnas andra strukturalternativ som i samhällsekonomisk mening är bättre än de studerade alternativen. Den genomförda analysen utvärderar *inte* den optimala strukturen för branschen.

Det bör framhållas att resultatet av analysen inte kan tolkas så att nuvarande branschstruktur bör behållas. Däremot bör man ur samhällelig synpunkt sätta in åtgärder för att mildra effekterna av nedläggningarna. Detta kan ske dels genom branschstöd dels genom regionalpolitiska åtgärder.

Det är inte särskilt meningsfullt att i dag föreslå att strukturförändringen skall genomföras vid en bestämd tidpunkt. Förutsättningarna både vad gäller arbetsmarknad och förädlingsvärde kan då se helt annorlunda ut. Två samtidigt verkande åtgärder kan minska förlusterna och underlätta omställningen. Begränsa nedläggningstakten genom branschstöd är den ena. Den andra åtgärden är att öka möjligheterna för alternativ sysselsättning.

Möjligheten att undvika samhällsekonomiska förluster och mildra de negativa sociala konsekvenser som den marknadsanpassade nedskärningen medför är att sätta in åtgärder för att skapa sysselsättning utanför

glasindustrin, dvs. höja kurvan DE. Strävan bör vara att minimera resursbortfallet och underlätta omställningen socialt.

Ett flertal mindre orter i glasriket är för sin *existens* nästan helt beroende av ortens glasbruk. Detta medför svåra arbetsmarknadspolitiska och sociala anpassningsproblem vid en successiv neddragning av branschen.

15.3 Handlingsalternativ

15.3.1 Uppdragets målsättning

Riksdagen har hemställt om förslag till en samlad plan för samhällets insatser som i fråga om den manuella glasindustrin syftar till att bevara branschens långsiktiga konkurrenskraft och konstnärliga kvalitet samt bibehålla den nuvarande sysselsättningsnivån.

Målformuleringen innehåller således tre delmål:

- konkurrenskraft, konstnärlig kvalitet och bibehållen sysselsättning

Begreppet konkurrenskraft kan ges många tolkningar. En vanlig tolkning är följande: En bransch (eller ett företag) som arbetar i en marknads ekonomi är konkurrenskraftig om den i konkurrens med andra företag eller andra länders industrier kan fortleva och utvecklas utan speciella permanenta statliga stödinsatser. Detta kräver fortlöpande effektiviseringsinsatser och anpassning av produktion och produkter. Sysselsättningen i kvantitativa och kvalitativa termer blir då beroende på företagets förmåga att hävda sig på marknaden. I en expansiv marknad kan produktionen öka i samma takt eller kraftigare än rationaliseringseffekten. Sysselsättningen blir då oförändrad eller stigande. I andra fall kan motsatsen gälla, försäljningsökningen understiger produktivitetstegringen och sysselsättningen minskar. Företagen kan dock fortfarande vara konkurrenskraftiga i denna situation.

Beträffande produkternas konstnärliga kvalitet är denna relevant i sammanhanget i den mån den förbättrar företagets konkurrensförmåga genom att produkterna blir mer attraktiva på marknaden. Konstnärlig kvalitet är emellertid ett ganska oprecist begrepp. Det kan avse själva produktutformningen (designen) men också framställningssättet (hantverksmässig tillverkning, handgjort glas). I detta sammanhang är det i första hand designen som är relevant, i mindre utsträckning den hantverksmässiga tillverkningen. Den senare är kostnadskrävande (löneintensiv) vilket höjer produkternas pris och därmed begränsar marknadsutrymmet. Den hantverksmässiga tillverkningen inom svenskt glas hotas från två håll. Dels kan länder med lägre arbetskostnader framställa handgjort glas till kostnader som väsentligt understiger de svenska, dels har den tekniska utvecklingen forskridit så att det i dag och ännu mer i framtiden är möjligt att framställa maskingjort glas som utseendemässigt och kvalitetsmässigt är väl i klass med det handgjorda men till lägre pris. Den svenska glasindustrin måste anpassa sig till förändringar i omvärlden. Hantverksmässigt utförande är

fortfarande ett visst försäljningsargument men produkterna får då inte ha ett alltför högt pris i förhållande till jämförbara maskingiorda produkter av hög kvalitet. Konstnärlig utformning och god glaskvalitet tenderar att bli väsentliga försäljningsargument.

Som framgått av tidigare detaljanalyser är situationen i den svenska manuella glasindustrin sådan att det enligt SIND:s mening inte är möjligt att göra en plan för samhällets insatser för branschen som helt tillgodoser de sysselsättningspolitiska målsättningar riksdagen ställt upp. Delar av branschen är i dag ej konkurrenskraftiga och en realistisk marknadsbedömning tyder på att tillväxtmöjligheten i reala termer är starkt begränsade. I dag föreligger en icke obetydlig överkapacitet i förhållande till efterfrågan på företagens produkter, samtidigt krävs betydande effektivitetshöjande insatser. Lönerna är branschens största kostnadspost. Allt detta talar för att en ytterligare reducering av sysselsättningen blir nödvändig om man på sikt skall nå balans på marknaden.

Skäl kan finnas för bibehållande av produktionskapacitet och sysselsättning i vissa industriella verksamheter utöver vad som är motiverat ur marknadsekonomisk synvinkel. Sådana fall kan vara då försörjningsmässiga och beredskapspolitiska motiv är starkt framträdande, som exempel kan nämnas delar av TEKO-industrierna och skotillverkningen. Ett permanent statligt stöd kan då erfordras om andra alternativ inte föreligger. När det gäller den manuella glasindustrin kan enligt SIND:s mening sådana motiv inte återopas. Motiven för samhällsstöd är i stället i första hand regionalekonomiska (bruksortsproblemet) och sysselsättningspolitiska samt i viss mån kulturpolitiska.

SIND tolkar riksdagens mening så att den manuella glasindustrins problem främst är ett regionalekonomiskt problem och följaktligen bör behandlas som ett sådant.

Mot bakgrund av ovanstående har verket valt att i fortsättningen diskutera olika handlingsalternativ från samhällets sida som motsvarar de två väsentliga delmålen i riksdagens uttalande: bevarad sysselsättning respektive konkurrenskraftig industri.

15.3.2 Bevarad sysselsättning i branschen

Enligt näringsutskottets mening skall man söka "bevara branschens långsiktiga konkurrenskraft och konstnärliga kvalitet så att nuvarande sysselsättningsnivå kan bibehållas". "Nuvarande sysselsättningsnivå" kan tolkas på olika sätt. En rimlig tolkning är att den nivå som rådde vid riksdagens beslutsdatum (mars 1979) avses, dvs. ca 2050 anställda personer. Sannolikt avses inte det antal anställda som råder när föreliggande utredning läggs fram, ca 1900 personer. Andra bedömare har i debatten framfört andra sysselsättningsstal. Hur sysselsättningsmålet skall tolkas med avseende på antal glasbruk togs inte upp av riksdagens utskott. SIND har inte närmare analyserat detta.

Oavsett vilket sysselsättningstal som väljs innebär uppdragets målsättning en fixering av en lägsta gräns för sysselsättningen i branschen som skulle ligga högre än i dagsläget, dvs. bruken måste rekrytera folk. Det kan finnas skäl att se närmare på förutsättningarna att uppfylla detta.

Utgångsläget är att vi har svårt att hävda oss prismässigt för jämförbara produkter. Även med väsentligt ökade stödinsatser på marknadsföringssidan skulle det ta många år att nå målet. Marknadsföringen måste ändra inriktning för att sälja högprissatta produkter med konstnärligt värde. Detta måste lyckas i konkurrens med låglöneländernas goda förutsättningar att tillverka jämförbara produkter till betydligt lägre priser, vilket vi redan i dag upplever som ett mycket svårhanterligt konkurrensförhållande. Det tar tid att bygga upp resurser i företagen för att genomföra de väsentligt ökade aktiviteterna. Vad skulle hända med branschens struktur under tiden?

Om man utgår från att långsiktig konkurrenskraft skall bygga på konstnärlig kvalitet, och därmed avser hantverksmässigt utförande, så skulle nuvarande rationaliseringsinsatser i branschen inte genomföras i fortsättningen. En ökad satsning på hantverksmässigt utförande innebär i stort sett en återgång till det vi lämnat pga. den mycket hårda internationella importkonkurrensen.

För att klara den internationella konkurrensen är det nödvändigt att öka effektiviteten vilket i sin tur medför ett minskat arbetskraftsbehov. Såvida inte marknadsandelen för svenskt glas kan ökas kraftigt.

Med utgångspunkt från de förutsättningar som framgår av tidigare avsnitt kan man följaktligen inte bedöma det som realistiskt att uppnå målet om bibehållande av nuvarande sysselsättningsnivå. De styrmedel som skulle behövas måste i så fall få sådan omfattning och inriktning att åtgärderna bryter mot internationella regler.

15.3.3 Marknadsanpassad utveckling utan branschstöd

Ett annat huvudmål kan vara en konkurrenskraftig industri på marknadens villkor. Det är utifrån denna målsättning naturligt att som ett steg i analysen se på vad som spontant kan förväntas ske i branschen om nuvarande statliga stöd avvecklas. De som överlever är definitionsmässigt konkurrenskraftiga.

Risken är att en avveckling av branschstödet kan förväntas bli inledningen till en spontan utveckling som företagen på egen hand inte kan stoppa varför följden ytterst blir konkurser. Även en del långsiktigt livskraftiga företag kan slås ut. De rationaliseringsmöjligheter som finns i branschen kan företagen inte på egen hand ta till vara. När i tiden är omöjligt att ange. Det är heller inte meningsfullt att spekulera i på vilken nivå, i produktionsvolym eller antal anställda, som läget i branschen stabiliseras, dvs. konkurrenskraft uppnåtts.

Det är inte meningsfullt att spekulera närmare i vilka konsekvenser ett

bortdragande av det statliga stödet skulle få för enskilda flerbruksföretag och/eller fristående företag. Mot bakgrund av branschens och företagens situation står det helt klart att en sådan åtgärd i dagsläget leder till dels en snabbare krympning av branschen, dels en minskning av antal sysselsatta som väsentligen skulle överstiga de 285 arbetstillfällen som blir fallet i "En marknadsanpassad utveckling med branschstöd", vilket belyses i nästa avsnitt.

Den ovan skisserade sannolika utvecklingen vid ett borttagande av branschstöd leder till samhällsekonomiska förluster. För att söka motverka dessa återstår i detta fall regionalpolitiska insatser.

15.3.4 Marknadsanpassad utveckling med branschstöd

Med utgångspunkt från vad som på olika sätt blivit känt om flerbruksföretagens planer eller inriktning för de närmaste åren har SIND byggt upp ett scenario för strukturomvandlingen t. o. m. 1983. En viktig förutsättning för att omvandlingen ska ske i lugnare tempo är ett fortsatt stödprogram under åtminstone en treårsperiod. Utgångspunkterna är följande:

Kosta Boda har deklarerat ett behov att minska sin överkapacitet utöver vad avvecklingen av Skrufs Glasbruk medför.

Efter att Alsterfors glasbruk avvecklats kan man förutsätta att Orrefors omstrukturering är klar för perioden 1980–83 och förmodligen även på längre sikt om inga drastiska förändringar i omvärlden kommer att ske.

För de fristående glasbruken finns inga individuella planer som påverkar branschens struktur. I utredningen har dock antagits att en viss minskning av sysselsättningen kommer att ske inom de fristående glasbruken.

SIND har utgått från den i utredningen beräknade nuvarande överkapaciteten på ca 50 mkr i försäljningsvärde. SIND:s bedömning är att detta i kombination med vad som deklarerats från företagen eller av SIND ansetts bli en sannolik utveckling kommer brutto att medföra en reduktion av 360 anställda t. o. m. 1983. Enligt den arbetskraftsprognos som upprättats kommer dock 75 av dessa att erhålla anställning i andra glasbruk. De anställs som ersättning för naturlig avgång och för att fylla vakanser. Dessutom efterfrågas arbetskraft i samband med planerad volymökning i vissa glasbruk. Härigenom kan produktionen öka med ca 10 mkr i de kvarvarande bruken. Nettoeffekten blir att ca 285 anställda kommer att lämna branschen och produktionen reduceras med ca 40 mkr.

Av andra faktorer som vägts in kan nämnas en erforderlig produktivitetshöjning som är ett villkor för ekonomisk överlevnad.

Det är ur branschsynpunkt angeläget att en kapacitetsneddragning kommer till stånd. Från denna utgångspunkt bör detta ske inom treårsperioden så att en livskraftig kärna kan bibehållas.

När man prövat olika nedläggningsalternativ finner man att skillnaderna blir tämligen marginella under förutsättning att inte något av huvudbruken läggs ner.

15.3.5 Regionalpolitiska åtgärder

Den manuella glasindustrins problem kan beskrivas som ett bruksortsproblem, dvs. ett flertal mindre orter i glasriket är för sin existens nästan helt beroende av ortens glasbruk. Detta medför svåra arbetsmarknadspolitiska och sociala anpassningsproblem vid en snabb neddragning av branschen.

Anledningen till detta är främst glasindustrins starka regionala koncentration. 90 procent av de anställda finns i Kronobergs och Kalmar län där fyra kommuner för sin sysselsättning är starkt beroende av glasbruket.

De berörda länsstyrelserna har gjort en delutredning om regionala och lokala konsekvenser vid en nedbantning av den manuella glasindustrin. Denna visar att detta skulle få svåra konsekvenser för enskilda orter. Orterna har ofta endast en arbetsplats av betydelse – glasbruket. Alternativa sysselsättningsmöjligheter är därför få.

Enligt SIND:s prognoser kommer sysselsättningen i den manuella glasindustrin att fortsätta att minska. Åtgärder krävs således för att skapa alternativ sysselsättning.

Förutom branschstöd föreslår industriverket att speciella lånemedel ställs till förfogande för satsningar att inom glasindustriernas lokala arbetsmarknader skapa alternativ sysselsättning. Kommuner där sådana insatser kan vara befogade är Uppvidinge, Lessebo, Nybro och Emmaboda samt Finspång. Något längre gående regionalpolitiskt stöd kan med nuvarande regler ej utgå till dessa.

För att stödet snabbt ska få effekt föreslår industriverket att de speciella lånemedlen kanaliseras via de tre utvecklingsfonderna i Kalmar, Kronobergs och Östergötlands län.

Fonderna, med dess kompetens om näringslivsfrågor i dessa regioner är ett lämpligt forum, varigenom denna resurs bör kanaliseras.

För beslut om dessa lån ska enligt verkets mening samråd ske med respektive länsstyrelse och länsarbetsnämnd samt industriverket. Lånen ska kunna lämnas med ränte- och amorteringsbefrielse upp till tre år. Lånen ska i huvudsak kunna lämnas till fondernas nuvarande målgrupp och inkludera personlån för aktieteckning.

Åtgärder:

Speciella lånemedel, 10 mkr under en treårsperiod.

15.3.6 Ägarefrågan

Som framgått av tidigare avsnitt består den manuella glasindustrin av tre block: Kosta Boda AB, AB Orrefors Glasbruk samt de fristående glasbruk.

Det går inte med nuvarande ägarstruktur att strukturera om branschen i samverkan mellan dessa block där de företagsindividuella intressena måste stå i förgrunden.

Vill man styra över blockgränserna krävs en ägarmässig samverkan.

Olika förslag har framlagts i den riktningen och kan beaktas oavsett vilket av de tre tidigare nämnda handlingsalternativ som diskuteras.

Förslagen kan formuleras som tre alternativ:

- 1) En ny fusion mellan Kosta Boda och Orrefors.
- 2) Bildandet av ett Glas AB för hela eller stora delar av branschen.
- 3) Bildandet av utvecklingsbolag lokaliserat till "glasriket".

Fusion

En fusion mellan Kosta Boda och Orrefors skulle kunna ge fördelar avseende en samordnad exportförsäljning och när det gäller styrningar av produktionen till specialiserade tillverkningsenheter.

Vilka förutsättningar finns det för en ny fusion?

De nuvarande flerbruksföretagen Kosta Boda och Orrefors har uppstått genom att ett antal fristående glasbruk fusionerats samman. För två år sedan avtalades ett samgående mellan de bägge flerbruksföretagen. Under en kortare tid drevs även företagen under gemensam ledning. Av olika skäl kom samgåendet att spricka efter ca tre månader. SIND har inte undersökt förutsättningarna men bedömer att ett spontant samgående eller djupare samverkan mellan de bägge flerbruksföretagen inte är aktuellt.

Man kan utgå från att varken Intencive eller Upsala Ekeby kan betraktas som en potentiell intressent som går in i branschen med ett vidgat ägande.

Utanför branschen är det i dag svårt att finna intressenter som är villiga att gå in i den manuella glasindustrin.

Den nya koncernen skulle behöva stor ekonomisk styrka för att kunna ta till vara fördelarna. Om det skulle skapa förutsättningar för att bevara sysselsättningsnivån på lång sikt är svårt att sia om, men det är inte otänkbart att bygga upp en sådan koncern efter en genomförd rationaliseringsfas. Oavsett hur man bedömer för- och nackdelar skulle en sådan fusion endast kunna komma till stånd om staten lockade med stora ekonomiska insatser och därmed styrde utvecklingen.

Glas AB

Vid diskussionerna om bildande av ett Glas AB har framförts tankar om ett sådant bolag skulle kunna bildas med Kosta Bodas och Orrefors tillverkningsenheter som enda produktionsställen. Detta skulle enligt verkets mening inte ge några andra för- och nackdelar än den ovan beskrivna fusionen.

Detta innebär att en ny företagsgrupp i så fall borde omfatta en större krets av företag.

Bildandet av Glas AB, en typ av investmentbolag, skulle kunna ske med tillskjutande av anläggningstillgångar genom apportförfarande. Därigenom skulle de två stora företagen, jämte ett antal fristående företag, bli aktieägare i det nya huvudföretaget.

Staten kunde i samband med bildandet gå in med aktieteckning i bolaget. Huvuddelen av branschen skulle på så sätt tillföras ekonomiska resurser i ett sammanhang med målsättning att därefter vara självbärande.

För att inte förlora marknadsandelar kunde marknadsföringen ske över flera kanaler där man utnyttjar kända varumärken och där man profilerar sig efter något olika inriktningar.

Den övergripande målsättningen för ett sådant investmentföretag kan fastställas efter något olika inriktningar.

En övergripande målsättning skulle kunna vara att skapa förutsättningar för en strukturiomvandling där man anpassar sig till rådande marknadsförhållanden men samtidigt försöker reglera omställningsprocessen så att de samhällsekonomiska konsekvenserna minimeras. Efter en successiv omställning skulle man kunna inrikta sig på en struktur som ger bästa effektivitet inom branschen.

Om målinriktningen i stället skulle vara att snarast nå företagsekonomisk effektivitet, då skulle de samhällsekonomiska förlusterna inte komma att nedbringas.

De uppenbara nackdelarna med konstruktionen är att man "lägger alla äggen i en korg". Om man inte lyckas styra företaget rätt enligt givna målsättningar kan de negativa ekonomiska konsekvenserna bli betydande på grund av koncentrationen till ett företag. Med ett statligt delägarskap kan detta lätt medföra krav på fortsatta statliga bidrag under lång tid.

Utvecklingsbolag

De fackliga organisationerna har föreslagit bildandet av ett utvecklingsbolag, "Glasutveckling AB", för den manuella glasindustrin. Vidare skulle ett exportholag bildas, gemensamt ägt av deltagande företag samt nämnda utvecklingsbolag. Tanken är att Glasutveckling går in i nedläggningshotade bruk, såvida inte ägare och lokala fackliga organisationer är eniga om att stå utanför. I de fall utvecklingsbolaget träder in skall, enligt det fackliga förslaget, ägarna erbjudas skälig ersättning. Glasutveckling skall också kunna erbjuda utredningshjälp för att klargöra vilka insatser som skulle behövas i ett glasbruk.

Enligt ovan redovisade fackliga förslag skall Glasutveckling administrera branschstödet. I förslaget diskuteras inte på vad sätt och i vilken omfattning medel i övrigt skulle tillföras Utvecklingsbolaget.

Bildandet av ett övergripande utvecklingsbolag efter det mönster som ovan beskrivs tillför inte branschen någon ny resurs i egentlig mening.

Genom att industriverkets branschstödpengar enligt förslaget skulle kanaliseras över detta bolag skulle bolaget erhålla vissa styrmedel. Om samma bolag skulle äga några företag i branschen, och därmed stå i konkurrensförhållande till "utomstående" företag, skulle statens medel för branschstödet inte förvaltas av en neutral part.

I sin yttersta konsekvens skulle detta kunna innebära att vid fördelning

av stödmedlen skulle "egna" ekonomiskt svaga företag kunna prioriteras.

Enligt de skisserade förutsättningarna skulle ett tänkt utvecklingsbolag endast köpa in nedläggningshotade företag. Därigenom skulle bolaget endast kunna påverka ägarstrukturen i ekonomiskt utslagna företag.

Det föreslagna bolaget får enligt verkets mening ingen slagkraft att styra en strukturiomvandling. Bolaget skulle också komma att skapa nya problem inom övriga delar av branschen vid fördelning av branschstödmiddel.

I förslaget till utvecklingsbolagets konstruktion återfinns tanken om bildande av ett gemensamt exportbolag efter i stort sett samma grunder som framförts i NU:s betänkande.

Enligt verkets mening går det inte att genomföra något av dessa förslag med nuvarande ägarstruktur. De företagsindividuella intressena vid exportförsäljning går inte att samordna i ett gemensamt försäljningsbolag. Verkets erfarenhet av kollektivt exportstöd kontra företagsindividuellt stöd ger belägg för den uppfattningen.

15.4 Industriverkets förslag

Av de handlingsalternativ som belysts under 15.3 anser verket att åtgärder för en bevarad sysselsättning i denna bransch inte är rimliga att genomföra i enlighet med vad som beskrivits under 15.3.2. En överslagsmässig beräkning över de lönesubventioner som skulle krävas ger ett årligt belopp på 20–25 mkr. Därtill kommer subventioner som krävs för att få avsättning för den höga produktionsvolymen.

En marknadsanpassad utveckling utan branschstöd som beskrivits under 15.3.3 kan leda till ödesdigra konsekvenser för branschen och hela den bygd där branschen huvudsakligen är lokaliserad. Det är inte möjligt att med någon större precision ange storleksordningen på de regionala stödinsatser som skulle behövas för att skapa de sysselsättningsstillfällena som krävs för att motverka den mycket kraftiga nedbantning av glasindustrin det här är fråga om. Ett rimligt antagande är att sysselsättningsminskningen blir åtminstone dubbelt så stor som vid den marknadsanpassade utvecklingen med branschstöd. Det samhällsekonomiska resursbortfallet blir mer än dubbelt så stort vid denna kraftiga nedskärning, dvs. ca 25 mkr. för omställningsperioden och ca 15 mkr. för perioden efter omställning. Finansiella analyser visar att den budgetmässiga "förlusten" för staten blir ungefär lika stor som det ovan angivna reala bortfallet. Slutsatsen av denna mycket överslagsmässiga beräkning blir att staten, genom minskade skatteintäkter och kraftigt ökat behov av arbetsmarknadspolitiska åtgärder i alternativet utan branschstöd, finansiellt förlorar 60–70 mkr. över en treårsperiod. Det då inbesparade (dvs. nuvarande) branschstödet uppgår till knappt 5 mkr.

Verket har inte haft mandat att gå in i förhandlingar för att undersöka förutsättningarna för bildandet av ett nytt bolag av typen investmentbolag

för huvuddelen av branschen. Verket kan därför inte uttala sig om de ekonomiska förutsättningarna för ett sådant bolag men att det skulle kräva en statlig medverkan av betydande storlek är mycket troligt.

Under 15.3.4 beskrivs en marknadsanpassad utveckling med branschstöd.

Verkets konkreta förslag till ett sådant branschstöd för en treårsperiod 1981/82–1983/84 är följande:

1. Exportstöd och konsultinsatser för omställningsfrämjande åtgärder utgår för budgetåret 1980/81 med 4 mkr. Verket föreslår att detta stöd höjs till 7,5 mkr. per år och beräknar att beloppet skall fördelas med 6 mkr. för exportstöd och 1,5 mkr. för konsultbidrag. För exportstödet skulle gälla något generösare villkor för marknadsetableringar och i konsultbidragen skulle inrymmas ett visst belopp för att stödja designverksamheten.

Totalt anslag för treårsperioden: 22,5 mkr.

2. För avskrivningslån under perioden 1977/78–1979/80 har anslagits 15 mkr. Av dessa medel resterar ca 7 mkr. vid utgången av budgetåret 1979/80.

Verket föreslår att ytterligare 10 mkr anslås för avskrivningslån, varigenom resterande medel jämte nytt anslag skulle uppgå till 17 mkr. för treårsperioden.

Verket föreslår att avskrivningslån får gälla för energibesparande investeringar i ugsanläggningar för smältprocessen. I första hand skall de medel som anvisas för generella energibesparande åtgärder utnyttjas av företagen.

Verket föreslår att avskrivningslån även får gälla för investeringar avseende förbättrad yttre miljö.

Verket föreslår att följande procenttal får gälla för avskrivning:

Investeringar för effektivare produktion och förbättrad arbetsmiljö: max. 50 procent.

Investeringar för förbättring av den yttre miljön: max. 80 procent.

Villkoren för avskrivningslån i energibesparande syfte bör vara desamma som gäller för generella energibesparande åtgärder.

Nytt anslag för treårsperioden: 10 mkr. *).

3. För att lösa behovet av ökat rörelsekapital för export föreslår verket att särskilda strukturgarantier anvisas för detta speciella ändamål med ett belopp på 25 mkr. för treårsperioden.

Verket föreslår vidare att villkoren för säkerhet, beloppsgräns, amorteringsfrihet och amorteringstid blir desamma som för teko-stödet men att räntebefrielsen fixeras till 2 år.

* *Ann:* Orsaken till att anslaget för den gångna treårsperioden inte har utnyttjats i högre grad kan tillskrivas den osäkerhet som rått i branschen om kommande strukturförändringar.

4. För de strukturgarantier avseende bl.a. företagssamgående som är anvisade för branschen föreslår verket ingen ändring.
5. För forskning och utveckling samt för visst tänkbart utbildningsprogram knutet till Glasforskningsinstitutet i Växjö, eller fristående, ber verket att få inkomma med förslag under hösten 1980 när en utredning för detta avsnitt beräknas föreligga.
6. Verket föreslår att 10 mkr. anslås för regionalpolitiska åtgärder under i första hand en treårsperiod enligt vad som beskrivits under 15.3.5.

Verkets förslag till anslag för treårsperioden 1981/82–1983/84 kan sammanfattas sålunda:

Exportstöd och konsultinsatser	22,5 mkr
Avskrivningslån, nytt anslag	10,0 mkr
Räntebefrielser för särskilda strukturgarantier	5,0 mkr*)
Räntebefrielse för regionala lånemedel	3,0 mkr*)
Totalt	40,5 mkr

Därtill ber verket att senare få inkomma med förslag till anslag för forskning och utveckling.

*) Beloppen baseras på en antagen genomsnittsränta på 10 procent.

SIND 1980: 8

Planglasindustrin — planglas och isolerrutor inför 80-talet

2 Sammanfattning, slutsatser och rekommendationer

2.1 Sammanfattning

Planglasindustrin

De olika produkter som framställs inom planglasindustrin är huvudsakligen av två slag:

- maskinglas och
- floatglas.

Därutöver tillverkas bl. a. spegelglas, trädglas och gjutglas. Både maskin- och floatglas används främst till fönster i byggnader och fordon av olika slag.

Planglas tillverkas i Norden både enligt Pittsburgh- och floatglasmetoden. Vid Pittsburghmetoden formas glaset i vattan och under själva kylprocessen dras glaset vertikalt. Formningsprocessen är annorlunda vid floatglasmetoden då glasbandet flyter på en bädd av tenn. Ytan blir polerad redan under formningsprocessen. Floatmetoden är tekniskt-ekonomiskt överlägsen.

Planglastillverkningen i Västeuropa domineras av tre multinationella företag nämligen Saint-Gobain-Pont-à-Mousson (Saint-Gobain), BSN-Gervais Danone (BSN) och Pilkington Brothers Limited (PB). Under 1980 har det amerikanska företaget Guardian Industries Corp. börjat bygga en floatglasanläggning i Luxemburg. Enligt ett flertal bedömare i branschen kommer anläggningen att medföra en betydande överkapacitet för floatglas i Västeuropa under den följande 5-årsperioden.

Både Saint-Gobain och PB har ekonomiska intressen, direkt eller indirekt, i de nordiska länderna, dels vad gäller planglastillverkning och dels vad gäller vidareförädling av glaset till isolerrutor och bilrutor.

För närvarande har Saint-Gobain tillverkning av maskinglas vid Scanglas A/S anläggning i Korsör i Danmark. Tidigare under 1970-talet tillverkades också maskinglas vid Emmaboda Glasverk AB (EGV) i Sverige och vid A/S Drammens Glassverk i Norge.

PB tillverkar floatglas vid Pilkington Floatglas AB:s (PFAB) anläggning i Halmstad i Sverige och som hälftenägare maskinglas vid Lahtis Glasbruk AB i Finland.

I Sverige producerades under första delen av 1970-talet ca 50 kton¹ maskinglas årligen. 1976 sjönk produktionen till drygt 30 kton för att helt

¹ kton = 1 000 ton

upphöra under 1978. PFAB:s tillverkning av floatglas i Halmstad startade 1976 där det då producerades ca 50 kton. Under de två därpå följande åren uppgick produktionen till ca 140 kton vardera. Importen av maskinglas uppgick till ca 28 kton år 1970, nådde en topp 1973 med 37 kton och minskade till ca 24 kton för 1979. Importen av floatglas mer än fyrdubbades mellan 1970–1975 (från 6 kton till 27 kton). Åren 1976 och 1977 sjönk floatglasimporten kraftigt ned till 15 kton (PFAB:s etablering) medan preliminära siffror för 1979 visar en fördubbling av volymen. Exporten av planglas var helt marginell under början av perioden. Först 1976 då PFAB startade sin floatglastillverkning ökade exportvolymen lavinartat, från 31 kton 1976 till 142 kton 1979.

I produktionen uppgick saluvärdet för maskinglas (avsalukvantiteten), floatglas och bearbetat planglas 1978 till ca 310 mkr. Därutöver tillverkades ca 5 kton maskinglas som levererades internt där uppgift över saluvärdet saknas. Importen för planglasindustrin uppgick samma år till ca 113 mkr medan exporten var drygt 210 mkr.

I Danmark startade tillverkningen av maskinglas vid Korsöranläggningen 1969. Produktionsvolymen har under perioden 1970–78, bortsett från några få år, varit relativt stabil på en nivå omkring 50 kton årligen. Både import- och exportkvantiteterna visar på ett livligt handelsutbyte. Importen av maskinglas sjönk från 21 kton 1970 till 8 kton 1979 medan floatglasimporten ökade från 2 kton 1970 till 48 kton 1979. Exporten av maskinglas har under åren 1971–77 varierat omkring en nivå på 35 kton årligen. 1978 ökade exportvolymen av maskinglas (till 46 kton) och då främst till Italien, Sverige och Storbritannien. 1979 års preliminära siffror visar samma volym.

Produktionen av maskinglas i Finland uppgick 1970 till ca 45 kton, sjönk till 37 kton åren 1973 och 1974 och ökade återigen till 45 kton 1975 och 1976. Under 1977 sjönk produktionen återigen ner till ca 40 kton för att öka (enligt preliminära siffror) till ca 50 kton för år 1978. Importen av maskinglas har, med undantag av 1974 (15 kton), varit ganska liten, omkring 4 kton. Importen av floatglas har däremot ökat kraftigt från 1 kton år 1970 till knappt 40 kton för 1979. Exporten av maskinglas har varierat kraftigt under perioden. Åren 1970–73 uppgick exportvolymen till ca 10 kton årligen. År 1974 sjönk volymen till 1 kton för att år 1975 åter uppgå till drygt 10 kton. En kraftig ökning av exportkvantiteten skedde även under 1976 till 32 kton men under de tre därpå följande åren har exportvolymen uppgått till en nivå på omkring 23 kton årligen.

I Norge har det under åren 1970 till 1975 tillverkats omkring 10 kton maskinglas årligen. För 1976 och 1977 har inga produktionssiffror varit tillgängliga. Sistnämnda år, 1977, släcktes vinnan i Drammen och maskinglastillverkningen upphörde. Importen av maskinglas har under perioden varierat mellan 8–10 kton årligen bortsett från 1973 och 1974 då volymen uppgick till 17 respektive 13 kton. Importen av floatglas var

obetydlig i början av 1970-talet (ca 2 kton). Från 1975 och de därpå följande åren ökade floatglasimporten kraftigt för att 1977–79 uppgå till ca 40 kton årligen. Exporten av maskinglas har i Norge varit helt obetydlig.

Under första hälften av 1970-talet producerades totalt omkring 150 kton maskinglas årligen i de nordiska länderna. 1975 sjönk produktionen till omkring 140 kton och 1978 producerades ca 110 kton. Produktionen av floatglas uppgick till ca 50 kton 1976 och drygt 145 kton 1978. Utrikeshandeln mellan de enskilda länderna i Norden och Västeuropa har under hela 1970-talet varit intensiv.

Vid Emmaboda Glasverk AB, numera Emmaboda Glas AB (EGAB), tillverkades maskinglas t.o.m. 1978. Därutöver bedrevs och bedrivs i dag tillverkning av isolerrutor och andra glasprodukter samt grossistverksamhet. Genomsnittligt antal anställda uppgick 1970 till 532 personer, ökade till 685 personer år 1974 och 1978 uppgick antalet i Emmaboda till 570 personer.

Vid Pilkington Floatglas AB tillverkas enbart floatglas och antalet anställda uppgår till knappt 400 personer.

Isolerrutetillverkning bedrivs av såväl fristående isolerruteföretag som av grossister, snickerifabriker (fönstertillverkare, husfabriker) och glasmästerier. Sveriges Planglasgrossisters förening består av 12 medlemsföretag. I Snickerifabriernas Riksförbund ingår ca 240 snickerifabriker som tillverkar fönster i större eller mindre utsträckning. Sveriges Isolerruteproducenters Förening bildades 1979 och består av 16 medlemsföretag. Glasmästeriförbundet omfattar ca 600 medlemmar. Dessa avnämare är i många fall integrerade med varandra. Exempelvis tillverkar EGAB f.n. isolerrutor och bedriver grossistverksamhet medan man tidigare även producerade maskinglas. Ett flertal grossister har egen isolerrutetillverkning, vissa husfabriker har egen fönstertillverkning och/eller isolerrutetillverkning.

Den tekniska utvecklingen och forskningen bedrivs inom planglasindustrin i hög utsträckning vid stora centrala forskningscentra. Saint-Gobain-koncernen har tre centra; utanför Aachen, Paris och Lyon. PB har ett center vid St. Helens i Storbritannien. Utvecklingsarbetet inriktas på att utveckla och förbättra floatglasmetoden dels med avseende på processtekniken och dels på att få fram metoder att belägga glasytan så att värmeutstrålningen från insidan till den yttre luften minskas.

Isolerrutetillverkning

Efter isolerrutans introduktion i Norden under 1960-talet har dess användning starkt ökat. 1978 bedömdes isolerrutans marknadsandel uppgå till ca 70 procent i Sverige medan den exempelvis i Danmark och i Norge var betydligt högre (närmare 100 procent).

Den klassiska isolerrutan består av två glasskivor åtskilda av ett slutet luftmellanrum. I samband med 1970-talets ökade krav på energihushållning har treglas-rutor utvecklats.

Isolerrutan kan förseglas på olika sätt. Genom att:

- löda fast metallband
- smälta samman glasets kanter
- "limma" med speciella fogmassor.

Tillverkningen kan ske både manuellt och maskinellt. Det råder en bred enighet om att några större stordriftsfördelar inte uppnås vid produktionsprocessen.

I Sverige finns det relativt få isolerruteproducenter, ca 20 företag. I Finland och Norge uppgår antalet företag till 30 respektive 35. I Danmark däremot finns inte mindre än ca 85 företag som tillverkar isolerrutor.

Den totala produktionen av isolerrutor i Norden beräknas 1978 ha uppgått till ca 5,8 miljoner m², mätt i tvåglas-isolerrutor (vilket motsvarar knappt 120 kton). Därav svarade Danmark för ca 2,2 miljoner, Norge 1,7 miljoner, Sverige 1,3 miljoner och Finland 0,6 miljoner m².

Gemensamt för de nordiska länderna är att stora delar av produktionen är koncentrerad till några få företag. Saint-Gobain kontrollerar ca 1/4 av den norska marknaden genom A/S Drammens Glassverk och hälften av den svenska marknaden genom Emmaboda Glas AB. I Danmark dominerar marknaden av ett par större företag utanför Saint-Gobain- och Pilkingtonkoncernerna. I Finland är Pilkingtonkoncernen representerad genom isolerrutetillverkning vid Lahtis Glasbruk AB.

Utrikeshandeln är, bortsett från Danmark, inriktad mot samhandel mellan de nordiska länderna.

Den svenska importen ökade under senare delen av 1970-talet och uppgick 1979 till 9,3 kton. Drygt 90 procent kom från de övriga nordiska länderna; Danmark 3,3 kton, Norge 3 kton och Finland 2,6 kton. Exporten från Sverige har minskat från 3,2 kton 1970 till 0,5 kton år 1979.

Danmarks import minskade från 15 kton 1970 till knappt 2 kton 1979. Importandelen, mätt i volym, från de övriga nordiska länderna uppgick 1979 till ca 35 procent. Den danska exporten har ökat från 0,4 kton 1970 till 6,1 kton 1979. Av exporten gick 2,8 kton till Sverige medan resten levererades till Västtyskland, Frankrike—Monaco och Storbritannien.

Den finländska importen har under hela 1970-talet varit obetydlig. För exporten gäller samma förhållande 1970—75. De senaste åren, 1978 och 1979, har dock exporten uppgått till 2,2 respektive 3,0 kton, vilka har levererats till Sverige och Norge.

Norges import sjönk från 10,2 kton 1970 till 1 kton 1979. Exporten var obetydlig i början av 1970-talet medan den ökade under slutet för att 1979 uppgå till ca 3 kton, vilken huvudsakligen gick till Sverige.

Den tekniska utvecklingen av isolerrutor är inne i ett mycket aktivt skede hos de enskilda företagen samtidigt som de svenska myndigheterna och företagen diskuterar och gemensamt söker utarbeta regler för typgodkännande och tillverkningskontroll.

Efterfrågeutveckling

Den framtida efterfrågan på fönster, isolerrutor och planglas i Sverige bestäms i huvudsak utifrån byggandets utveckling, dels nybyggnation och dess fördelning på småhus respektive flerfamiljshus, dels på ROT¹-sektorns utveckling och dels marknadsutvecklingen för isolerrutor.

Med utgångspunkt från 1978 års förbrukning av fönster och därtill hörande råglasbehov har tre alternativ över efterfrågeutvecklingen för planglas beräknats. Alternativen har skilda antaganden vad gäller nybyggnationen, dess fördelning på småhus och flerfamiljshus samt ROT-sektorns utveckling. Råglasbehovet beräknas öka med 9,9 procent, 20,7 procent eller 36,8 procent totalt fram till 1985. Ett tekniskt genombrott i isolerrutetillverkningen mot dubbelrutor med beläggning skulle dock kunna leda till en minskning av efterfrågan på råglas. Råglasbehovet beräknas i de olika alternativen då minska med 4,7 procent, öka med 4,7 procent eller med 18,6 procent.

2.2 Slutsatser och rekommendationer

Utredningens slutsatser och rekommendationer baseras på en problemanalys i kapitel 6. I kapitlet analyseras företagsstrategier och samhällseliga aspekter inom planglasindustrin och isolerrutebranschen. Följande slutsatser har dragits i analysen.

1 Planglasindustrin

A Företagsstrategier

1. Floatglastekniken har slagit igenom och dominerar inom planglastillverkningen. Sannolikt kommer de kvarvarande maskinglasverken, t. ex. de i Lahtis och Korsör, att få svårigheter att överleva.
2. PB:s patent på floattekniken löper ut i början av 1980-talet, varigenom konkurrensen mellan glastillverkarna kan ske på likvärdiga villkor.
3. Någon ny, revolutionerande tillverkningsteknik, är inte känd. Den tekniska utvecklingen inriktas på att utveckla och förbättra floatmetoden, dels med avseende på slutprodukten (beläggningar m. m.) och dels med avseende på processtekniken (energibesparingar m. m.).
4. Någon konkurrensbegränsande samverkan mellan företagen eller dominans av ett enda företag har ej kunnat konstateras. Ett fåtal företag, varav PB och Saint-Gobain dominerar, konkurrerar med varandra på en oligopolitisk marknad. De övervakas av olika länders samt EG:s kartellmyndigheter.
5. Integration framåt i fråga om vidareförädling av planglas till isolerrutor m. m. samt av distributionen växer i betydelse som ett led i kampen om marknadsandelar.

¹ ROT-sektorn = reparation, ombyggnad och tillbyggnad.

B Samhälleliga aspekter

1. Genom etableringen av ett floatverk i Halmstad har ett modernt planglasverk lokaliserats till Norden. Konkurrenskraften för nordisk glasin-dustri har därigenom stärkts. Cirka 400 nya arbetstillfällen har tillkommit.
2. Maskinglasverken i Emmaboda och Drammen har nedlagts. De nega-tiva effekterna på sysselsättningen har motverkats genom vidareut-veckling av annan tillverkning inom förädling av planglas. En viss nettominskning av sysselsättningen har skett.
3. Under de närmaste åren är det sannolikt att maskinglasverken i Korsör och Lahtis läggs ner. Sysselsättningsproblemen vid en nedläggning kommer dock inte att bli lika framträdande som de hotade bli i Emma-boda.
4. Forskning och produktutveckling sker i huvudsak inom de multinatio-nella företagens centrala forsknings- och produktutvecklingsavdelning-ar. I de lokala enheterna i Norden förekommer en del utvecklingsarbete inom vidareförädlingen. Glasforskningsinstitutet i Växjö sysslar myc-ket litet med problem inom planglasindustrin.
5. Med undantag för visst tullskydd för den finska maskinglasindustrin har inga statliga stödåtgärder vidtagits i samband med genomförda struktur-förändringar inom planglasindustrin i Norden. Däremot har samråd skett och överenskommelser om sysselsättningsgarantier förekommit i samband med tillstånd om nyetableringar för företagsförvärv.

II Isolerrute- och fönstertillverkning**A Företagsstrategier**

1. Annat material som ersättning för glas i fönstret, t.ex. plast, är att räkna med endast i mindre utsträckning och för speciella ändamål. Glaset är i stort sett ohotat.
2. Den i Sverige förhärskande 3 mm-rutan får ökad konkurrens från 4 mm-rutan som dominerar i Norge samt i länder utanför Norden.
3. 3-glasfönster är standard i nya hus och i äldre hus i takt med att fönster byts ut.
4. 2-glasisolerruta med en ruta belagd på innersidan kan uppfylla nuva-rande norm för k-värde men torde inte slå ut 3-glasfönstret med tanke på sänkta k-värden som en fortsatt reell energiprishöjning sannolikt kommer att leda till.
 5. En ökad samverkan och integration mellan fönsterglas- och fönster-tillverkare har ägt rum och kan förväntas fortsätta.
6. Tekniken för beläggning av glasrutan, gasfyllning samt försegling av rutorna är under utveckling.
7. Nya produkter lanseras som underlättar användandet av underhålls-fritt material såsom plast och aluminium i bågar och karmar. Detta kan medföra en ökad integration av tillverkningen av isolerruta och fönster.

8. Fönsterglastillverkning kan karakteriseras som en småskaleindustri. Tillverkningstekniken är enkel och kapitalbehovet litet. Närhetsfördelarna i distributionen är stora. Mer sofistikerade produkter enligt (7) kan dock ge större företag konkurrensfördelar.
9. Marknaden karakteriseras av konkurrens mellan många företag. Handeln mellan de nordiska länderna är fri men en begränsande faktor är svårigheter med transport på längre avstånd.
10. Samråd och information myndigheterna emellan i de nordiska länderna förekommer. Däremot har man ännu inte utformat gemensamma normer och regler för typgodkännande m. m.

B Samhälleliga aspekter

1. Konkurrenten sker mellan ett stort antal företag som föranlett många nedläggningar och en betydande rationalisering. Priserna på isolerrutor har ökat långsammare än för byggmaterial i övrigt. Lönsamheten har tidvis varit mycket låg.
2. Produktionen av fönsterglas (enkelglas och isolerrutor) har i stort sett varit stabil medan sysselsättningen minskat. Även i fortsättningen förväntas en liknande utveckling för såväl produktion som sysselsättning. Såväl Emmaboda kommun som Emmaboda Glas AB:s verksamhet i Emmaboda är särskilt sårbar genom EGAB:s stora andel av sysselsättningen på orten.
3. I samtliga nordiska länder har regionalpolitiskt stöd utgått till isolerrutetillverkare. Överkapacitet har uppkommit delvis som en följd härav.
4. Produktutveckling har intensifierats inom företagen såsom en följd av konkurrensen samt av avnämarnas och myndigheternas ökade krav på funktionsnivån.
5. Ökat samarbete mellan företagen och myndigheterna samt mellan myndigheterna i de nordiska länderna vad gäller typgodkännande och kontrollprocedurer har konstaterats.

Utifrån analysen och slutsatserna har följande REKOMMENDATIONER lämnats i kapitel 6.

I planglasindustrin

Omstruktureringen av planglasindustrin är för svenskt vidkommande klar för överblickbar tid. För Danmarks och Finlands del återstår dock omstruktureringar som kan bli aktuella under de närmaste åren. De förslag till åtgärder i form av främst gemensam nordisk planering av planglasindustrin har växt fram ur händelserna i Emmaboda i samband med omstruktureringen av glastillverkningen och de problem dessa förde med sig för de anställda och för kommunen. Såväl facket som kommunen kämpade länge hårt för att bevara planglastillverkningen i Emmaboda, i första hand genom att bygga ett floatverk därstädes, i andra hand, då PB etablerade i Halmstad, genom att uppskjuta en släckning av maskinglasvannorna. Facket

har, som försvarslinje två, sedan det stått klart att maskinglasverket trots protester skulle nedläggas, hävdade att Saint-Gobain skulle uppfylla sin sysselsättningsgaranti genom att upptaga tillverkning av nya produkter. Såsom redan skildrats har detta också skett, dock icke i den utsträckning att sysselsättningen helt kunnat vidmakthållas i glasföretaget.

En planering på nordisk basis av planglasindustrin vad avser etableringar, sysselsättning, produktutveckling m.m. skulle förutsätta ett överförande av äganderätten till existerande och framtida planglasverk till de nordiska staterna. Det kan nämligen på goda grunder förutsättas att de multinationella företag som nu äger och driver planglasverk i Norden inte kommer att acceptera att ansvaret för planeringen överföres till de nordiska staterna, om inte dessa samtidigt förvärvar äganderätten till företagen.

Såsom framgått av den genomförda analysen av branschens teknologiska status, internationella karaktär och konkurrensförhållanden finns därför inga motiv eller förutsättningar för upprättande av en samlad plan för de nordiska ländernas insatser inom planglastillverkningen innefattande genomförandet av en gemensam nordisk industriplanering.

Glasframställning och vidareförädling av glas – planglas, emballageglas och manuellt glas – har betydande omfattning i de nordiska länderna. Såväl grundforskning som tillämpad forskning och produktutveckling inom det glaskeramiska området har därför betydelse för dessa industrier. Såsom redovisats i problemanalysen om planglastillverkningen finns däremot inte anledning att föreslå någon speciell satsning på forskning och produktutveckling med avseende på processerna för framställning av planglas.

II Isolerrute- och fönstertillverkning

I motsats till planglasindustrin kommer strukturförändringar att även fortsättningsvis äga rum inom isolerrutebranschen i samtliga nordiska länder. Detta beror på den snabba utvecklingen av nya produkter kombinerad med en stagnerande marknad. Det är svårt att förutsäga hur dessa förändringar kommer att påverka enskilda företag och regioner. Uppenbart är dock att isolerrutetillverkningen i Emmaboda är speciellt sårbar och därmed intar en särställning beroende på dess stora betydelse för sysselsättningen på orten.

Strukturförändringarna påskyndas av rådande överkapacitet som hotar att öka. Det finns med hänsyn härtill anledning att särskilt noga beakta det regionalpolitiska stödets sekundära effekter för företag i andra regioner. Sålunda är det uppenbart att ett nytt "Emmabodaproblem" kan återuppträda om lokaliseringstöd ges till konkurrerande företag. Stark återhållsamhet bör därför iakttagas med lokaliseringstöd i denna bransch.

Av stor betydelse för branschens utveckling är åtgärder för att skapa enhetliga regler för typgodkännande av produkterna och system för produktionskontroll. Det arbete som nu inletts på detta område inom Nordiska kommittén för byggbestämmelser (NKB) – ett samarbetsorgan för de

fem olika ländernas centrala byggmyndigheter – går ut på att förbättra samordningen av byggbestämmelser i Norden. Ett mera allmänt införande av typgodkännanden och produktionskontroll – som detta arbete äsyftar – skulle underlätta utveckling och marknadsföring av ändamålsenliga produkter. Enhetliga normer och bedömningsgrunder i de nordiska länderna skulle dessutom främja handeln och konkurrensen mellan företagen samt gemensam forskning och utveckling inom Norden. Önskvärt är att NKB:s verksamhet intensifieras inom detta område för att uppnå snabba resultat.

*Bilaga 3***SIND PM 1980: 12****Emballageglasindustrin — en förstudie****Sammanfattning**

Starkt koncentrerat ger förstudien ett antal utgångspunkter som är väsentliga för en bedömning av svensk emballageglasindustri.

- En svag emballagemarknadsutveckling kan förväntas. I förening med konkurrens från andra förpackningsmaterial resulterar detta i en minskning av efterfrågan efter emballageglas i Sverige.
- Importen fortsätter att ta ytterligare andelar. Dock i relativt långsam takt. Transportkostnaderna utgör i viss utsträckning ett skydd för hemmaproduktionen.
- Nuvarande höga exportvolymerna av tomma förpackningar är svåra att behålla. Det befärade bortfallet kan sannolikt delvis kompenseras med export av fyllda förpackningar (dryckesförpackningar).
- En utvärdering av de under 1979 inledda satsningarna på fyllda förpackningar kan göras först under slutet av 1980.
- 1980 är kapacitetsutnyttjandet gott
- SIND:s kalkyler visar att redan 1982 saknas enligt huvudalternativet beläggning för 70 miljoner förpackningar, d. v. s. ca 1,5 produktionslinje, eller 90–100 personer. Även det optimistiska alternativet ger ett överskott på personal i storleksordningen 20–30 personer.
- PLM har i företaget expansiva produkter som delvis bör kunna kompensera för neddragningar i de svenska glasbruken.
- PLIM:s glasbruk är inte kortsiktigt hotande på företagsekonomiska grunder.

Förslag

SIND:s prognoser över efterfrågan efter svenskt emballageglas fram till 1985 visar på en fortsatt vikande marknad. "Nya" dryckesförpackningar kan under vissa förutsättningar begränsa nedgången men det är ännu för tidigt att bedöma effekterna.

Den s.k. återflaskan är en produkt som om den införs för vin- och spritförpackningar skulle höja efterfrågenivån med omkring 25 procent (räknat på prognosen för 1985). Återflaskan kan dock av flera skäl sannolikt inte bli aktuell före 1985, varför den av SIND prognostiserade överkapaciteten (enligt huvudprognosen nära 120 miljoner förpackningar 1985) kvarstår under perioden, oavsett om återglas införs eller inte. Enligt prognosen resulterar detta i ett minskat personalbehov 1985 på 125 till 180 personer.

Industriverket finner i den genomförda förstudien att den vikande efterfrågan efter emballageglas inte kan ses isolerat som ett emballageglasproblem. Emballageglaset är för de flesta ändamål en av flera alternativa förpackningsmaterial. Glaset konkurrerar med exempelvis emballage av bleckplåt, aluminium, plast och papper. Det är således inte särskilt meningsfullt att genomföra partiella studier och föreslå åtgärder på delområden utan att beakta substitutsförhållandena.

Emballageglas tillverkas vid PLM:s glasbruk i Hammar och Limmared. I dessa orter är glasbruken de enda arbetsplatserna av betydelse. Alternativa sysselsättningsmöjligheter inom pendlingsavstånd är få. Detta gäller speciellt Limmared som ligger i Sjuhäradsbygden. Sysselsättningsneddragningar får därför negativa återverkningar i de berörda orternas lokala arbetsmarknader. Till emballageglasproblemet är således också knutet ett bruksortsproblem.

Mot denna bakgrund föreslår industriverket att föreliggande förstudie följs upp av en bredare utredning på emballageområdet. Därvid bör konsekvenserna för emballageindustrin av eventuellt förändrade styrmedel* på dryckesförpackningsområdet särskilt beaktas.

I den föreslagna utredningen bör vidare de regionala konsekvenserna av omstruktureringar i emballagebranschen belysas.

* Jordbruksdepartementet har uppdragit åt särskild utredare att överväga frågor om återvinning av vissa dryckesförpackningar.

SIND PM 1980: 22**Manuella glasbruk i strukturomvandling: Forskning och utveckling****Sammanfattning**

Den svenska glasindustrin bedriver tillsammans med den nordiska glasindustrin gemensam glasforskning inom Stiftelsen Glasforskning och dess underorgan.

Antalet forskare är ett femtontal och den årliga budgeten omsluter omkring 3 miljoner kronor. Personalens kompetens är kvalificerad och utrustningen är högklassig.

Verksamheten finansieras dels av medlemsavgifter från branschens olika företag och dels genom bidrag från Styrelsen för Teknisk Utveckling (STU). Bidraget från STU regleras i ett flerårigt avtal som styr forskningens inriktning inom ett ramprogram. Knappt en tredjedel av verksamheten är uppdragsforskning som drivs med kommersiell inriktning.

Glasindustrin har ej utnyttjat sina möjligheter att styra forskningens inriktning. Detta har i stor utsträckning lämnats åt forskarna själva. Bland annat till följd av glasindustrins bristande styrning av forskningen har ett visst främlingsskap uppstått mellan Glasforskningsinstitutet och glasindustrin.

De svenska manuella glasbrukens egen FoU-verksamhet är mycket begränsad. Egentliga FoU-insatser görs i huvudsak endast vid de bågge stora flerbbruksföretagen. Insatserna inriktas främst på att öka produktiviteten. Behovet av FoU-insatser är dock stort.

Den manuella glasindustrin tror för egen del att nyttan av grundforskning inom glasområdet är begränsad. Även en betydande ökning av grundkunskapen inom glas skulle, menar företrädarna för den manuella glasindustrin, inte innebära något väsentligt bidrag till den industriella utvecklingen för den manuella glasindustrin.

En jämförelse har gjorts med branschforskningen inom den keramiska industrin. Denna bransch omfattar ett färre antal relativt stora företag. Företagens egna tekniska kompetens är mer utvecklad. Samarbetet mellan företagen vad gäller teknisk utveckling är mer öppen.

De olika företagen är direkt engagerade i branschforskningen och styr forskningsinsatserna i enlighet med deras egna intressen.

En summarisk undersökning har gjorts om den västtyska glasforskningens organisation. Till skillnad från vad som gäller i Sverige är branschforskningsinstitutets egna forskningsresurser mycket begränsade.

Branschforskningsinstitutet arbetar främst med att organisera forskningsprojekt. Själva forskningsinsatserna genomförs av institutioner knutna till högskolor och universitet eller privata företag. Något offentligt

stöd till ramforskning förekommer ej. Allt offentligt stöd inriktas på bestämda projekt. Stor vikt läggs på att projekten är förankrade i de enskilda företagen och på att uppgjorda tidsplaner infrias. Någon ambition att bygga upp egna forskningsresurser finns sålunda ej.

Det sammanfattande intrycket för utredarna är:

- Glasforskningsinstitutet måste sträva efter att engagera glasindustrin i sina forskningsprojekt. Insatserna av karaktären grundforskning bör begränsas ytterligare till förmån för mera jordnära projekt.
- Glasindustrin måste själv hårdare engagera sig i styrningen av Glasforskningsinstitutet.
- Glasforskningsinstitutet bör öka sina internationella kontakter och dra bättre fördel av de forskningsresultat som där uppnås.
- Ökade anslag till branschgemensamma forskningsinsatser leder ej med nuvarande arbetssätt till att FoU-insatserna inom den manuella glasindustrin gagnas. STU:s egna insatser ligger dock utanför detta områdes räckvidd.
- Allmänt borde Glasforskningsinstitutet i valet mellan att bygga upp egna forskningsresurser och att externt upphandla forskningsinsatser till bestämda projekt i ökad utsträckning köpa forskningsinsatser utifrån.
- Ett område bör dock tillföras nya resurser. Detta gäller teknisk fortbildning på alla nivåer inom företagen. Glasforskningsinstitutets egen personal skapar en värdefull resurs som bör användas till att genom utbildningsinsatser höja den tekniska kompetensen inom den manuella glasindustrin.

Industriverkets förslag

Den manuella glasindustrin behöver höja den tekniska kompetensen inom de enskilda företagen. Samtidigt är det väsentligt att en viss glasteknologisk forskning kan upprätthållas inom landet.

Industriverket anser att nuvarande stöd från STU bör fortsätta i hittillsvarande former.

Industriverket ser det som angeläget att stödja fortbildningen av teknisk personal och driftspersonal inom den manuella glasindustrin. Denna fortbildningsverksamhet kan drivas av Glasforskningsinstitutet eller av fristående utbildningsinstitut. Industriverket anser att denna fortbildning bör ges statligt stöd.

Utbildningsinsatserna bör inriktas på främst följande personalgrupper:

- Tekniker
- Förmän, verkmästare, operatörer, formgivare, marknadsförare
- Kvalificerade glasarbetare.

Verkets konkreta förslag till branschstöd för treårsperioden 1981/82 till 1983/84 är följande:

Verket föreslår att stöd för fortbildning av teknisk personal och driftspersonal inom den manuella glasindustrin utgår med 0,5 Mkr per år under treårsperioden. Angivna stöd föreslås förmedlat genom statens industriverk.

Totalt anslag för treårsperioden: 1,5 Mkr.

*Bilaga 5***Sammanställning av remissyttranden över rapporterna
(SIND 1980: 9)****Manuella glasbruk i strukturomvandling och
(SIND PM 1980: 22) om forskning och utveckling för
den manuella glasindustrin****1 Allmänna synpunkter på utredningens förslag till målsättning för
branschens utveckling och statliga åtgärder under en treårsperiod**

Ett antal remissinstanser, bl. a. länsstyrelser, de anställdas organisationer och nästan samtliga kommunala instanser, har starka invändningar mot statens industriverks (SIND:s) bedömningar och förslag och anser att SIND borde ha redovisat åtgärder enligt det utvecklingsalternativ som står i överensstämmelse med vad riksdagen uttalat sig för och som innebär oförändrad sysselsättning i branschen.

Industrins centrala organisationer har principiella invändningar mot fortsatt statligt stöd men är dock, liksom branschorganisationen Svenska glasbruksföreningen, i huvudsak positiva till SIND:s förslag. Glasbruksföreningen anser dock de föreslagna resursinsatserna otillräckliga på vissa punkter.

Övriga myndigheter som yttrat sig i frågan är i huvudsak positiva till SIND:s förslag.

De remissinstanser som är negativa till SIND:s förslag i fråga om branschens utveckling anför i huvudsak följande.

Länsstyrelsen i Östergötlands län: Utredningen har — — gjort en allvarlig avvikelse från uppdraget som det formulerats av riksdagen där det klart sägs att nuvarande nivå i branschen bör behållas. — — Branschmedlen framstår som otillräckliga om man menar allvar med att behålla branschen på en livskraftig nivå.

Länsstyrelsen ställer sig tveksam till den klassning som görs av det fysiska tillståndet i byggnader och maskiner vid Reijmyre glasbruk. Den är alltför ytlig och stämmer inte med verkligheten som är klart bättre än vad som framgår av bedömningen.

Tyngdpunkten bör ligga på insatser för att göra glasbruksföretagen konkurrenskraftiga. Reijmyre glasbruk är ensamt i Skandinavien med tillverkning av eldfast glas som används i en rad produkter där det ställs stora krav på hållbarhet mot temperaturväxlingar och kemisk resistens. Produktionen har stort värde från beredskapssynpunkt. Det materialtekniska området är under snabb utveckling. Det är naturligt att det strukturstöd som föreslås, inriktas bland annat på utveckling av Reijmyres produktion av eldfast glas.

Reijmyres produktion av hushålls- och prydnadsglas utgör ett nödvändigt komplement till produktionen av eldfast glas. Produktionen utgör

också förutsättningen för den omfattande turismen i Rejmyre. Nämda samband gör att stora insatser bör göras för att bevara även denna produktion i Rejmyre.

I den mån det vid beslut om fördelning av strukturstödet blir nödvändigt att välja mellan företag och glasbruksorter bör beaktas orten Rejmyres speciella förhållanden.

Beträffande Rejmyre är länsstyrelsens bestämda uppfattning att det i första hand är nödvändigt att finna former som gör det möjligt för bruket att fortsätta och förnya sin verksamhet. Bruket ligger isolerat från annan glasindustri och kan av det skälet inte på samma sätt som smalandsbruken ingå i strukturändringen med inskränkningar och nedläggningar utan att de lokalt får mycket starkt negativa konsekvenser.

Länsstyrelsen i Kronobergs län: SIND anför en pessimistisk syn på branschens framtid. Detta återspeglar sig i det förslag som SIND lägger fram. Länsstyrelsen anser att SIND borde ha anvisat offensiva åtgärder och då framför allt kraftfulla exportsatsningar. Först när ordentliga satsningar har genomförts och utvärderats kan enligt länsstyrelsens mening branschens framtida storlek diskuteras.

SIND behandlar strukturproblemen i huvudsak utifrån treårsperioden 1981/82–1983/84. — — — Det är — — — en alltför kort tidsperiod när långsiktiga strukturproblem skall lösas.

Länsstyrelsen anser att SIND — — — borde ha redovisat alternativet om oförändrad sysselsättning med de åtgärder och kostnader som alternativet skulle innebära. Detta alternativ skulle då av remissinstanserna kunnat vägas mot SIND:s alternativ om s. k. marknadsanpassad utveckling med branschstöd. — — — SIND har sålunda frångått riksdagens uppdrag att utreda alternativet om oförändrad sysselsättning inom den manuella glasindustrin. — — — Med hänsyn till att SIND enligt länsstyrelsens mening inte föreslagit ett tillräckligt offensivt åtgärdsprogram för den manuella glasindustrin, kan länsstyrelsen inte utan vidare acceptera en sådan nedskärning av branschen. En fortsatt kraftig minskning av antalet glasbruksarbetare i en region med svåra strukturproblem i andra branscher får oacceptabla konsekvenser för befolkningen i glasbrukskommunerna. Länsstyrelsen anser att SIND i första hand borde ha anvisat vägar för kraftfulla exportsatsningar. Eftersom exportansträngningar många gånger ger resultat först efter ett par år, bör kompletterande åtgärder sättas in som ger branschen möjligheter till andhämtning under den närmaste treårsperioden.

Det finns ett ömsesidigt starkt beroende mellan turism och glasindustri. Turismen har uppstått som en följd av glasbrukens existens och glasbruken är i hög grad beroende av en omfattande turism.

En nedskärning av den manuella glasindustrins produktionskapacitet enligt SIND:s huvudalternativ kommer med all sannolikhet att innebära nedläggningar av mindre glasbruk och en koncentration av produktionen till de stora bruken. Enligt länsstyrelsens mening är en sådan utveckling olycklig, eftersom "Glasriket" med dess stora och varierade utbud av glas liksom av intressanta bruks- och hantverksmiljöer härigenom får en minskad attraktionskraft på turister. Detta får inte bara konsekvenser på turistnäringen i området. Rimligen bör även den för glasbruken så lönsamma och viktiga bodförsäljningen drabbas. Enligt utredningen "Turism i Glasriket" (Högskolan i Kalmar) uppgick år 1978 antalet besökare vid glasbruken i området till ca 1,4 miljoner. Turismen beräknas totalt ge ett tillskott

på ca 700 årsarbetskrafter till sysselsättningen i de fyra glasbrukskommunerna. SIND borde i sin totalbedömning av glasindustrin tagit hänsyn till det ömsesidiga beroendet mellan branschen och turistnäringen i området.

Eftersom den manuella glasindustrin är så starkt geografiskt koncentrerad borde den samhällsekonomiska analysen tagit större hänsyn till lokala och regionala aspekter med utgångspunkt från den analys som redovisas i den utredning som länsstyrelserna i Kalmar och Kronobergs län genomfört "Regionala och lokala konsekvenser av förändringar inom den manuella glasindustrin". Bl.a. borde närmare ha beaktats att vid nedläggningar av glasbruk drabbas i första hand äldre och kvinnor inom ett område med även i övrigt svåra sysselsättningsproblem.

Länsstyrelsen i Kalmar län: Industriverkets förslag uppfyller inte riksdagens målsättning om en bevarad sysselsättning, bevarad konstnärlig kvalitet och konkurrenskraft. Industriverket bör därför omedelbart få i uppdrag att skyndsamt utarbeta ett förslag till branschstöd som uppfyller riksdagens målsättning.

Länsstyrelsen anser — — — det vara — — — viktigt att slå vakt om de enskilda glasbruken och de enskilda glasbruksorterna. Det är en väsentlig brist i industriverkets utredning att verket inte redovisar en konkret undersökning av förutsättningarna för att samtliga nu bestående glasbruk skall kunna bibehållas som lönsamma företag för framtiden.

Länsstyrelsen bedömer möjligheterna att skapa nya arbetstillfällen i berörda glasbruksorter som mycket begränsade. Förutsättningarna att skapa nya arbetstillfällen inom pendlingsavstånd är något större men länsstyrelsen är tveksam till en sådan utveckling. Erfarenhetsmässigt leder pendling efter hand till utflyttning, särskilt av yngre personer. Detta leder i sin tur till en försämring av ortsbefolkningens åldersstruktur och som en följd härav en gradvis försvagning av underlaget för servicen på orten. För många glasbruksorter är en minskad sysselsättning inom branschen ett direkt hot mot ortens existens. Det skulle dessutom vara ett hårt slag mot strävandena att stödja utvecklingen i glesbygden och i de mindre samhällena. Till detta skall läggas att många av de anställda vid bruken är äldre personer vilka vid en eventuell friställning skulle få mycket svårt att er hålla ny anställning.

Vidare vill länsstyrelsen peka på att en fortsatt krympning av branschen innebär en minskad rekryteringsbas. Den traditionella inriktningen mot glasarbetaryrket försvinner på de orterna som drabbas av att glasbruket läggs ner eller att verksamheten inskränks. Möjligheterna för kvarvarande bruk att rekrytera yrkeskunniga arbetare minskar därför. Redan i dag är det brist på kvalificerad personal.

Länsstyrelsen finner det beklagligt att industriverket även ser målet om en bevarad konstnärlig kvalitet helt utifrån konkurrenskraften. Länsstyrelsen vill för egen del framhålla att det är av mycket stort värde att den unika kultur och miljö som inrymmer inom den manuella glasindustrin bibehålls. — — — I detta sammanhang vill länsstyrelsen också peka på den betydelse bevarad konsthantverkstradition har för områdets turistiska attraktivitet. Det finns ett ömsesidigt starkt förhållande mellan turismen och glasindustrin. Turismen har uppstått som följd av glasbrukens existens och glasbruken är i hög grad beroende av en omfattande turism. — — — Glasindustrins betydelse för turismen i området liksom kopplingen mellan turismen och den manuella glasindustrin har inte tillräckligt beaktats i förslaget.

Med hänsyn till den manuella glasindustrins särskilda roll som kulturbä-

rare anser länsstyrelsen att det kulturellt/konstnärliga stödet bör ges större utrymme.

Smådrift och stordrift har behandlats i utredningen. — — — Länsstyrelsen anser att smådrift har fördelar från kommunal-, samhälls-, företagsekonomisk och social synpunkt samt rent allmänt från regionalpolitisk synpunkt. — — — Länsstyrelsen vill bestämt avvisa tankar på ytterligare fusioner i glasriket. Tidigare fusioner har enbart inneburit flera nedlagda glasbruk, minskad sysselsättning och förlorade marknadsandelar.

Reservation inom länsstyrelsen i Kalmar län: Ledamöterna Bengt Christersson, Tor Johansson, Anita Jonsson och Bernt Nilsson samt tjänstgörande suppleanterna Göran Adolfsson, Ingvar Gustavsson och Ove Lothsson reserverade sig mot länsstyrelsens yttrande i sin helhet till förmån för ett yttrande i enlighet med följande skrivning: "Länsstyrelsen finner det mycket anmärkningsvärt att industriverket i sin utredning helt nonchalerat riksdagens givna uppdrag och klart uttalade målsättning om att bevara den manuella glasbruksindustrins långsiktiga konkurrenskraft och konstnärliga kvalitet så att nuvarande sysselsättningsnivå kan bibehållas. Därför föreslår länsstyrelsen att industriverket omedelbart får i uppdrag att skyndsamt utarbeta ett förslag till branschstöd som uppfyller riksdagens målsättning."

Svenska fabriksarbetareförbundet, Svenska industritjänstemannaförbundet och Sveriges arbetsledareförbund: De fackliga organisationerna vill — — — som sin uppfattning framhålla, att den framlagda utredningen präglas av en starkt defensiv syn. Vi hemställer till regering och riksdag att avslå industriverkets förslag till förmån för den utvecklingslinje vi förordar.

SIND har, trots de fackliga varningarna — och förslag till alternativlösningar — under utredningstiden, argumenterat sig fram till en avvecklingslinje. — — — Till en del är resultatet en följd av att SIND inte ser det som möjligt att komma förbi de två stora ägarnas (Incentives och Upsala Ekebys) planer och motstånd mot alla andra tankar. — — — Därför blir också deras planer på en krympning av sysselsättningen och en upptrappning av ugnstekniken samt en traditionell mekanisering styrande för vad SIND kommer fram till. — — — Det är en avgörande brist i SIND:s utredning att man inte har haft förmåga att ställa sig utanför de stora arbetsgivarernas historiebeskrivning.

Utredningen har inte i erforderlig utsträckning beaktat de möjligheter till framtida struktur som grundar sig på att företagen gjorts skuldfria och sanerats med hänsyn till kapitalkostnaderna genom föreslaget utvecklingsbolag.

SIND gör, enligt de fackliga organisationerna, ett grundläggande fel när man likställer en hög hantverksnivå med en "återgång till det vi lämnat". SIND har härigenom intagit en passiv och osjälvständig hållning till de två stora ägargrupperna genom att okritiskt acceptera dessas argumentering. Från fackligt håll har vi klargjort att även en hantverksmässig karaktär på glasindustrin måste hävdas med hjälp av ny teknik, både i materialet och i produktionen.

Möjligheten för svensk småglasindustri ligger i — som vi ser det — att branschen genom bibehållande av hantverksmässigheten, förbättrad design och hög kvalitet ständigt måste hålla ett försprång gentemot konkurrensen utifrån. På detta sätt vänder man småskaligheten till en fördel i

stället för en nackdel. Detta är ett överlevnadsvillkor, då de långa serierna redan har erövrats av de stora europeiska glasbruken. De har också ett försteg genom mycket större hemmamarknader.

Det bör vidare finnas utvecklingsmöjligheter för småglasindustrin i Sverige genom ett samarbete att tekniskt utveckla ugnstekniken och materialhanteringen utan att släppa på de olika glasbrukens oberoende från varandra. Nya glasmaterial och nya användningsområden har inte diskuterats av SIND.

Av naturliga skäl ger den mindre skalan fördelar i de små serierna där det är möjligt att ta ut ett pris som även skulle kunna täcka en arbetsintensiv produktion.

SIND har inte utrett dessa möjligheter. Därför är det en ofullständig utredning.

Som en sammanfattning av SIND:s förslag vill vi beteckna det som "en marknadsanpassad avveckling med traditionellt branschstöd". Det förslag vi förordat kunde med samma utredningsspråk betecknas som "en marknadsanpassad utveckling med ett icke traditionellt branschstöd".

Landsorganisationen i Sverige hänvisar för sin del till det yttrande som lämnats av Svenska fabriksarbetareförbundet m. fl.

Tjänstemännens centralorganisation: Industriverkets rapport har klart visat att det är samhällsekonomiskt och regionalpolitiskt motiverat att bibehålla och under en övergångstid utveckla branschstödet till den manuella glasindustrin. Denna har för närvarande en mycket stor betydelse för sysselsättningen i de berörda kommunerna. TCO vill vidare starkt understryka att samtidigt som branschstödet genomföres måste initiativ tas för att skapa nya arbetstillfällen i de främst berörda delarna av Kronobergs och Kalmar län. Målsättningen bör därvid vara att skapa mer differentierade lokala arbetsmarknader samtidigt som glasindustrin kan fortleva.

Industriverkets utredning om den manuella glasindustrin illustrerar riskerna med det stora konsultberoende verket har. Detta har TCO varnat för i flera sammanhang. I den nu aktuella rapporten har utomstående konsulter ansvarat för bedömningarna på strategiskt viktiga områden. Industriverket är därför helt beroende av konsulternas bedömning när det gäller branschens framtidsmöjligheter. Den ganska pessimistiska syn utredningen har står i motsats till lokala fackliga organisationers bedömning. Dessa menar – i enlighet med TCO:s mening – att en offensiv satsning från de berörda företagens sida skulle kunna hålla uppe sysselsättningen på nuvarande nivå. Det är mycket otillfredsställande att industriverket inte har egen branschkompetens. Konsulterna saknar ju i regel erfarenhet av industripolitikens mål och medel och kan därför lätt bli alltför påverkade av aktuella företagsekonomiska svårigheter.

Den manuella glasindustrins problem hänger också samman med ägarernas agerande. Industriverket har inte diskuterat hur man skall komma till rätta med deras agerande utan endast hänvisat till detta som en restriktion. Enligt vad som kan bedömas ser ägargrupperingarna verksamheten i den manuella glasindustrin som en kapitalplacering. Ur facklig synpunkt är det ett krav att företagen drivs i syfte att trygga den långsiktiga sysselsättningen.

TCO vill avslutningsvis erinra om att statsmakterna bestämt att målet för branschen bör vara att bevara den långsiktiga konkurrenskraften och

konstnärliga kvaliteten så att nuvarande sysselsättningsnivå kan bibehållas. Enligt TCO:s uppfattning har utredningen ej framlagt förslag som gör att målsättningen kan uppnås.

Emmaboda och Nybro kommuner: Även — — — är det mycket anmärkningsvärt att industriverket ej har presenterat ett genomarbetat förslag i enlighet med näringsutskottets uttalade målsättning.

Industriverkets förslag har som utgångspunkt en beräknad överkapacitet på 50 milj. kr. Enligt vår uppfattning får ej denna "överkapacitet" tas till intäkt för en reducering av antalet anställda, utan åtgärderna borde ha inriktats på hur denna "överkapacitet" kan avsättas på marknaden.

Utredningen har ej tillräckligt beaktat turismens betydelse i området. Glasbrukens bodförsäljning spelar en stor roll för glasbruken och utgör i sig en betydande turistattraktion. Glasriket beräknas ta emot ca 1 500 000 turistbesök per år. Det råder således ett ömsesidigt förhållande mellan dagens turism i Glasriket och glasbruken. Turismen synes ha uppstått som följd av glasbruken och glasbruken kan inte överleva utan en omfattande turism. "Turisttrycket" bedöms vara klart högre än vad området kan svara för i fråga om övernattningskapacitet. Utredningen borde därför enligt vår mening föreslagit åtgärder som även inkluderar turistverksamheten. Vidare bör det undersökas om försäljning och ev. tillverkning av hantverksprodukter i andra material än glas i glasbruksorterna kan öka det turistiska värdet och därmed stimulera till ökad glasförsäljning.

Vi finner det mycket allvarligt att industriverket så ensidigt har betonat målsättningen om konkurrenskraft. Vi befarar att en ökad mekanisering innebär bl. a. att "Glasriket" förlorar sin turistiska attraktion. Vilka turister vill komma till glasriket och se på hur maskiner "spottar" fram glas? Dessutom kan ej våra glasbruk konkurrera med de utländska på marknaden maskintillverkade glas, där stordriftens fördelar väger så tungt.

Föreslagna medel 40,5 milj. kr. är klart otillräckliga och avser en alltför kort period, men föreslagna åtgärder bör verkställas och kompletteras med åtgärder som uppfyller näringsutskottets målsättningar.

Vi kräver att föreslagna medel 40,5 milj. kr. för branschstöd snarast beviljas och att industriverket omedelbart får i uppdrag att skyndsamt lägga förslag till branschstöd som uppfyller näringsutskottets målsättningar för branschen, dvs. bevarad sysselsättning, bevarad konstnärlig kvalitet och konkurrenskraft. Utredningen bör närmare granska förslag om

1. ökad export och marknadsföring
2. ökad bodförsäljning genom ex. turistbefrämjande åtgärder
3. turismens betydelse i området
4. Glasutveckling AB
5. att särskilt beakta konsekvenserna av minskad hantverksmässighet och sociala konsekvenser för bruksorterna.

Finspångs kommun: Medel bör — — — anvisas för branschens utveckling och inte som nu föreslagits — en temporär avveckling.

För Reijmyre glasbruchs vidkommande innebär utredningen med förslag till åtgärder en något verklighetsfrämmande bild. Av utredningen framgår ej att Reijmyre glasbruk tillverkar eldfast glas, vilket är av stor betydelse vid bedömning av brukets framtid. Det eldfasta glaset användes till laboratorieglass, behållare i mjölkkningsanläggningar, luckglas i tvättmaskiner, luckglas i braskaminer och till andra produkter där det ställs stora krav på hållbarhet mot temperaturväxlingar och kemisk resistens. — — — Reijmyre

är den ende tillverkaren i Skandinavien av eldfast glas och förbrukningen i Sverige kan uppskattas ha ett värde av ca 50 milj. kr per år. Om Reijmyres eldfasta glasproduktion skulle upphöra blev Sverige helt beroende av import och detta skulle medföra stora svårigheter ej minst i händelse av en avspärning.

Tillverkning av eldfast glas är betydligt mera komplicerad än av vanligt hushållsglas. För att få en tekniskt modern produktionsutrustning så att Reijmyre kan konkurrera med utländska tillverkare och få en god lönsamhet krävs investeringar inom de närmaste åren på närmare 10 milj. kr.

Reijmyre glasbruchs företagsledning har meddelat att principbeslut fattats i bolagets styrelse om investeringar i en ny större smältvanna och produktionsutrustning för eldfast glas på ca 10 milj. kr. Finspångs kommun vill därför understryka att det är av utomordentlig stor betydelse för sysselsättningen och kommunen i sin helhet att det föreslagna glasbruksstödet utformas så att erforderliga finansiella resurser ställs till Reijmyre glasbruchs förfogande så att denna investering skall kunna genomföras, om inte koncernen har möjlighet att helt eller delvis finansiera denna.

Särskilt viktig är den hantverksmässiga prydnads- och hushållsglastillverkningen med tanke på det stora antal turister, ca 250 000, som årligen besöker glasbruket. Denna turism är inte enbart av stor betydelse för Reijmyre glasbruk utan utgör även ett betydelsefullt underlag för Reijmyres serviceörelser och den verksamhet som bedrivs av småhantverkare på orten.

Finspångs kommun har under de senaste åren gjort omfattande investeringar i Reijmyre, främst då i ett nytt avloppsreningsverk för 4 milj. kr. I år har påbörjats, i den kommunala bostadsstiftelsens regi, uppförande av affärshus och radhus om 26 lägenheter till en beräknad kostnad av 12,5 milj. kr. Genom dessa stora satsningar har Finspångs kommun velat skapa de bästa samhälleliga förutsättningar för en gynnsam utveckling av Reijmyre glasbruk, och Östergötlands läns landsting har tillsammans med kommunen uppfört kombinerat sjukhem och ålderdomshem. Dessutom finns det i Reijmyre apotek, försäkringskassa och bank.

Lessebo kommun: Det är uppenbart att utredningen inte mer än i ringa omfattning följt — — — direktiv eller målsättningar — — —. Särskilt vad avser sysselsättningsmålsättningen har avgörande avsteg gjorts. Lessebo kommun tvingas således konstatera att utredningsuppdraget inte fullföljts.

De uppgifter som lämnas för 1977 och 1978 är sannolikt inte representativa för den ekonomiska situationen för branschen som helhet. — — — 1977 och 1978 förelåg inkörningsproblem av vannorna i Kosta och Orrefors. — — — Ett längre tidsperspektiv måste anläggas för att ge en mer rättvisande bild härvidlag.

I utredningen anges att det ej kan påvisas att smådrift eller stordrift ger klara för- eller nackdelar för ett företag. Enligt kommunens åsikt talar mycket för att de små enheterna kan hävda sig mycket väl.

Den samhällsekonomiska analysen tar inte sin utgångspunkt i de specifika problem vilka är karaktäristiska för glasbrukskommunerna, varför de negativa effekterna av förlust av arbetstillfällen kraftigt underskattas. Möjligheterna till alternativ sysselsättning (är) överdrivna.

Kommunen anser att stöd till exportbefrämjande åtgärder bör utgå i betydligt större omfattning. En mångdubbling av exportstödet förefaller rimligt. Likaså är det föreslagna regionalpolitiska stödet om 10 milj. kr. satt i relation till föranstaltad sysselsättningsminskning helt otillräckligt.

Lessebo kommun tolkar denna brist på konstruktiva förslag utanför bidragsfloran som ett uttryck för uppgivenhet och pessimism.

Kommunen finner följande faktorer tala för ett bibehållande av den sysselsättningsnivå som rådde i mars 1979.

1. Exportökning genom systematisk bearbetning av närmarknader och USA i gemensamt exportbolag.
2. Stärkt ställning på hemmamarknaden genom importrestriktioner från öststaterna. Begreppet "svensk design" förbehålls produkter producerade inom landet.
3. Utbildningen stärks. Yrkesteknisk högskoleutbildning.
4. Planerade turistsatsningar i Glasriket ger ökat tillskott.
5. Statliga exportlänegarantier och andra bidrag/lån under ett övergångsskede.
6. En ytterligare reduktion av branschen kan få till följd att exportsatsningar och personalrekrytering försvåras. Bodförsäljningen minskar genom försämrad turistisk attraktionskraft.

Lessebo kommun anser att branschen ur dimensioneringssynpunkt nått sin miniminivå vid tiden för riksdagens beslut 1979 vad avser möjligheterna till kraftfulla exportsatsningar, personalrekryteringen och turism. Ytterligare nedskärningar kan därför på sikt hota den manuella glasindustrins överlevnad.

Uppvidinge kommun: Enligt Uppvidinge kommun har industriverket frångått direktiven och i stället presenterat ett förslag om marknadsanpassad utveckling med branschstöd vilket under den kommande treårsperioden sannolikt kommer att medföra en reduktion med 360 arbetstillfällen inom näringen. Kommunen anser att industriverket borde utrett och presenterat olika alternativ för att bibehålla glasindustrin i nuvarande omfattning och kostnader härför.

Den i utredningen nämnda kvinnliga arbetskraften måste ses som ett argument att satsa på befintlig glasindustri inom kommunen då det är svårt att skapa alternativ sysselsättning för denna arbetskraft. När det gäller den äldre arbetskraften är glasindustrins tillverkning sådan att erfarenhet och rutin är mycket avgörande, medan det däremot föreligger svårigheter att skapa alternativa sysselsättningar även för dessa.

Bodförsäljningen utgör — — — en betydelsefull del av glasbrukens försäljning och så länge den manuella glasindustrin kan bibehållas i nuvarande omfattning och även bibehålla sin hantverksmässiga och konstnärliga standard kommer säkert glasbruken och turismen att ha en mycket stor ömsesidig betydelse för varandra.

För att, utöver industriverkets förslag, underlätta för branschen föreslår — — — Uppvidinge kommun följande stödinsatser:

1. Branschstöd motsvarande TEKO-stödet för äldre arbetskraft.
2. Utökade lån och bidrag till energibesparande åtgärder.
3. Stöd även till de mindre glasbruken för avhjälpande av de miljöproblem som finns inom branschen.

De remissinstanser som är positiva till eller inte har några erinringar mot det utvecklingsalternativ för branschen som SIND förordar anför i huvudsak följande.

Kommerskollegium: Den bild SIND:s utredning ger av situationen för den svenska manuella glasindustrin (närmast hushålls- och prydnadsglas)

tyder på att branschens tillväxtmöjligheter i reala termer är starkt begränsade. Det föreligger vidare en icke obetydlig överkapacitet inom branschen i förhållande till efterfrågan på företagens produkter. För att motverka kostnadsstegringen ställs samtidigt krav på betydande effektivitetshöjande insatser. Den av riksdagen uppställda målsättningen om en oförändrad sysselsättningsnivå torde mot den bakgrunden vara svår att tillgodose.

Sverige har på det handelspolitiska planet iklätt sig en rad förpliktelser vad gäller statliga stödåtgärder. Dessa förpliktelser tar sig främst uttryck i bestämmelser inom ramen för GATT och EFTA-konvention samt genom våra frihandelsavtal med EG. Därutöver har OECD-länderna (inkl. Sverige) antagit vissa rekommendationer om hur selektivt statsstöd bör vara utformat.

Enligt GATT:s artikel XVI är för andra varor än vissa råvaror exportsubventioner förbjudna. Den i GATT nyligen överenskomna s. k. subventionskoden vilken utgör en tolkning av bl. a. nämnda artikel innehåller en illustrativ lista över sådana förbjudna exportsubventioner. Andra subventionsformer än renodlade exportsubventioner är i och för sig inte förbjudna enligt subventionskoden. Dock har andra länder rätt att vidta motåtgärder om sådan subventionering förorsakar skada på andra länders intressen.

Enligt EFTA-konventionen föreligger förutom förbud mot ett flertal angivna exportsubventioner även förbud mot andra slags stödåtgärder som direkt eller indirekt skadar handeln mellan länderna. 1968 antogs en tolkningsöverenskommelse beträffande grundbestämmelserna i EFTA på detta område. Härvid gäller undantag från förbudet för bl. a. allmänt exportfrämjande stöd av typ nationella veckor, varuhuskampanjer och industrimässor samt regionalpolitiskt stöd, i den mån det inte inkräktar på sunda konkurrensförhållanden i EFTA-handeln.

Sveriges frihandelsavtal med EG innehåller ett generellt utformat förbud mot sådana stödåtgärder som snedvrider konkurrensen så att handelsutbytet påverkas.

Utöver de förbud som gäller för exportsubventioner torde enligt kollegiets mening stödåtgärdernas selektiva effekter – pris/volympåverkan på enskilda varor producerade av en viss bransch – vara det som främst kan komma att uppmärksammas internationellt. Av särskild relevans är härvid i vilken utsträckning de gynnade företagen kan väntas öka sina marknadsandelar utöver vad som kan anses normalt. Utredningen räknar för den manuella glasindustrin med möjligheten av en femprocentig eller något större ökning av exportvolymen per år fram till 1985 – på hemmamarknaden väntas en årlig volymökning av ca en procent.

De ovan redovisade handelspolitiska bindningarna innebär klara begränsningar i handlingsfriheten vad gäller användandet av statliga stödåtgärder. Detta gäller särskilt åtgärder i stil med det här föreslagna exportstödet till en så starkt exportinriktad bransch. Den svenska stödaktiviteten på detta område har i och för sig hittills inte föranlett några handelspolitiska reaktioner i andra länder men kollegiet får i sammanhanget erinra om att de handelspolitiska aspekterna på statligt stöd kommer att aktualiseras innevarande höst genom bl. a. den granskning av medlemsländernas statliga stödåtgärder som skall äga rum i EFTA. Vidare förutses efter initiativ av EG överläggningar mellan Sverige och EG rörande stödfrågor.

Med hänsyn till ovannämnda förhållanden kan ifrågasättas lämpligheten av att utöka och introducera nya och i hög grad exportinriktade stödåtgärder som utredningen föreslagit. Kollegiet är emellertid samtidigt medvetet

om behovet, inte minst från regionalpolitisk synpunkt, av fortsatta stödinsatser från statens sida och vill därför inte motsätta sig ett fortsatt branschstöd. Syftet med ett sådant stöd bör emellertid da vara att möjliggöra en anpassning av industrins struktur till marknadens utveckling. Stödet bör vidare vara temporärt och enligt kollegiets mening begränsas till den föreslagna treårsperioden. Beträffande stödets utformning får kollegiet understryka de påtagliga risker för handelspolitiska komplikationer som enligt kollegiets bedömning föreligger framför allt då åtgärderna får karaktären av exportsubvention – risker som enligt kollegiet inte kan negligeras.

Näringsfrihetsombudsmannen (NO): NO har i olika sammanhang, bl. a. i remissyttrande över "Den manuella glasindustrin i Sverige" (SIND PM 1976: 3), understrukt vikten av att statliga stödåtgärder blir tidsbegränsade och att de alltså avvecklas så snart branschen i fråga fått tillräckligt livskraftig struktur och konkurrenskraft. Det statliga stödet till den manuella glasindustrin infördes i början av 1970-talet och har därefter successivt utvidgats och förlängts. Enligt utredningen behövs fortsatt stöd under "åtminstone en treårsperiod" (sid. 255). Mot bakgrund av att stöd utgått under hela 1970-talet och att utredningen nu föreslår ytterligare stöd hade det varit värdefullt om utredningen mer än som gjorts försökt analysera effekterna av det tidigare lämnade stödet bl. a. utifrån de uppställda målen för detta. NO vill inte motsätta sig att stödet förlängs i tre år till men anser att en noggrann utvärdering av stödets effekter därefter bör göras innan frågan om en ytterligare förlängning av detta aktualiseras. NO vill vidare ifrågasätta om inte målet att åstadkomma en rationell branschstruktur skulle främjas genom att stödet under den kommande treårsperioden successivt avtrappades.

Ett alternativ skulle enligt utredningen vara att verka för en fusion mellan de båda flerbruksföretagen Kosta Boda och Orrefors. Även om en betydande importkonkurrens föreligger på glasområdet, vore enligt NO:s uppfattning ett samgående mellan de två dominerande inhemska glastillverkarna olyckligt från konkurrenssynpunkt. Ett sådant samgående skulle vidare kunna få negativa effekter på innovation och produktutveckling och på den konstnärliga utvecklingen i företagen. NO noterar därför med tillfredsställelse att utredningen inte anser att samhället bör vidta några åtgärder i syfte att underlätta en fusion mellan Kosta Boda och Orrefors.

Statens pris- och kartellnämnd: Nämnden finner att industriverkets utredning väl belyser den manuella glasindustrins produktions- och marknadsförhållanden. Nämnden kan också i stort instämma i de bedömningar och de förslag till konkreta åtgärder som industriverkets utredning innehåller.

Arbetsmarknadsstyrelsen delar industriverkets uppfattning att de statliga stödinsatserna bör inriktas på att få till stånd långsiktig konkurrenskraft och därmed stabil sysselsättning inom den manuella glasindustrin. En marknadsanpassad utveckling utan branschstöd skulle – som framhålls i rapporten – snabbt leda till en krympning av den manuella glasindustrin och stora påfrestningar för berörda lokala arbetsmarknader, som ofta är mycket starkt beroende av glasbruken. Det är mot denna bakgrund angeläget att en fortsatt minskning av sysselsättningen inom den manuella glasindustrin planeras så, att omvandlingen sker i socialt acceptabla former och att alla möjligheter att skapa nya arbetstillfällen på berörda orter samt att

erbjuda berörd personal andra arbetstillfällen tas tillvara. Det är därvid också väsentligt att underlätta pendling till närliggande orter genom förbättrad kollektivtrafik.

Kalmar läns handelskammare och Kronobergs och Blekinge handelskammare: Föreliggande utredning har enligt handelskammaren på ett konkret och rättvisande sätt redovisat den manuella glasindustrins nuvarande konkurrensförutsättningar. Utredningen utgör därför ett tillförlitligt underlag för myndigheternas beslut om åtgärder inom branschen. Handelskammaren ansluter sig i hög grad till de analyser och slutsatser som redovisas i utredningen.

Målsättningen för branschen bör enligt utredningens direktiv vara att bibehålla den manuella glasindustrins långsiktiga konkurrenskraft och konstnärliga kvalitet så att nuvarande sysselsättningsnivå kan bibehållas. För en bibehållen konkurrenskraft erfordras emellertid enligt handelskammarens mening en ökad produktivitet utan att man för den skull skall minska kravet på konstnärlig kvalitet i slutprodukten. Enligt utredningens bedömning ökar produktiviteten per anställd med 4–5 % per år. Eftersom den prognosticerade efterfrågeökningen på 1,5 % per år inte räcker till för att kompensera denna effektivitetsökning kommer nuvarande sysselsättningsnivå ej att kunna bibehållas i branschen. Det ter sig därför enligt handelskammaren omöjligt att samtidigt förena de tre uppställda delmålen om långsiktig konkurrenskraft, konstnärlig kvalitet och bibehållen sysselsättningsnivå.

Enligt handelskammaren är det helt orealistiskt att bevara sysselsättningen i branschen. Härför skulle erfordras onormalt stora subventioner och den manuella glasindustrin i landet skulle sannolikt aldrig bli ekonomiskt självbärande. Handelskammaren stödjer principiellt en marknadsanpassad utveckling utan branschstöd. Men med tanke på branschens stora regionalpolitiska betydelse för enskilda bruksorter kan handelskammaren acceptera att visst branschstöd utgår även under den kommande treårsperioden i syfte att anpassa glasbruksindustrins struktur inför framtiden. För en sund utveckling av branschen krävs enligt utredningen en minskning av antalet anställda med ca 285 personer t. o. m. 1983. Under denna övergångsperiod kan handelskammaren acceptera att visst branschstöd utgår för den manuella glasindustrin. Handelskammaren tillstyrker utredningens förslag — — — (till branschåtgärder) — — — men betonar att dessa i första hand endast skall utgå under en övergångsperiod t. o. m. 1983. Därefter bör de återstående konkurrenskraftiga delarna av branschen kunna fortleva utan statliga stödinsatser.

Kooperativa förbundet (KF): KF har i tidigare remissvar avseende den manuella glasindustrin i Sverige betonat flera viktiga styrkefaktorer för branschen. Design och kvalitet är av högsta internationella klass, arbetarstammen inom bruken är skicklig och kontakterna mellan producentled och distributionsled fungerar bra. Branschen står dock inför betydande problem, med krav på ytterligare statliga stödåtgärder.

KF delar utredningens uppfattning att besparingsinsatser är nödvändiga mot bakgrund av den ansträngda finansiella situationen och marknadsutsikterna. En viss neddragning av produktionskapaciteten torde vara ofrånkomlig. Att upprätthålla nuvarande sysselsättningsnivå med hjälp av olika handelshinder för importen och mer omfattande statliga engagemang löser enligt KF:s uppfattning inte branschens långsiktiga problem. KF förutsät-

ter härvid att en eventuell anpassning av produktionskapaciteten kan ske i sådan takt att de lokala effekterna kan mildras genom regionalpolitiska insatser. De samhällsekonomiska kalkyler utredningen presenterat understryker vikten av ett sådant hänsynstagande.

Den föreslagna inriktningen av branschstödet för den kommande treårsperioden sammanfaller till väsentliga delar med de synpunkter KF tidigare givit uttryck för. Exportsatsningar ges betydande utrymme, liksom investeringar i energisparsyfte och i förbättrad arbetsmiljö. Med hänsyn till konkurrenssituationen inom branschen torde inriktningen på företagsindividuella insatser i nuvarande läge vara att föredra.

Svenska arbetsgivareföreningen: Avsättningsproblemen är stora inom landet och bedömningen i utredningen att exportandelen skulle komma att öka något får betecknas som tveksam. Utsikterna för glasindustrin att själv bli lönsam får anses vara små. Om industrin skall kunna bibehållas utan fortsatta nedläggningar och nedskärningar måste ekonomiskt tillskott komma från annat håll. — Vi anser det principiellt befämligt att — såsom företrädare för ett fritt näringsliv — förorda samhälleligt stöd. I detta fall råder emellertid speciella förhållanden. Som framgår av SIND:s utredning har riksdagen hemställt om förslag till samlad plan för samhällets insatser som syftar till att bevara branschens långsiktiga konkurrenskraft och konstnärliga kvalitet samt bibehålla den nuvarande sysselsättningsnivån. Med utgångspunkt häri tillstyrks SIND:s förslag till åtgärder.

Svenska glasbruksföreningen: SIND:s utredning om den manuella glasindustrin har på ett klargörande och enligt föreningens uppfattning rättvisande sätt redovisat den manuella glasindustrins aktuella läge. — — — Det sätt på vilket SIND valt att verkställa departementets uppdrag bör enligt vår uppfattning ge ett tillförlitligt underlag för blivande beslut i frågorna. Genom att anlita utomstående, väl kvalificerade specialister för uppdrag på noggrant avgränsade delområden har det varit möjligt att tillföra utredningen inte bara ett väldokumenterat basmaterial utan också okonventionella idéer och uppslag. Synpunkter från utomstående sakkunniga har därigenom kunnat bidra till att slå hål på ett konventionellt tänkande inom branschen.

Utredningens prognos över efterfrågan på svenskt hushålls- och prydnadsglas visar för de närmaste åren på en årlig efterfrågeökning på i genomsnitt 1,5 % med nuvarande marknadsåtgärder. Utvecklingen efter det denna prognos gjordes pekar dock mot att efterfrågeökningen svårligen kan nå denna nivå såvida inte marknadsföringen på exportområdet ges väsentligt ökade resurser jämfört med nuläget.

Enligt konsultutredningen avseende produktion och produktionsteknik finns en besparingspotential som skulle kunna sänka kostnadsnivån för branschen med ca 50 milj. kr. per år. Kapitalbehovet för att nå detta mål har samtidigt beräknats uppgå till 75 å 100 milj. kr. under en 5-årsperiod. En kostnadsenkning i denna storleksordning skulle avsevärt öka konkurrenskraften för svenskt glas och torde sannolikt vara nödvändig om uppställda mål för glasexporten skall kunna nås. Föreningens bedömning är att nu redovisade beräkningar är realistiska. Det investeringskapital som erfordras står emellertid ej till förfogande i branschen och möjlighet att generera eget investeringskapital i denna storleksordning finns ej.

Föreningen ansluter sig i allt väsentligt till såväl de analyser SIND för sin del gjort som till de slutsatser SIND lagt fram.

Handlingsalternativet med bevarad sysselsättning. — — — Erforderliga subventioner skulle få en onormal storleksordning. Om de infördes torde möjligheten att få den manuella glasindustrin i landet att någonsin bli självbärande vara utesluten.

Handlingsalternativet med marknadsanpassad utveckling utan branschstöd. — — — Samtidigt vill föreningen dock framhålla att ur näringspolitisk synpunkt är en marknadsanpassad utveckling utan branschstöd i och för sig målet för den manuella glasindustrin. Branschens medansvar för en hel bygd och för enskilda bruksorter och de där verksamma gör dock att det är omöjligt att nu förorda en handlingslinje som medför så allvarliga sysselsättningsproblem som kan förväntas med detta alternativ.

Handlingsalternativet med marknadsanpassad utveckling med branschstöd. Den nettominskning med ca 285 anställda fram t. o. m. 1983 som SIND räknar med är enligt vår uppfattning ofrånkomlig för en sund utveckling av branschens företag.

Föreningen tillstyrker att ett samhällsstöd till branschen läggs upp efter de riktlinjer SIND föreslagit. — — — Mot bakgrund av den för branschföretagen utomordentligt ansträngda finansiella situationen och med hänsyn till de krav som icke minst från samhällets sida ställs på den manuella glasindustrin och dess förmåga att upprätthålla rimlig verksamhet är stödets totala nivå dock ej godtagbar om uppställda mål skall nås. — — — Föreningen hemställer samtidigt — — — om utvidgade ramar för exportstöd och avskrivningslån — — —.

Sveriges grossistförbund hänvisar till och instämmer i det yttrande som avgivits av Sveriges industriförbund.

Sveriges hantverks- och industriorganisation — Familjeföretagen: Organisationens målsättning är enligt sina stadgar att verka för fri enskild företagsamhet grundad på fri marknadshushållning under socialt ansvar. Den viktigaste förutsättningen för full sysselsättning är ett expansivt näringsliv. Statsmakterna måste därför i första hand bedriva en ekonomisk politik som främjar företagsamhet och investeringar. Den ekonomiska politiken och den allmänna näringspolitiken är samhällets bästa redskap för att skapa full sysselsättning. Näringspolitiken får därför inte ha så starka selektiva inslag som f. n. Stödet till svaga branscher och företag riskerar att allvarligt snedvrider konkurrensnormerna. Vidare anser organisationen att arbetsmarknadspolitik måste främja rörlighet på arbetsmarknaden och underlätta omställningar vid exempelvis strukturförändringar. Parallellt med rörelsefrämjande insatser bör samhället emellertid genom regionalpolitiken stödja områden med svag sysselsättningsutveckling.

De generella åtgärderna för att vidmakthålla en hög sysselsättning är inte alltid tillräckliga. I tider med akuta sysselsättningsproblem i vissa branscher är det naturligt att statsmakterna direkt angriper arbetslösheten. Förutsättningen för samhällets åtgärd måste vara att omställningsprocessen i den nödvändiga strukturomvandlingen blir så mjuk som möjligt. Vi har tolkat utredningens förslag just som en serie åtgärder för att underlätta en nödvändig strukturomvandlingsprocess på ett så skonsamt sätt som möjligt. Av detta skäl tillstyrks i huvudsak utredningens förslag.

Sveriges industriförbund: Stödet till den manuella glasindustrin löper f. n. på sitt elfte år och i den nu aktuella utredningen föreslås en ytterligare

förlängning på tre år. Samtidigt framgår det av utredningen att de framtida konkurrensutsikterna för stora delar av branschen inte är goda. Mot denna bakgrund kan det hävdas att det ursprungliga industripolitiska målet inte kunnat uppnås och att idag de industripolitiska motiven för fortsatt statligt stöd till den manuella glasindustrin får anses vara svaga. Uppenbarligen har detta stått klart för regeringen och riksdagen. — — — Målformuleringen har — — — en uttalad sysselsättningspolitisk tyngdpunkt.

Enligt utredningen skulle ett bibehållande av nuvarande sysselsättning i branschen kräva betydande statliga lönesubventioner och därtill subventioner för att få avsättning för produktionsvolymen. Det kan enligt industriförbundets uppfattning inte anses vara rimligt att enbart av sysselsättnings-skäl bevara sådana industriella verksamheter som utan hjälp av statliga subventioner saknar förutsättningar att uppnå internationell konkurrenskraft. Det finns heller inte några andra vägande motiv för att långsiktigt bevara produktionskapacitet och sysselsättning inom den manuella glasindustrin på en högre nivå än som är förenlig med företagsekonomisk lönsamhet. Den sysselsättningsminskning inom branschen som en fortsatt anpassning till rådande konkurrens- och marknadsförhållanden ger upphov till måste därför accepteras.

En omedelbar avveckling av det nuvarande branschstödet skulle enligt utredningen sannolikt medföra en så snabb minskning av sysselsättningen att svåra arbetsmarknads- och sociala problem skulle uppstå lokalt på bruksorterna. I ett medelfristigt perspektiv skulle detta enligt utredningen också vara samhällsekonomiskt mer kostsamt än att med hjälp av statliga stödinsatser låta sysselsättningsminskningen ske i ett lugnare tempo. Sveriges industriförbund delar därför utredningens uppfattning att branschstödet bör finnas kvar under ytterligare en begränsad tidsperiod. Sveriges industriförbund vill — — — förorda att statsmakterna i anslutning till ett beslut om fortsatt — — — stöd uttalar att inga statliga subventioner kommer att utgå till branschen efter denna periods utgång. Stödet bör under denna period vara klart inriktat på att tillvarata alla de potentiella rationaliseringsmöjligheter som finns inom de företag som fortfarande har förutsättningar att utvecklas och där ägare och ledning i medvetande om att det statliga stödet kommer att upphöra ändå har en framtidstro.

Sveriges köpmannaförbund: Den svenska glasindustrin har sedan lång tid tillbaka byggt upp ett kunnande som även nått internationellt erkännande. Mycket talar därför för att de stöd som industriverket föreslår bör realiseras.

Utan att i detalj analysera de synpunkter som utredningen redovisar beträffande detaljhandeln vill vi framhålla vikten av att det även framledes upprätthålls en aktiv konkurrens mellan glasbruken i Sverige. — — — Ett direkt statligt engagemang bör — — — undvikas. I stället ser vi det som angeläget att förutsättningar skapas för drift av minst två jämbördiga glasbruk alternativt flerbruksföretag. Exempel inom andra branscher visar att detaljhandeln kommer i en alltför stark beroendeställning då det enbart finns ett dominerande tillverkande företag på konsumentvaruområdet. Däremot ser vi gärna att det utvecklas fristående serviceföretag — om nödvändigt med statligt stöd — som kan erbjuda hjälp med marknadsföring, forskning och exportkunnande.

Ronneby kommun finner i likhet med utredningen att det inte är realistiskt att upprätta en plan för samhällsinsatser i branschen som garanterar

en oförändrad sysselsättningsnivå. Lönsamhetsproblem i kombination med överkapacitet samt behov av effektivitetshöjande insatser talar för en sådan slutsats. Regionalpolitiska och sysselsättningspolitiska skäl innebär samtidigt att marknadskrafterna inte fritt kan tillåtas styra utvecklingen framför allt då den samhällsekonomiska kalkylen visar att samhället härigenom åsamkas höga kostnader. I likhet med industriverket vill därför Ronneby kommun förorda handlingslinjen "marknadsanpassad utveckling med branschstöd". Även beträffande utformningen av ett branschstöd tillstyrker Ronneby kommun utredningens förslag — — —.

2 Åtgärder mot marknadsstörande lågprisimport

I fråga som det avsnitt i SIND:s utredning som rör marknadsstörande lågprisimport efterlyser flera remissinstanser åtgärder.

Länsstyrelsen i Kronobergs län: Ett annat allvarligt förhållande som här bör uppmärksammas är den allt mer förekommande försäljningen i bl. a. varuhusen av glas med beteckningen "Swedish design". Konsumenten kan förledas tro att det är glas som tillverkats i Sverige. På något sätt måste åtgärder vidtas för att komma åt denna missledande marknadsföring.

Svenska fabriksarbetareförbundet, Svenska industritjänstemannaförbundet och Sveriges arbetsledareförbund: Utredningen pekar på att det i andra länder inte är onormalt med olika typer av importrestriktioner. Sverige skulle således genom ett liknande system få förbättrade konkurrensförhållanden på hemmamarknaden. Det är därför anmärkningsvärt att SIND inte på något sätt kommenterat detta förhållande i förslagsdelen.

Svenska glasbruksföreningen: Samhällets stödåtgärder måste med kraft sättas in på offensiva åtgärder av den typ SIND redovisat. Men den viktiga frågan om glasimporten i vårt land kan ej förbigås. Exportökningen har varit för svag och den oskyddade hemmamarknaden har varit vidöppen för import. Den svenska exporten av hushålls- och prydnadsglas var ännu år 1979 värdemässigt något större än värdet av importen. Siffrorna för årets första sex månader visar nu att importvärdet för första gången är större än exportvärdet. Under hand som andra länder med egen manuell glastillverkning med olika, ofta väl dolda, tekniska handelshinder håller tillbaka glasimport av för dem icke önskvärt slag blir vår oskyddade hemmamarknad alltmer intressant för andra exportländer. Utredningen tar upp dessa frågor till behandling och betydande arbete har nedlagts för att kartlägga de alltmer besvärande importproblemen. Man är dock inte beredd att lägga fram några förslag till åtgärder. Föreningen avser att senare återkomma med en redovisning av de frågor som sammanhänger med den marknadsstörande glasimporten.

Lessebo kommun: Utredningen föreslår att åtgärder vidtas som kan mildra effekterna av lågprisimporten. Dessvärre har förslaget fallit bort i den samlade redovisningen av slutsatser i avsnitt 15. Lessebo kommun vill på denna punkt instämma i utredningens förslag. Införandet av temporära skyddstullar från ovan nämnda öststater framstår som angeläget för vår egen industris överlevnad. Likaså måste begreppet "svensk design" för-

behållas glas som framställs inom landet. Tendensen att förlägga tillverkningen utomlands skulle därmed sannolikt minska något.

Uppvidinge kommun: Som framgått av utredningen har de flesta med vårt land jämförbara länder betydligt högre skyddstullar mot lägrisimport. För att skydda landets manuella glasindustri måste frågan om tidsbegränsade skyddstullar, främst från vissa i utredningen namngivna stater, noga övervägas.

Kommerskollegium pekar emellertid på att tullhöjningar inte är effektiva mot marknadsstörande lägrisimport. För att få verklig effekt måste i så fall tullskyddet sättas så högt att det blir rent prohibitivt. Om det emellertid trots detta skulle bli aktuellt att överväga höjning av tullarna som komplement till det av utredningen föreslagna branschstödet, vilket i så fall bör särskilt utredas, vill kollegiet erinra om att tullarna för hushålls- och prydnadsglas är bundna i GATT — — —. En tullhöjning skulle därför kräva omförhandlingar i GATT och sannolikt medföra krav på kompensation från andra länder.

3 Åtgärder för att främja exporten

Utredningens förslag har i huvudsak mottagits positivt. Några remissinstanser anser dock att det föreslagna stödet är otillräckligt. Sveriges exportråd tillstyrker förslaget men varnar för att ställa alltför stora förväntningar på effekten av enbart exportstödsåtgärder. Andra remissinstanser betonar behovet av samordning och gemensam marknadsföring, liksom att åtgärderna skall komma även de mindre glasbruken till godo. Kommerskollegium framhåller att fortsatt individuell inriktning och ökat stöd innebär handelspolitiska risktaganden.

Kommerskollegium: Kollegiet har i tidigare sammanhang framhållit att de individuella bidragen med hänsyn till våra handelspolitiska åtaganden på stödområdet bör ges en begränsad omfattning och främst täcka tröskelkostnader av initial karaktär. En fortsatt satsning av exportstödet på huvudsakligen företagsindividuella projekt innebär enligt kollegiet handelspolitiska risktaganden som dessutom accentueras av den föreslagna fördubblingen av stödbeloppet. I samma riktning verkar enligt kollegiet utredningens förslag om särskilda strukturgarantier med ett belopp på 25 milj. kr. för att täcka behovet av ökat rörelsekapital vid export.

Länsstyrelsen i Kronobergs län: Som länsstyrelsen tidigare framhållit är det absolut nödvändigt att snarast sätta in kraftfulla exportsatsningar. Detta är ett livsvillkor för den manuella glasindustrins framtid. SIND föreslår att exportstödet (inkl. konsultinsatser för omställningsfrämjande åtgärder) höjs från nuvarande 4 till 7,5 milj. kr. per år. Med hänsyn till exportens strategiska betydelse för branschen och den outnyttjade exportpotentialen anser länsstyrelsen att SIND:s föreslagna höjning är alldeles för blygsam. Denna bedömning ligger i linje med vad glasbruken efterlyser, nämligen "en höjning av exportstödet till minst 10 milj. kr. per år och nya stödformer".

Exportstödet bör få en sådan utformning att det stimulerar glasbruken att tillsammans i en samordnad exportorganisation göra ordentliga satsningar på utlandsmarknaderna. Härvid är det viktigt att stödet inte upplevs som byråkratiskt. Då är det risk att de mindre glasbruken avstår från att söka stödet.

Exportökningar ställer stora och betungande krav på rörelsekapital. För att öka exportförsäljningen med 10 milj. kr. behövs enligt utredningen 5 milj. kr. i ökat rörelsekapital. Länsstyrelsen tillstyrker SIND:s förslag att särskilda strukturgarantier anvisas för detta ändamål. Det föreslagna beloppet uppgår till 25 milj. kr. Mot bakgrund av länsstyrelsens krav på intensifierade exportansträngningar är det tveksamt om det föreslagna beloppet är tillräckligt. De svenska glasbruken saknar, som utredningen konstaterar, nödvändiga resurser för att på egen hand klara denna finansiering.

Länsstyrelsen i Kalmar län: Det borde finnas förutsättningar att sälja en större volym svenskt glas på export. Sveriges andel av världsmarknaden uppgick 1978 till endast ca 2,5 %. Länsstyrelsen anser det nödvändigt att insatserna för marknadsföringen ökas. Överkapaciteten bör genom massiva marknadsföringsinsatser kunna nedbringas till en sådan nivå att det råder balans mellan kapacitet och efterfrågan. Länsstyrelsen finner därför att det föreslagna exportstödet bör prioriteras och väsentligen höjas så att nuvarande marknadsandelar kan ökas.

Landsorganisationen i Sverige: Landsorganisationen vill — — — erinra om den idé — som också överensstämmer med de nu nämnda förbundens förslag — som framfördes i 1976 års yttrande rörande bildandet av ett särskilt statligt exportbolag inriktat på svensk kvalitetsproduktion såsom glas, hemtextilier, möbler etc. Ett sådant bolag med inriktning på att kunna sälja hela "inredningsmiljöer" grundade på svensk design borde ha goda förutsättningar att få framgång.

Svenska glasbruksföreningen: Nivån på det föreslagna exportstödet är 6 milj. kr. per år under en treårsperiod. Detta skall ses mot bakgrund av de marknadsföringskostnader som företagen f.n. lägger ner. Enbart dessa kostnader kan beräknas uppgå till ca 25 milj. kr. för en export år 1979 på 126 milj. kr., en exportvolym som dock är otillräcklig. För att åstadkomma en exportökning med 5 % per år på en allt kärvare marknad krävs exportinsatser av betydligt kraftfullare slag än hittills. Exportstödet måste anpassas till dessa marknadskrav och inte understiga 10 milj. kr. per år. Stödet bör dessutom kombineras med smidigare bestämmelser för dess användning. Individuella uppföljningar av helkollektiva exportsatsningar bör kunna medges väsentligt högre stödandel än 50 %. Samma gäller i fråga om exportsatsningar som görs i samverkan med andra branscher såsom porslin, bestick, textil m. fl.

Möjlighet till en kompletterande konstruktion exempelvis med avskrivningslån för vissa former av exportmarknadsinsatser bör också övervägas.

Stödformen (strukturgarantier för ökat rörelsekapital vid export) är värdefull. Det är dock angeläget att stödet får en sådan administrativ uppläggning att förekommande säkerheter ej belastar sökandeföretagets normala banksäkerheter.

Sveriges exportråd: Exportrådet har ansvar för verkställigheten av exportstödsprogrammet för den manuella glasindustrin fr.o.m. budgetåret

1973/74. Exportstödet har ökat från 575 000 kr. vid stödperiodens början 1970/71 till 3 milj. kr. för innevarande budgetår och uppgår totalt till 14 725 milj. kr.

För de svenska glasbruket är exportförsäljningen av avgörande betydelse för möjligheterna att leva vidare. En målsättning för exportstödsprogrammet har därför varit att hos utvecklingsbara företag genom ökat exportengagemang minska beroendet av den svenska marknaden. Exportandelen utgör nu 45,5% av den totala produktionen av hushålls- och prydnadsglas. År 1975 var motsvarande siffra 37% räknat i löpande priser. Volymmässigt har inte exportförsäljningen ökat — den har först nu kommit upp på samma nivå som 1974 efter en kraftig nedgång.

De gemensamma åtgärderna har, som ett komplement till företagens egna åtgärder, lett till synbara långsiktiga resultat på vissa marknader. På andra marknader har stödet i viss mån bidragit till bibehållna positioner trots vikande konjunkturer och andra svårigheter. En annan effekt av exportprogrammet är det närmare samarbete i marknadsföringen mellan olika företag som programmet initierat. Detta gäller i synnerhet för de fristående bruket. Det är osannolikt att gemensamma kraftfulla exportåtgärder skulle komma till stånd utan en aktiv insats från den exportfrämjande organisationen.

Som en följd av — — — svårigheter att åstadkomma en breddning av den gemensamma marknadsföringen, anslås numera största delen av exportstödet till företagsindividuella åtgärder. Exportrådet kräver då (en) marknadsplan av företagen för att kunna bedöma var åtgärderna skall sättas in. Härigenom har man också uppnått en bättre och långsiktigare marknadsplanering bland företagen. Tillsammans med företagen eftersträvas en koncentration av insatserna genom att prioritera vissa marknader för att inte splittra de begränsade resurserna. Som ett resultat av detta kan man nu börja skönja en något större koncentration av exportförsäljningen till vissa marknader. — — — De individuella exportstöden har möjliggjort satsningar som företagen annars inte skulle kunna genomföra.

Exportstöd som sätts in till företag i verklig kris — ekonomiskt och personellt — är inte till hjälp för dessa företag. Exportaktiviteter som erbjuds inom exportstödsprogrammet kan utnyttjas effektivt endast av företag som passerat ur krisen eller från början är livskraftiga, har attraktiva produkter och en vilja att satsa på export. Därför anser vi att det ligger en viss fara i att ställa alltför stora förväntningar på effekten av enbart exportstödsåtgärder. Som framgår ovan har en volymökning ej kunnat uppnås trots exportsatsningar på senare år.

I syfte att uppnå den volymmässiga ökningen om 5% per år som SIND räknat med i den presenterade marknadsprognosen bedömer vi att det kommer att krävas mycket kraftiga insatser på marknadsföringssidan. En förutsättning för att det uppställda målet skall kunna uppnås är självfallet att företagen använder ett utökat exportstöd till meraktiviteter utöver marknadsplanen i dess nuvarande omfattning. Även under sådana förutsättningar föreligger risk att den 5-procentiga volymökningen ej kan uppnås.

SIND föreslår att 22,5 milj. kr. anslås för exportstöd och konsultinsatser för treårsperioden 1981/82—1983/84. Exportrådet tillstyrker sådant stöd att utgå till de utvecklingsbara företagen i branschen och under förutsättning att beslutet tages snarast möjligt för hela treårsperioden. Beslut för ett år i taget försvårar den långsiktiga planering som eftersträvas. Denna ötokning av exportstödet kommer till största delen att tillfalla de båda flerbruksföre-

tagen. De fristående bruken har begränsade möjligheter att satsa ytterligare medel på marknadsföringen. Gällande regel om minimum 50 procents företagsinsats för erhållande av individuella exportstöd begränsar de fristående brukens möjligheter att utnyttja exportstödet ytterligare. Var uppfattning är dock att denna regel bör bibehållas för individuella exportstöd. En minskning av företagsbidraget skulle kunna bidra till mindre seriösa satsningar i vissa fall. Vid borttagande av regeln om 50 procents företagsinsats vid individuella åtgärder finns inte längre samma möjlighet att styra exportstödet till de utvecklingsbara och livskraftiga företagen inom branschen.

Ansträngningarna hittills har gått ut på att få glasbruk att samarbeta med varandra. Eftersom de olika glasbrukens produkter i allmänhet är direkt konkurrerande är det inte alltid en fördel att samarbeta. Exportrådet ser uppenbara fördelar med åtgärder som riktar sig till företag med olika produktområden men med samma målgrupp, exempelvis att glasprodukterna marknadsförs tillsammans med andra presentartiklar och heminredningsprodukter. Sådana strävanden har ej underlättats av den snävt branschriktade stödformen.

Med nuvarande ägarstruktur och produktinriktning ser vi inga möjligheter att utöka den gemensamma marknadsföringen på exportmarknaderna till ett gemensamt exportbolag. Dessutom anser vi inte att ett sådant exportbolag skulle främja den totala glasexporten bl. a. på grund av att efterfrågestruktur och marknadsorganisation skiljer sig starkt åt i olika länder.

I industriverkets förslag anges att något generösare villkor för marknadsetablering bör gälla. Enligt vår mening är gällande regler tillräckligt generösa. Stöd utgår redan i dag för kostnader vid marknadsetablering (bildande av säljbolag etc.), till olika former av kostnader utover investeringar under första året, exempelvis advokatarvoden, löner, hyror, resekostnader och olika typer av driftskostnader.

Emmaboda och Nybro kommuner: I utredningen beskrivs marknadsföringen som bristfällig och osystematisk. De svaga marknadsandelarna på närmarknaderna, t. ex. Beneluxländerna, Storbritannien m. fl., borde kunna förbättras betydligt genom en aktiv och systematisk marknadsföring. Industriverket har föreslagit ökade anslag till exportbefrämjande åtgärder. För att öppna nya marknader borde marknadsföringen kunna ske genom en för branschen gemensam kanal. Såvitt vi kan bedöma är föreslaget exportstöd ej utformat på sådant sätt att gemensam marknadsföring stimuleras. Exportstödet synes tidigare ha utnyttjats av flerbruksföretagen. Effekten bedöms ha varit mindre god. Ett riktat exportstöd borde framdeles i första hand komma de mindre brukerna till direkt nytta.

Lessebo kommun finner för sin del — — — att en systematisk marknadsföring med tillskott av resurser i ett gemensamt exportbolag bör kunna höja exportandelen högst avsevärt. I vart fall bör det föreslagna exportstödet utformas så att gemensam marknadsföring stimuleras. Då en exportökning ställer höga krav på rörelsekapital bör exportlänegaranti från staten tillförsäkras branschen.

Uppvidinge kommun: Vad gäller exporten anser kommunen att en samordning av insatserna är nödvändig dels för att återta förlorade marknadsandelar och dels för att finna nya marknader. Fördelarna med ett gemen-

samt exportbolag kan ifrågasättas men stöd bör utgå för att ge alla de mindre glasbruken möjligheter till en omfattande marknadsföring av sina produkter på exportmarknaderna.

4. Lån till investeringar

Några remissinstaser tar upp förslaget rörande lån till investeringar. Dessa anför i huvudsak följande.

Styrelsen för teknisk utveckling (STU): Inom avsnittet om företagen — — — granskas investeringarna och utredningen finner att det finns flera lönsamma investeringsprojekt inom den manuella glasindustrin. STU instämmer i behovet av att satsning görs i dessa lönsamma investeringar. Speciellt bör påpekas vikten av investeringar i mjukvara såsom organisationsutveckling, utbildning och teknisk kompetens vilka vid lönsamhetsproblem oftast först drabbas av neddragningar.

Svenska glasbruksföreningen: Anledningen till det kvarstående outnyttjade anslaget är förutom osäkerheten i branschen den att företagen alltför ofta saknar egna insatsmöjligheter — — — — — De möjliga men också minst sagt angelägna kostnadssänkningar i produktionen som utredningen redovisat och som förutsätter investeringar på 15 å 20 milj. kr. per år under en femårsperiod torde ej kunna nås med nu föreslagen nivå och konstruktion beträffande avskrivningslånen.

5. Nuvarande strukturgarantier

Av remissinstanserna är det endast *Svenska glasbruksföreningen* som tar upp frågan. Föreningen tillstyrker SIND:s förslag att den befintliga stödformen bibehålls.

6. Särskilda regionalpolitiska lån

Industriverkets förslag har i huvudsak mottagits positivt, fränsett att regionala och lokala myndigheter i några fall har bedömt satsningen som otillräcklig. Arbetsmarknadsstyrelsen erinrar om att stöd enligt gällande bestämmelser kan utgå även utanför stödområdet.

Arbetsmarknadsstyrelsen: För att skapa ökade möjligheter till alternativ sysselsättning föreslår industriverket i rapporten särskilda regionalpolitiska insatser inom Uppvidinge, Lessebo, Nybro, Emmaboda och Finspångs kommuner. Förslaget innebär att speciella lånemedel — 10 milj. kr. under en treårsperiod — kanaliseras via utvecklingsfonderna i berörda län. Styrelsen ser för sin del inga bärande skäl för att i detta sammanhang föra över ansvaret för regionalpolitiska insatser från länsstyrelsen, som reguljärt arbetar i nära kontakt med utvecklingsfonden. Styrelsen vill också erinra

om att gällande förordning om regionalpolitiskt stöd innehåller bestämmelser om förutsättningar för sådant stöd även till verksamhet utanför stödområdet.

Länsstyrelsen i Östergötlands län: Den riktade regionala statliga utlåningen tar sikte på att redan nu etablera nya arbetsplatser på glasbruksorterna. Länsstyrelsen ser detta som principiellt riktigt. Tyvärr visar erfarenheten att statliga krediter i den utformning som är tänkt inte kan förväntas locka fram de investeringar och ge de nya arbetsplatser som är avsikten. Nivån på de skisserade regionala lånen är lägre än vad som gäller lokaliseringstödet i stödområde 1 och där (exempelvis Ydre och Kinda i Östergötland) har stödet hittills avsatt synnerligen blygsamma spår.

Om glasbruken kommer att krympa sin verksamhet och nya arbetsplatser blir nödvändiga anser länsstyrelsen att berörda orter/kommuner under viss tid exempelvis tre år inplaceras i gällande stödområde 3. Därav följer att lokaliseringstödet kan användas på en relativt kraftfull nivå. Vidare innebär det att staten inte behöver införa någon ny stödform. Aktuella anslag till lokaliseringstöd torde räckta också för insatser på glasbruksorterna.

Länsstyrelsen i Kronobergs län: Om offensiva åtgärder inte ger tillräckliga effekter för att hålla uppe sysselsättningen inom branschen, måste kraftfulla regionalpolitiska åtgärder sättas in. SIND:s förslag om att ställa speciella lånemedel på 10 milj. kr. till förfogande i syfte att skapa alternativ sysselsättning är enligt länsstyrelsens mening alldeles otillräckliga för att kompensera det beräknade bortfallet på ca 285 arbetstillfällen. Enligt de principer som tillämpas inom ramen för det statliga regionalpolitiska stödet, skulle SIND:s föreslagna räntebefrielse på ca 3 milj. kr. överslagsmässigt i stödområde 1 ge ca 120 nya arbetstillfällen, i stödområde 3 ca 25 nya arbetstillfällen och i stödområde 6 ca 10 nya arbetstillfällen.

Länsstyrelsen i Kalmar län: Föreslagna regionalpolitiska insatser bedöms få marginell betydelse för möjligheterna att skapa alternativ sysselsättning.

Svenska glasbruksföreningen: Förslaget som möjliggör för utvecklingsfonderna i glaslänerna att aktivt arbeta för skapandet av alternativ sysselsättning stöds helt av föreningen.

Sveriges hantverks- och industriorganisation – Familjeföretagen: Utredningens förslag om speciella lånemedel tillstyrks.

Sveriges industriförbund: Stödet till företagen bör kombineras med förstärkta regional- och arbetsmarknadspolitiska åtgärder med syfte att bereda de personer som friställs inom den manuella glasindustrin ny sysselsättning inom andra verksamhetsområden. Viktigt i det sammanhanget är att insatserna inte alltför hårt inriktas på att skapa alternativ sysselsättning enbart på de lokala arbetsmarknaderna ide olika bruksorterna. Även om sådana åtgärder självfallet måste finnas med så bör ändå tyngdpunkten i denna del av stödprogrammet ha en vidare regional snarare än lokal betoning.

De regional- och arbetsmarknadspolitiska insatserna kan troligen behöva komma att fortsätta efter det att det företagsinriktade stödet upphört.

Emmaboda och Nybro kommuner: Förslaget om regionalpolitiska insatser med 10 milj. kr. är ett bra förslag och hälsas därför med tillfredsställelse. Regionalpolitiskt stöd behövs som kompensation för redan vidtagna strukturförändringar.

Ronneby kommun menar i motsats till utredningen att även utvecklingsfonden i Blekinge måste ges möjligheter till samma insatser som i övriga län. Glasbruksindustrin i Ronneby får inte ställas åt sidan när det gäller möjligheter till stöd från samhällets sida, inte minst mot bakgrund av de sysselsättningsproblem som finns och kan förväntas i länet. Storleken på industrin i Blekinge kan dock motivera att stödet till Blekinge administreras av fonden i Blekinge i samverkan med exempelvis utvecklingsfonden i Kronobergs län.

Uppvidinge kommun: Inom Uppvidinge kommun föreligger stort behov av regionalpolitiskt stöd som kompensation för de strukturomvandlingar som redan förekommit. De föreslagna medel torde — — — vara för små för att de uttalade målsättningarna skall kunna uppfyllas. — — — Kommunen anser — — — att ett betydande regionalpolitiskt stöd måste utgå för satsningar inom turism- och servicenäringarna i "Glasriket", för att ta tillvara de möjligheter till ökad sysselsättning det ligger här för såväl turism- och servicenäringarna som för glasbruken.

7. De fackliga organisationernas förslag rörande investmentbolag och utvecklingsbolag

De remissinstanser som tar upp förslagen om investmentbolag och utvecklingsbolag har övervägande kritiska synpunkter.

Näringsfrihetsombudsmannen (NO): NO delar — — — utredningens uppfattning att något initiativ till bildande av ett branschomfattande Glas AB inte bör tas från samhällets sida, eftersom detta skulle medföra en ännu mer långtgående begränsning av konkurrensen inom glasindustrin än fusionsalternativet.

De berörda fackliga organisationerna har till utredningen framfört förslag om bildande av ett särskilt utvecklingsbolag med uppgift att administrera branschstödet och gå in som delägare i nedläggningshotade glasbruk för att driva dessa vidare. Bildandet av ett dylikt bolag skulle enligt NO:s uppfattning kunna medföra att överkapaciteten bibehålls och att från samhällssynpunkt önskvärda strukturförändringar inom glasindustrin snarare fördröjs än påskyndas. NO delar därför utredningens bedömning att förslaget inte bör genomföras.

Statens pris- och kartellnämnd: Nämnden ställer sig — liksom industriverket — tveksam till att särskilda bolag bildas, som med aktivt statligt deltagande skall styra strukturomvandlingen av den manuella glasindustrin.

De fördelar, som eventuellt skulle ligga i en långtgående produktions-samordning inom den svenska glasindustrin, bör vägas mot de nackdelar en ökad företagskoncentration kan få ur konkurrenssynpunkt. Det finns risk för att — om inte de genom samordningen lägre produktionskostna-

derna leder till lägre priser i konsumentledet och därigenom totalt sett en ökad marknadsandel för svenska produkter — den svenska glasindustrins ställning ytterligare försvagas i förhållande till sina utländska konkurrenter.

Svenska fabriksarbetareförbundet, Svenska industritjänstemannaförbundet och Sveriges arbetsledareförbund: SIND har framställt vårt förslag angående glasutveckling på ett mycket tendensiöst sätt, genom att påstå att effekten av vårt förslag blir att vi skapar en räddningsplanka för ineffektiva och olönsamma bruk.

Det finns därför anledning att i korthet redovisa förslaget om glasutveckling. Glasutveckling är ett uttryck för de fackliga organisationernas offensiva syn på glasindustrins framtid. Vi vill genom glasutveckling möjliggöra, för både flerbbruksföretagen och de fristående glasbruken, att i större utsträckning komma in på olika utlandsmarknader. Genom det av oss föreslagna exportbolaget tillförs branschen i samlad form en kompetent försäljningsorganisation. Vi vill vidare med glasutveckling säkerställa att glasindustrin kontinuerligt får tillgång till yrkesutbildad arbetskraft. Glasutveckling förutsätts få en aktiv roll i strukturuomvandlingen. Det skall t. ex. vara möjligt för glasutveckling att gå in som delägare i företag som hotas av nedläggning. Dessa insatser skall dock inte syfta till att hålla dödsdömda företag under armarna, däremot torde ett direkt engagemang av Glasutveckling i nedläggningshotade företag vara betydelsefullt, då finansiella insatser, som ofta är nödvändiga, härigenom underlättas. Avslutningsvis kommer Glasutveckling att innebära ett kompetenstillskott genom att de anställda får ett inflytande, vilket i sig torde vara mycket betydelsefullt för att uppnå en långsiktig konkurrenskraft för den manuella glasindustrin.

SIND:s framställning tyder på sådana uppenbara missförstånd att det lett till en klar vrånbild. Man har inte med särskilt stort allvar lyssnat på synpunkterna från den fackliga sidan.

Svenska glasbruksföreningen: Det måste anses som tveksamt om en bransch som den manuella glasindustrin som i så hög grad är beroende av inte minst konstnärligt skapande insatser har rätta förutsättningar att samlas i ett framgångsrikt investmentbolag.

SIND:s bedömning av — — — (förslaget om ett utvecklingsbolag) — — — delas i allt väsentligt av föreningen. De med en dylik bolagskonstruktion följande problemen är uppenbara. Samtidigt vill vi understryka att vi nu liksom tidigare är klart positiva till varje samverkan som har rimliga förutsättningar att bidra till ökad export. Icke minst angelägen är sådan samverkan som kan förbättra möjligheterna för de mindre bruken att öka exporten. Sådan samverkan förekommer mellan olika företag sedan länge och fortsatt utbyggnad pågår. Men det är en utbyggnad som bäst sker inifrån företagen och knappast genom administrativa beslut från annat håll.

Sveriges industriförbund: Med anledning av utredningens diskussion om branschens ägarförhållanden vill Sveriges industriförbund beträffande förslaget att sammanföra alla de olika företagen i ett gemensamt investmentbolag "Glas AB", framhålla att detta, såsom påpekas i utredningen, säkerligen förutsätter statligt delägarskap. Erfarenheterna från andra branscher där situationen är likartad och där staten engagerat sig ägarmässigt pekar på att de strukturella förändringar som måste ske ofta fördröjs och att krav

reses på fortsatta statliga subventioner under lång tid för att bevara icke konkurrenskraftig produktionskapacitet. Beträffande förslaget att inrätta ett utvecklingsbolag, "Glasutveckling AB", vill vi framhålla att detta i väsentlig grad synes syfta till att garantera bevarandet av produktionskapacitet som saknar eller har mycket svag konkurrensförmåga. Sveriges industriförbund tar därför avstånd från båda dessa alternativ.

Lessebo kommun anser — — att de fackliga organisationernas förslag om ett utvecklingsbolag måste utredas närmare. Skulle det visa sig att nuvarande ägareförhållanden omöjliggör en samlad exportsatsning, bör regering och riksdag fatta nödvändiga beslut för branschens överlevnad.

8. Forskning och utveckling samt teknisk utbildning

Frågor rörande forskning och utveckling för den manuella glasindustrin har SIND i huvudsak behandlat i en särskild rapport, som även innefattar ett förslag om stöd till fortbildning av teknisk personal och driftspersonal. Rapporten har remitterats till endast ett begränsat antal remissinstanser.

Flera remissinstanser, främst styrelsen för teknisk utveckling, Glasforskningsinstitutet samt industrins och de anställdas organisationer, har lämnat ingående synpunkter på FoU-verksamheten inom branschen. Förslaget om teknisk fortbildning stöds av en enhällig remissopinion.

Skolöverstyrelsen anser — — att det är viktigt att viss glasteknologisk forskning finns i landet. Det bör finnas kunskaper och teknisk kompetens på de olika företagen och det är önskvärt att kunskaperna och erfarenheterna tas till vara genom samverkan mellan de olika företagen.

Skolöverstyrelsen delar industriverkets mening att det är angeläget att stödja fortbildning av teknisk personal och driftspersonal inom den manuella glasindustrin och att fortbildningen ges statligt stöd. Skolöverstyrelsen vill i sammanhanget erinra om möjligheterna att i gymnasieskolan anordna s.k. högre specialkurs för kvalificerade glasarbetare med den tvååriga kursen i manuell glastillverkning som grund.

Arbetsmarknadsstyrelsen anser det — — — — mot bakgrund av den aktuella utvecklingen inom den manuella glasindustrin — angeläget att få till stånd forsknings- och utvecklingsinsatser som svarar mot glasföretagens behov och som på ett smidigt sätt kan föras ut till företagen. Styrelsen delar utredningens uppfattning om den betydelse för den manuella glasindustrin en teknisk fortbildning kan ha.

Styrelsen för teknisk utveckling (STU): I utredningen konstateras att flertalet medlemmar i Stiftelsen Glasforskning avstår från sina möjligheter att styra det gemensamma FoU-arbetet. I krisbranscher där de enskilda företagen har stora interna problem torde det tyvärr vara naturligt att företagsledningen ägnar mindre uppmärksamhet åt styrning av branschorganen. Detta ställer forskningspersonalen inför stora problem då den inte upplever ett aktivt gensvar på sitt arbete från företagen. En följd blir även att tillgängliga personal- och utrustningsresurser inte utnyttjas optimalt. Behovet av aktivt deltagande i styrningen bör därför poängteras för före-

tagsledningen. Den företagare som aktivt deltar i styrarbetet torde även ha större förutsättningar att inom sitt företag snabbt tillgodogöra sig tekniska utvecklingsresultat.

De fackliga organisationerna har liten förståelse för Glasforskningsinstitutets grundforskning. Enligt STU:s uppfattning kan inte det arbete som bedrivs vid institutet karaktäriseras som grundforskning. Däremot bör arbetssättet vid angripande av problem kunna anges som tekniskt-vetenskapligt.

STU instämmer med Stiftelsen Glasforskning om att en neddragning av verksamheten skulle påverka effektiviteten i FoU-verksamheten mycket menligt.

Vid utvecklingen av de kontinuerliga vannorna förekom med hänsyn till förväntade konkurrensfördelar mycket litet av samarbete mellan de företag som införde denna teknik. Detta fick till följd att samma dyrköpta erfarenheter vid utveckling och inkörning av processerna gjordes vid flera företag. I efterhand kan därför konstateras att ett större samarbete och erfarenhetsutbyte hade varit till fördel för alla parter. För kommande utvecklingsprojekt bör därför de positiva effekterna av samarbete tas bättre tillvara.

En jämförelse har gjorts med forskning och utveckling inom den västtyska glasindustrin. Såsom inledningsvis konstateras har den västtyska glasindustrin en väsentlig betydelse för den totala sysselsättningen. Enbart detta medför att det är tveksamt att dra alltför många paralleller mellan svensk FoU och västtysk. STU anser att det hade varit värdefullt med någon analys av hur FoU bedrivs i även något eller några andra länder där glasindustrin intar en mindre central plats i samhället.

Den kollektiva forskningen inrymmer vanligen både forskning dvs. kunskapsuppbyggnad och teknisk utveckling. Verksamheten bör även vara anpassad till målgruppen. Detta innebär att en acceptabel teknisk-vetenskaplig nivå på arbetet måste förenas med kravet på att resultaten skall kunna förmedlas till målgruppen. Forskningsuppdragen skall även vara användbara för de små företagen om sådana ingår i kollektivet. Enligt STU:s uppfattning ligger Glasforskningsinstitutets värde mer i att verksamheten bedrivs på ett sätt som effektivt stöder de små företagen än i att FoU-arbetets teknisk-vetenskapliga nivå hålls hög.

Såsom tidigare angivits har STU förståelse för svårigheterna att bedriva långsiktigt syftande forskning i en bransch med akuta ekonomiska svårigheter. Samtidigt måste dock poängteras faran med att överge den långsiktiga forskningen för att satsa på de dagsaktuella problemen. En parallell bör här kunna dras till investeringar kontra underhåll.

STU delar åsikten om behovet av ökade internationella kontakter. En neddragning av den egna forskningsverksamheten kan dock sänka kompetensnivån på institutet så att de utländska erfarenheterna inte kan tillgodogöras på rätt sätt.

En inte oväsentlig del av verksamheten vid Glasforskningsinstitutet består av kunskapsuppbyggnad. Det är därvid viktigt att dessa kunskaper sprids till alla inom glasbranschen som kan ha nytta av dem. STU delar därför uppfattningen att en ökad satsning bör göras på utbildningsverksamheten. STU tar inte nu ställning till i vilken form utbildningen bör bedrivas.

STU delar sammanfattningsvis industriverkets bedömning att nuvarande stöd till Glasforskningsinstitutet bibehålls, att branschen mer aktivt bör utnyttja sin möjlighet att styra forskningsinriktningen, att fortbildning av glasindustrins personal bör främjas.

Glasforskningsinstitutets styrelse anser att relationerna mellan Glasforskningsinstitutet och de manuella medlemsföretagen beskrivs på ett sätt som ger ett alltför negativt intryck.

Styrelsen, de anställda vid institutet liksom även STU har haft intrycket att just de goda relationerna mellan institutet och företagen varit en stor tillgång för verksamheten under de snart 35 år institutet existerat.

Enligt styrelsens åsikt kan de problem, som tydligen uppstått på senare tid, i stor utsträckning hänföras till branschens akuta ekonomiska svårigheter samt struktur- och personförändringar i den manuella industrin.

Utredningen säger att medlemsföretagen brister då det gäller styrningen av institutets verksamhet och det är riktigt att sällan några konkreta förslag till FoU-insatser till institutet läggs fram.

Denna situation är dock den vanliga för alla branschforskningsinstitut och i stor utsträckning även för de större industriföretagens utvecklingsavdelningar. Genom att man vid institutet systematiskt bygger upp kompetens är det naturligt att flertalet förslag till FoU-projekt tillkommer på initiativ från instituten och i mindre utsträckning från produktionssidan.

Ett effektivare utnyttjande av institutets resurser synes inte i större utsträckning kunna förväntas genom "ökad styrning" från industrins sida, men däremot genom att betydligt större resurser sätts in för direktkontakter och ömsesidig information så att institutets medarbetare får förbättrad insikt i företagens närliggande behov av FoU och teknisk service och kan inrikta verksamheten på dessa behov.

En ökad satsning på utbildning vid företagen inom institutets kompetensområde skulle underlätta effektivt samarbete mellan företag och institut.

Styrelsen vill även fästa uppmärksamhet vid att de kostnader, dels i form av konsultationsarvoden till institutet och kanske i än högre grad förbrukens egna arbetsinsatser och ev. produktionsbortfall, som uppstår i samband med överföring av FoU-resultat till produktion, f. n. allvarligt minskar de manuella brukens vilja och förmåga att utnyttja institutets förslag, idéer och tjänster.

De manuella företagen borde i nuvarande läge få möjlighet att erhålla bidrag för att minska sina kostnader i samband med överföring av FoU-resultat till praktisk användning.

Vid bedömning av institutets verksamhet måste klargöras att resurserna är relativt små. Hela omsättningen för institutet och servicebolag är ca 3 milj. kr. Antalet anställda är 15 personer, härav tre med akademisk utbildning, en med speciell glasteknisk utbildning samt tre ingenjörer. Antalet medlemsföretag är f. n. 38, varav 12 manuella bruk. Samtliga ställer givetvis vissa krav på insatser.

Eftersom såväl institutets styrelse som STU uttryckt åsikten, att effektiv FoU-verksamhet vid ett branschforskningsinstitut knappast kan bedrivas, om omfattningen minskar väsentligt under den som f. n. gäller för Glasforskningsinstitutet, har en medveten satsning skett för att successivt kompensera minskningen i den manuella branschen genom att rikta verksamheten även mot andra områden, som kan utnyttja den kompetens och utrustning som byggts upp under institutets 35-åriga tillvaro.

I utredningen sägs att institutet lägger ned betydande arbete på grundforskning. I verkligheten har dock institutet inte resurser för sådan forskning. Den kollektiva FoU-verksamheten som stöds av STU och industrin ägnas praktiskt taget uteslutande åt tillämpad forskning och idéutveckling. Det hade varit värdefullt, om utredningen framhållit, att de resultat som

sådan forskning ger och den kunskapsbank, som därigenom uppbyggs, är en väsentlig förutsättning för industribranschens utveckling (jfr IVA:s studie: "Kunskap och konkurrenskraft". IVA:s meddelande nr 223, 1979).

Uttalandet att ökade "grundkunskaper" inom glas inte skulle innebära något väsentligt bidrag till den industriella utvecklingen för den manuella glasindustrin är förvånande och det är snarast genant för utredningen, att den icke dementerar ett sådant uttalande. Det är snarare så att bristen på glastekniska kunskaper och kanske speciellt materialegenskaper är ett handikapp för svensk manuell glasindustri i jämförelse med motsvarande industri i andra länder t.ex. Tyskland och öststaterna. Grundkunskaper krävs också för att genomföra "jordnära" projekt.

Utredningen har studerat det tyska HVG. HVG är huvudsakligen till för att organisera, men inte självt driva FoU. Verksamheten skiljer sig således väsentligt från den som drivs vid branschforskningsinstitut och är därför inte något lämpligt jämförelseobjekt.

Det hade varit värdefullt om utredningen studerat verksamheten vid de glasbranschsinstitut som finns i Europa t.ex. det tyska institutet i Würzburg, det engelska BGIRA i Sheffield, det belgiska i Charleroi, det italienska i Venedig, det tjeckiska i Hradec Kralove eller det polska i Warsawa-Krakow.

Dessa institut är väsentligt större och mer välutrustade än Glasforskningsinstitutet i Växjö. Om vi bortser från de östeuropeiska och möjligen från det italienska, finansieras dessa huvudsakligen av stora maskinella glasföretag samt vissa statliga anslag. Av denna anledning ägnar sig dessa institut i mycket ringa grad åt manuella glasbruk och driver i huvudsak långsiktiga och relativt vetenskapligt avancerade projekt av intresse för storföretagen.

Det är intressant att konstatera att åtskilliga utländska manuella glasproducenter uttrycker intresse för institutet i Växjö, därför att man där bygger upp kunskap för att lösa uppgifter just inom de manuella brukens intresseområde med inriktning på praktisk tillämpning och teknisk service.

Styrelsen föreslår att glasforskningsinstitutet får ökade resurser för kontaktverksamhet, information samt insatser i samband med överföring av FoU-resultat till praktisk användning vid företagen.

Anslaget föreslås uppgå till 200 000 kr. för vart och ett av de tre närmaste åren, alltså totalt 600 000 kr.

Alternativt föreslås att STU under motsvarande period höjer sin finansieringsdel för institutets ramprogram från nuvarande 50 % till 60 % för den del som utgörs av de manuella brukens insats.

Styrelsen ser med tillfredsställelse förslaget om stöd för utbildning och anser att detta bör användas för undervisning och framtagning av undervisningsmaterial med utnyttjande av institutets personal och övriga resurser.

En sådan utbildningsverksamhet skulle leda till ett effektivare utnyttjande av institutet genom ökade kunskaper på företagen om glasets teknologi och materialegenskaper och om de tekniska problem, som finns och uppträder inom glasindustrin.

Kooperativa förbundet (KF): Man kan befara att branschens ansträngda finansiella situation tillsammans med osäkerhet beträffande marknadsförutsättningar och strukturförändringar medfört betydande negativa återverkningar för FoU-verksamheten. Ökade statliga insatser torde enligt KF:s uppfattning därför bli avgörande för branschens långsiktiga utveckling. Arbetsmiljöfrågorna bör beredas central plats i samband med bran-

schens tekniska förnyelse. Den materialtekniska kompetensen kan utvecklas i samspel med andra material och branscher. Slutligen vill KF starkt betona vikten av att konsumenternas intressen och behov tillåts påverka produktutveckling och sortimentsplanering.

Svenska arbetsgivareföreningen: En orsak till svårigheterna för glasforskningsinstitutet att överföra sitt kunnande till glasbruket kan vara att dessa har haft en relativt hög omsättning på sin tekniska personal och tvingas rekrytera sådan med allmänteknisk utbildning men utan egentlig utbildning i glasbranschens speciella teknologier.

Mot bakgrund av dessa förhållanden framstår utredningens förslag att eventuellt stöd till branschen bör utgå för utbildning genom glasforskningsinstitutets försorg av teknisk personal och driftspersonal inom den manuelle glasindustrin som naturligt.

Föreningen tillstyrker förslaget men vill framhålla att innan några som helst bidrag utbetalas bör en detaljerad utbildningsplan föreligga. Utbildningens innehåll för olika målgrupper, utbildningens längd och förläggning i tiden under stödperioden och fördelningen av de olika kostnadselementen för utbildningen måste ha de berörda parternas fulla acceptans för att stödet skall bli utnyttjat på rätt sätt. Det kan i sammanhang härmed erinras om att ett utvecklingsprogram för glasindustrin genomfördes i början av 70-talet, vari ingick utbildningsstöd — — — . En stor del av utvecklingsstödet åtgick då till industriverkets egen administration av utvecklingsprogrammet. En redovisning och utvärdering av den tidigare utbildningsinsatsen har varit naturlig i anslutning till de nu framlagda förslagen.

Svenska glasbruksföreningen: SIND har i den nu framlagda delutredningen redovisat det faktiska läget beträffande FoU för landets glasindustri. Redovisningen har kompletterats med en del jämförande material från förhållandena i Västtyskland, Västeuropas största glasnation. Såväl vid en jämförelse med förhållandena i Västtyskland som jämfört med andra glasnationer i Europa framstår de resurser som byggts upp inom Glasforskningsinstitutet i Växjö som aktningvärda. Kompetensen hos personalen är avsevärd och likaså är den tekniska utrustningen betydande även vid en internationell jämförelse.

Emellertid är det uppenbart att den ekonomiska belastning det inneburit för vår manuelle glasindustri att aktivt medverka i forskningsinstitutets uppbyggnad och verksamhet medfört andra problem. Svårigheter har förelagat att på ett praktiskt och effektivt sätt omsätta institutets kunnande i resultat på glasbruket. Orsakerna till att man härvidlag inte alltid varit så framgångsrik är säkerligen flera.

Främsta orsaken torde vara glasbrukens ekonomiska situation. En i och för sig angelägen kontakt och konsultation med Glasforskningsinstitutet kan snabbt utveckla sig till en fråga om kostnader som skall betalas tämligen så omgående. Den återbäring som bruket rimligen bör erhålla efter en konsultation och eventuell investering i form av förbättrad teknik eller på annat sätt ligger ofta så långt fram i tiden att bruket i en trängd ekonomisk situation kanske hellre väljer att avstå från konsultationen.

En annan orsak till svårigheterna att omsätta institutets kunnande i praktiska resultat på bruket är uppenbarligen den generationsväxling som skett under senaste decenniet i branschen. Denna generationsväxling berör inte bara företagsledningarna utan också den tekniska personalen på många bruk. Ett antal nya medarbetare har tillförts glasbruket och i flera fall har den tekniska personalen rekryterats från annan bransch än glasin-

dustrin. Den i och för sig utomordentligt angelägna kontakten med glasforskningsinstitutet för den nya personalen har dock ofta fått stå tillbaka för andra mer akuta uppgifter på bruket, uppgifter som omgående måste lösas.

Det förslag som SIND nu lägger fram, att statligt stöd lämnas för fortbildning av teknisk personal och driftspersonal, ligger helt i linje med vad föreningen anser vara högst angeläget. För föreningen synes det naturligt att denna fortbildningsverksamhet bedrivs med Glasforskningsinstitutet som huvudman. Vi vill emellertid samtidigt framhålla som angeläget att stödet till den föreslagna fortbildningsverksamheten får en sådan utformning att nu förefintlig grundutbildning av glasarbetare i glasskolan och på företagen positivt påverkas.

Föreningen vill slutligen understryka hur väsentligt det är att stödåtgärderna beträffande FoU utformas så att glasbruken inte av ekonomiska skäl skall nödgas avstå från att utnyttja den kompetens och de resurser som byggts upp inom Glasforskningsinstitutet.

Svenska fabriksarbetareförbundet, Svenska industrijänstemannaförbundet och Sveriges arbetsledareförbund: Enligt vår uppfattning saknas de större företagens ledande roll inom glasforskningen. Många av företagen visar också otillräckligt intresse för institutets ramprogram. Detta kan bero på att det f. n. saknas expansiva produktidéer där glasmaterial är insatsvara. Vi anser det därför nödvändigt att samhället går in som beställare av grundläggande forskning. Detta kan t. ex. ske genom att Glasforskningsinstitutet uppdras att föra hem och dokumentera de rön som görs utomlands. SIND pekar på att grundforskning äger rum utomlands.

Samhällets insatser som beställare fritar inte glasbruken från uppgiften att forma verksamheten med hänsyn till inriktning, antal projekt osv.

SIND:s uppfattning att de fackliga organisationerna skulle brista i förståelse för institutets grundforskning finner vi något förvånande. De fackliga organisationerna har i olika sammanhang hävdat betydelsen av långsiktig utveckling av glasmaterial och glasteknologi. I detta sammanhang vill förbunden betona vikten av en ökad facklig representation i de tre aktuella styrelserna.

De fackliga organisationerna stöder utredningens förslag till utbildningsinsatser. Vi förutsätter därvid att de föreslagna beloppen utgår netto till utbildningsändamål. Förbunden anser vidare att förutom den i utredningen berörda personalen skall också forskarna ges möjlighet att utvecklas genom utbildning om det praktiska arbetet och dess förutsättningar.

Enligt vår uppfattning hade SIND också bort beröra hur glasskolan skall innefattas i utbildningsarbetet och den kontaktskapande verksamheten.

Förbunden vill slutligen kraftigt betona vikten av forsknings- och utvecklingsarbetet inom den manuella glasindustrin. Glasforskningsinstitutet måste i framtiden integrera grundforskning, tillämpad forskning, design och teknisk produktionsutveckling. Glasforskningsinstitutet skall kunna hyra ut kunskaper på dessa områden till företagen. Kompetensen måste alltså vara lättillgänglig för företagen. Här finns också anledning att integrera verksamheten med ett framtida glasutvecklingsbolag, som förbunden föreslagit — — —.

— — — De fackliga organisationerna förutsätter att statliga medel ställs till Glasforskningsinstitutets förfogande i sådan omfattning att forskning kring glasets alternativa användningsområden och teknisk utveckling i industrin blir meningsfull.

9 Tillgången på utbildad arbetskraft och behovet av annan utbildning än den tekniskt inriktade

Många remissinstanser tar upp frågor rörande bristen på kvalificerad arbetskraft. Flertalet remissinstanser anser att problemet bör mötas med ökade utbildningsinsatser. De anställdas organisationer betecknar det som anmärkningsvärt att SIND inte närmare har behandlat dessa frågor (frånsett förslaget om utbildning av teknisk personal och driftspersonal).

Skolöverstyrelsen: I utredningen görs gällande att det finns 33 elever vid glasskolan varav en betydande del går den konstnärliga linjen. Skolöverstyrelsen vill här erinra om att den utbildning som bedrivs inom gymnasieskolans ram i Nybro är inriktad på manuell glastillverkning i ordets egentliga mening. Den konstnärliga linje som nämns måste vara den orienterande utbildning som är avsedd för formgivare och glaskonstnärer. Det är emellertid troligt att utbildningen även är attraktiv för många andra elever med konstnärliga ambitioner i gymnasieskolan.

I utredningen konstateras vidare att det är angeläget att det finns en konstnärlig inriktning på utbildningen för elever som i framtiden skall formge glasprodukterna. Vidare konstateras att det finns svårigheter att rekrytera elever till rent hantverksmässig utbildning. Skolöverstyrelsen är medveten om en viss konkurrens mellan konstnärlig och hantverksmässig utbildning, och anser för sin del inte att den hantverksmässiga utbildningen får åsidosättas. Kvaliteten kan inte bibehållas utan hantverksmässig skicklighet.

Skolöverstyrelsen utgår från att elevgruppen har en allsidig sammansättning och att elever rekryteras med hänsyn till de krav som kommer att ställas i yrkesutövningen. Den syn som kommer till uttryck i betänkandet att utbildningen skulle rikta sig till s. k. lågpresterade och dåligt studiemotiverade delas således inte av skolöverstyrelsen.

Skolöverstyrelsen anser bl. a. med hänsyn till att rekryteringen till skolan i Nybro omfattar hela Sverige – ibland internordiska elever – att fördelningen av kostnaderna mellan stat och kommun bör ses över för den här aktuella utbildningen.

Skolöverstyrelsen delar – – – uppfattningen att en kvalificerad yrkesarbetare från varje glasbruk bör få en pedagogisk instruktörsutbildning men ifrågasätter om inte instruktionsarbete borde kombineras med produktivt arbete. Genom ett sådant förfarande skulle instruktören ges möjlighet att hålla sig à jour med utvecklingen.

Skolöverstyrelsen anser det värdefullt om de avtalsslutande parterna inom branschen tecknar ett utbildningsavtal och vill i sammanhanget framhålla att läroplaner alltid utfärdas i samråd med berörda parter.

Avslutningsvis konstateras (i industriverkets utredning) "Även fortsättningsvis torde företagen få vissa bekymmer att rekrytera kvalificerad personal till hyttorna." Skolöverstyrelsen kan dela denna uppfattning och anser liksom utredningen att det behövs utbildningsinsatser, bl. a. vidareutbildning, men anser att det också krävs andra åtgärder bl. a. en bred information om den manuella glasindustrins arbetsmiljö och möjligheter för att säkerställa rekrytering av elever och arbetskraft.

Arbetsmarknadsstyrelsen: Utredningen konstaterar att det, trots nedgång-

en i sysselsättning, föreligger brist på kvalificerad arbetskraft inom den manuella glasindustrin, varför möjligheterna till yrkesutbildning bör förstärkas. Ungefär en tredjedel av samtliga sysselsatta inom den manuella glasindustrin är kvinnor och dessa är i huvudsak hänvisade till mindre kvalificerade uppgifter inom efterbehandlingsavdelningarna. Enligt utredningen kommer tyngdpunkten i de framtida rationaliseringarna främst att ligga på efterbehandlingsavdelningarna. Det finns därför enligt styrelsens mening starka skäl för utbildningsinsatser som på sikt också kan leda till en ökad andel kvinnor i kvalificerade uppgifter vid glasbruken.

Länsstyrelsen i Östergötlands län: Yrkesutbildningen på glasbruksområdet behöver förstärkas och ges en förändrad geografisk lokalisering. Detta är särskilt viktigt för Rejmyre. En anknytning till gymnasieskolan i övrigt i Finspång är lätt att åstadkomma. Där finns administrativa och pedagogiska basresurser som kan komma glasbruksutbildningen till godo.

Länsstyrelsen i Kronobergs län: Glasutbildningen har under många år förekommit i olika former dels genom utbildning vid de skilda glasbruken och dels inom den inbyggda glasskolan vid Orrefors glasbruk. Vid glasskolan föreligger svårigheter att rekrytera ungdomar till utbildning inom den hantverksmässiga produktionen. Detta är kanske en spegelbild av de inte alltför ljusa framtidsutsikterna för den manuella glasindustrin. Som tidigare nämnts är just tillgången på kvalificerade glasarbetare av strategisk betydelse för branschen. Med hänsyn till rekryteringssvårigheterna föreslår länsstyrelsen ett lokalt utbildningsstöd, dvs. enskilda glasbruk får ersättning för att utbilda ungdomar. Glasskolan skulle för vissa delar vara utbildningsansvarig. Ersättningen till företagen bör motsvara kostnader för en elevplats i gymnasieskolan.

Länsstyrelsen i Kalmar län: Som — — — nämnts har branschen trots den krympande sysselsättningen brist på kvalificerade yrkesarbetare. Även framöver bedöms företagen få vissa bekymmer att rekrytera kvalificerad personal. Länsstyrelsen anser det därför angeläget att utbildningsinsatserna förstärks så att behovet av kvalificerade yrkesarbetare kan tillgodoses. Insatser bör vidtagas för att öka rekryteringen till glasskolan. Den utbildning som syftar till arbete inom den hantverksmässiga produktionen bör prioriteras.

Svenska arbetsgivareföreningen: Den utbildning för glasindustrins yrken som ges dels i företagen och dels vid glasskolan i Orrefors har tillkommit efter försök och utredningar, med partsmedverkan, under många år. Den bör bedrivas i de former som nu etablerats så länge att resultaten kan utvärderas.

Svenska fabriksarbetareförbundet, Svenska industritjänstemannaförbundet och Sveriges arbetsledareförbund: Vi menar att den brist på kvalificerade glasarbetare, som uppstått, bl. a. har sin grund i sättet att minska produktionen, strukturförändringar och allmän oro i branschen. Företagen har ofta valt att lägga ned hela bruk i stället för att göra partiella neddragningar i de olika enheterna. De grupper ur vilka den kvalificerade personalen rekryterats har genom detta valt att lämna branschen för att finna mera stadigvarande försörjning på annat håll. Vår uppfattning är att antalet tillverkningsenheter nu understiger den nivå vid vilken den i traditionell bemärkelse kvalificerade personalen på sikt kan behållas och förnyas.

SIND har på en mycket avgörande punkt inte slutfört sitt uppdrag. Verket har – trots uppmaningar från den fackliga sidan – inte närmare granskat villkoren för att få tillgång till yrkeskunnigt folk till branschen. Detta är anmärkningsvärt eftersom alla är överens om att det finns en brist inom branschen på yrkesutbildad arbetskraft.

Sveriges exportråd: I utredningen nämns behovet av stöd för utbildning i exportmarknadsföring. Bland de fristående bruken råder på vissa håll stor brist på kvalificerad personal inom marknadsföringsområdet. Behov av såväl utbildning som anställning av exportmarknadsförare föreligger.

Tjänstemännens centralorganisation: Trots att de fackliga organisationerna presenterat konkreta förslag när det gäller utbildningsfrågor har verket ej berört detta viktiga område. Detta är anmärkningsvärt.

Emmaboda och Nybro kommuner: Vi vill – – framhålla angelägenheten av att en utökad utbildning av instruktörer och handledare kommer till stånd. Vidare bör förslag till en yrkesteknisk högskoleutbildning presenteras. Vi vill också påminna om att en tvåårig gymnasieutbildning bedrivs vid en nybyggd glasskola. Härigenom har förutsättningar skapats för att tillgodose glasindustrin med yrkeskunnig arbetskraft.

Finspångs kommun: Vad avser utbildningen bör påpekas den möjlighet som nu finns genom lärlingsutbildning enligt förordning om försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning (SFS 1980: 533). Här skapas möjlighet att genom samarbete mellan företag och skola även i "udda" yrken bereda ungdomar fullständig gymnasial yrkesutbildning, varvid avtal tecknas mellan arbetsgivaren och skolstyrelsen om kursplanen.

Detta innebär för eleven att han/hon erhåller lön under utbildningstiden enligt gällande branschavtal samt att eleven efter avslutad utbildning erhåller tillsvidareanställning i företaget.

Det skall även framhållas att något hinder ej bör finnas för den lokala gymnasieskolan att inrätta lärlingsplatser även om linjer och platser finns tillgängliga på den riksyркesskola som finns i Nybro för glasbruksarbetare.

Den situation får nämligen inte uppstå att en eventuell elev skall tvingas bedriva sin utbildning långt från hemorten och för den skull hellre avstår från denna utbildning.

Lessebo kommun: Under nuvarande förhållanden torde det vara ytterligt svårt att i större omfattning locka ungdomarna till utbildning inom glasyrket.

De fackliga organisationerna föreslår att en utökad utbildning av instruktörer och handledare kommer till stånd för att stärka gymnasieutbildningen.

Lessebo kommun vill tillstyrka förslaget, med det tillägget att även den s. k. yrkesintroduktionsutbildningen inkluderas i dessa åtaganden.

För att kunna upprätthålla hantverkets yrkesskicklighet – vilket i sin tur är en förutsättning för såväl branschens konkurrens- som, vid nyrekrytering, attraktionskraft – krävs goda vidareutbildningsmöjligheter. Inom Glasriket ryms, förutom glasutbildning på gymnasial nivå, även två högskolor och glasforskningsinstitut. De utbildningsmässiga förutsättningarna för en eftergymnasial glasutbildning borde rimligen finnas här. Lessebo kommun anser att möjligheterna att anordna yrkesteknisk högskoleutbildning med det snaraste bör granskas.

Ronneby kommun understryker utredningens konstaterande att svårigheter föreligger att rekrytera kvalificerad arbetskraft till glasbruksindustrin. Svårigheterna är enligt kommunens uppfattning sannolikt speciellt stora i Ronneby eftersom endast ett företag finns representerat i regionen. Det är därför av största vikt att en samverkan sker mellan länsarbetsnämnden i Blekinge och Kronobergs respektive Kalmar län i syfte att tillfredsställa efterfrågan på arbetskraft i så stor utsträckning som möjligt. I sammanhanget bör även svårigheterna att rekrytera elever till utbildning inom den hantverksmässiga produktionen ytterligare uppmärksammas.

Uppvidinge kommun: För att bevara den manuella glasindustrins konkurrenskraft på sikt erfordras, bl. a. med tanke på den höga medelåldern i branschen, en utbildningsplan och ett aktivt utbildningsstöd. Här vill kommunen föreslå ett utbildningsstöd motsvarande bidrag för gymnasieplats som knytes direkt till varje enskilt glasbruk som är villigt att ställa upp med utbildningsplatser. För den mera teoretiska utbildningen torde handledare vid den befintliga glasbruksskolan lämpligen anlitas.

10 Arbetsmiljön

Några remissinstanser tar upp frågor rörande arbetsmiljön. Dessa anför i huvudsak följande

Arbetsmarknadsstyrelsen: Som påpekas i utredningen förligger — — — i många fall brister vad gäller arbetsmiljön vid bruken, vilket — — — försvårar rekryteringen av arbetskraft. Förbättringar i detta avseende är således nödvändiga för att på sikt säkra en tillräcklig tillgång till kvalificerade yrkesarbetare.

Arbetsmarknadsstyrelsen: Arbetsmiljöproblemen i den manuella glasindustrin gäller faktorer som värmestrålning, klimat, buller och kemiska hälsorisker (t. ex. bly, arsenik och fluorvätesyra, tills nyligen även asbest).

Vissa arbetsmiljöproblem kan underlättas genom samarbete mellan glasbruken. Sålunda innebär en gemensam pelleteringsanläggning att man inte behöver mångkammare på varje glasbruk. Man kan då begränsa dammande arbetsmoment som satsning och blandning av glaskemikalier till en anläggning. Andra moment som t. ex. syrapolering måste av praktiska skäl vara kvar vid de glasbruk som tillverkar polerat glas.

På grund av glasindustrins geografiska lokalisering till i huvudsak två län är tillsynsverksamheten också begränsad till i huvudsak två yrkesinspektionsdistrikt. Yrkesinspektionen har under en följd av år bedrivit tillsyn för att driva fram arbete med att förbättra arbetsmiljön, inte minst för att nedbringa blyexponeringen, som har varit ett stort problem, främst för mängblandare och iläggare. Yrkeshygieniska mätningar har varit ett viktigt led i denna verksamhet. Vidare har man tagit aktiv del i försöken att minska spridningen av blydamm genom användning av blysilikat i stället för blymönja och genom införande av central pelletering. Slutligen har användningen av asbest på glasbruken nu upphört.

Det är styrelsens uppfattning att arbetsmiljöproblemen inom glasindustrin bör kunna lösas på ett acceptabelt sätt oavsett strukturen hos glasindustrin, även om den svaga ekonomiska bärkraften hos glasbruken har försvårat investeringar i bättre arbetsmiljö. Från arbetsmiljösynpunkt behövs därför ingen struktur anses på förhand utesluten.

11 Den yttre miljön

Några remissinstanser tar upp frågor rörande den yttre miljön. Dessa anför i huvudsak följande.

Statens naturvårdsverk har inga principiella invändningar mot den redovisning av de yttre miljöfrågorna som görs i SIND-utredningen. Det är svårt att i dag säga hur stora miljökostnaderna kommer att bli de närmaste åren. När Kosta och Orrefors åtgärdat sina utsläpp har de största investeringarna vid enskilda bruk gjorts. I övrigt beror storleken av och takt för framtida miljöinvesteringar på ett flertal faktorer bl. a. branschens framtida struktur. Den i utredningen nämnda miljökostnaden (ca 2 milj. kr./år) kan vara riktig men måste betraktas som en grov uppskattning.

Koncessionsnämnden för miljöskydd: Från de synpunkter koncessionsnämnden har att beakta har nämnden ingen erinran mot industriverkets förslag till plan för samhällets insatser i fråga om den manuella glasindustrin.

Länsstyrelsen i Kronobergs län: Branschens dåliga lönsamhet har lett till att investeringar för såväl den inre som den yttre miljön i många glasbruk har blivit eftersatta. Länsstyrelsen tillstyrker därför SIND:s förslag om avskrivningslån för inre och yttre miljöinvesteringar (inkl. energibesparande investeringar i ugsanläggningar). För att glasbruk som redan nu är tvingade att genomföra vatten- och luftrenande åtgärder inte skall komma i ett sämre ekonomiskt läge gentemot glasbruk som kan skjuta på dylika investeringar och därmed kunna komma i åtnjutande av det föreslagna stödet, föreslår länsstyrelsen att det särskilda investeringsstödet för den manuella glasindustrin under innevarande budgetår även kan användas för yttre miljöinvesteringar. Detta anser länsstyrelsen vara möjligt med hänsyn till att avsatta medel inte till fullo utnyttjats.

12 Övriga synpunkter

Några remissinstanser tar därutöver upp en del övriga frågor. Dessa remissinstanser anför därvid följande.

Statens pris- och kartellnämnd: Bland de punkter i utredningen nämnden vill fästa uppmärksamheten vid är den roll de prissättningsprinciper som tillämpas inom detaljhandeln haft för marknadsutvecklingen för de inhemska glasvarorna. Av utredningen framgår att detaljhandeln i sin prissättning regelmässigt tillämpar procentuella pålägg baserade på glasbrukens nettopriser. Användningen av fasta procentuella omräkningstal vid genomförande av leverantörsprishöjningar leder dels till att detaljhandelns priser höjs utan något direkt samband med kostnadsförändringarna inom handeln, dels att det svensktillverkade glaset prismässigt missgynnas i förhållande till det importerade, eftersom det svenska glaset är dyrare. Enligt nämndens mening bör handelns prissättningsbeteende ytterligare undersökas med sikte att få till stånd en mer kostnadsanknuten prissättning som leder till en utjämning av priserna mellan inhemska och importerade glasvaror.

Sveriges hantverks- och industriorganisation – Familjeföretagen: Glasbruksstudien aktualiserar ett genomförande snarast möjligt av de förslag till ytterligare reformering av familjeföretagens beskattning, som f. n. är under utredning. Skyndsamma reformer för att underlätta familjeföretagens förutsättningar att överleva och utvecklas är nödvändiga inte minst för den hårt pressade glasbruksnäringen.

Sammanställning av remissyttranden över rapporten (SIND 1980: 8) Planglasindustrin — Planglas och isolerrutor inför 80-talet

1 Plan för planglasindustrin

Remissinstanserna ansluter sig i allmänhet till industriverkets bedömning att det inte finns några motiv eller förutsättningar för en samlad plan för planglasindustrin.

Skånes handelskammare/Näringslivskommittén i Hallands län delar utredningens uppfattning i denna del. Kammarens/Näringslivskommitténs ställningstagande baseras därvid främst på det förhållandet att branschen konkurrensmässigt är utomordentligt väl strukturerad och således därigenom effektivt motverkar olika i sammanhanget inte önskvärda utvecklingstendenser. Det är emellertid för den fortsatta utvecklingen ytterst angeläget att den konkurrenssituation som nu föreligger icke kommer att snedvridas genom olika samhälleliga insatser såvitt avser planglasindustrin i de andra nordiska länderna. Utredningen redovisar visserligen inte närmare vilka omstruktureringar som kan bli aktuella under de närmaste åren i dessa länder men synes närmast utgå ifrån att de befintliga maskinglasverken kommer att läggas ned. Om så inte blir fallet utan samhället av sysselsättnings- eller andra liknande skäl bidrar till att skapa förutsättningar för etablering av en floatprocess i något av länderna får den överkapacitet som då uppstår på den nordiska marknaden mycket snabbt allvarliga konsekvenser av sysselsättningskaraktär i Sverige både vad gäller råglasproduktionen och inom vidareförädlingsledet. Handelskammaren/Näringslivskommittén får således betona vikten av att endast renodlat marknads-mässiga aspekter läggs till grund vid överväganden rörande produktion i framtiden av planglas i Danmark och Finland.

Näringsfrihetsombudsmannen: På råglässidan är det uppenbarligen risk för att Pilkington så småningom kan komma att bli ensamtillverkare i Norden. Om så blir fallet förefaller risken för monopolmissbruk dock inte vara alltför stor med tanke på att konkurrerande tillverkare av betydelse finns i Europa och att Pilkingtons patent på floattekniken snart löper ut. En av konkurrenterna, Saint Gobain, har redan nu en stark ställning i förädlingsledet i Norden. Importkonkurrensen kommer med all sannolikhet att vara en realitet under dessa förutsättningar. En statlig planering för planglasindustrin med syfte att — som Nordiska fabriksarbetarefederationen angett — "avvärja konkurrensens utslagning" kan knappast leda till annat än högre priser, sämre produkter och sämre konkurrenskraft, om avsikten är att bibehålla alla befintliga tillverkningsenheter och kanske sammanföra dem i någon form av gemensamt agerande. Insatser för att genom övergång till annan verksamhet mildra verkningarna av en industriell anpassning till nya förutsättningar bör givetvis ske både från samhällets och företagets sida. Att detta är möjligt visas bl. a. av vad som uppnåtts i Emmaboda och Drammen. Detta kan inte kräva någon sådan närmast planekonomisk satsning som bl. a. fabriksarbetarefederationen tycks ha åsyftat.

Länsstyrelsen i Hallands län: I likhet med utredningen bedömer ej heller länsstyrelsen sådana ingrepp som nödvändiga. — — —.

I den mån nya förutsättningar skulle bli aktuella för planglasindustrin vill dock länsstyrelsen framhålla vikten av en nära samverkan mellan de nordiska länderna.

Sveriges industriförbund och Svenska arbetsgivareföreningen: Utredningen kommer mot denna bakgrund fram till samma uppfattning som organisationerna tidigare framfört, nämligen att det saknas både motiv och förutsättningar för en gemensam nordisk planering och styrning av utvecklingen inom planglasindustrin.

Svenska fabriksarbetareförbundet: Industriverkets slutsats att den svenska planglastillverkningen vore färdigstrukturerad för överblickbar framtid är enligt Svenska fabriksarbetareförbundet otillräckligt analyserad.

Utredningen beskriver hur konkurrensen sannolikt hårdnar när floatpatenten inom kort börjar utlöpa. Den befintliga överkapaciteten i Västeuropa förstärks genom Lux Guard's satsning i Luxemburg med starkt statligt stöd. Från Pilkingtons anläggning i Halmstad exporteras stora kvantiteter glas till Storbritannien, västeuropeiska kuststater och Nordamerika. Från flera av dessa utomnordiska exportmarknader signaleras ett ökande motstånd mot den svenska exporten.

Samtidigt importerar Sverige, i stor utsträckning genom Scan Gobain, stora kvantiteter floatglas för isolerrutetillverkning.

I en framtid kan detta komma att drastiskt minska den anställningstrygghet som normalt förknippas med en ny anläggning som Halmstadverket.

Sveriges hantverks- och industriorganisation-Familjeföretagen: Från bl. a. fackligt håll har föreslagits någon form av samnordisk planering av planglasindustrin vad gäller etablering, sysselsättning m. m. Enligt utredningens analys av branschens teknologiska status, internationella karaktär och konkurrensförhållanden finns dock inga motiv eller förutsättningar för upprättande av en sådan samlad planering.

SHIO-Familjeföretagen delar utredningens bedömning.

Tjänstemännens centralorganisation: Industriverket fick den 20 april 1979 i uppdrag av regeringen att utarbeta "en samlad plan för samhällets insatser på glasindustriområdet". Bakgrunden till regeringens uppdrag var bl. a. ett riksdagsbeslut i frågan.

I industriverkets nu föreliggande utredning sägs beträffande planglasindustrin att "omstruktureringen av planglasindustrin är för svenskt vidkommande klar för överblickbar tid". Vidare sägs att "inga motiv eller förutsättningar finns för upprättande av en samlad plan för de nordiska ländernas insatser inom planglastillverkningen innefattande genomförandet av en gemensam nordisk industriplanering". Industriverket anför inga ändrade förutsättningar som motiv till sitt ställningstagande utan anser uppenbarligen att riksdagens beslut inte haft någon grund.

Ej heller har den av riksdagen begärda samlade planen för glasindustrin tagits fram. TCO anser att regeringen i rådande läge skyndsamt måste utarbeta denna samlade plan i samråd med de fackliga organisationerna.

2 Forskning och utveckling inom planglastillverkningen

Endast en remissinstans, Styrelsen för teknisk utveckling, har redovisat några synpunkter på industriverkets slutsatser rörande behovet av speciella satsningar på forskning och utveckling inom planglastillverkningen.

Styrelsen för teknisk utveckling: Såsom framgår av utredningen styrs utvecklingen av glastillverkningsprocessen i mycket hög grad från utlandet genom de multinationella företagen. Dessa har centrala utvecklingscentra med avsevärda forsknings- och utvecklingsresurser. F.n. finns endast ett glastillverkningsföretag etablerat i Sverige. Av detta skäl saknas f.n. motiv för ett svenskt övergripande FoU-stöd till utveckling av tillverkningsprocessen för planglas.

3 Regionalpolitiskt stöd

Samtliga remissinstanser som haft synpunkter på industriverkets bedömning rörande det regionalpolitiska stödet har delat industriverkets uppfattning.

Skånes handelskammare och Näringslivskommittén i Hallands län: Handelskammaren/Kommittén är i det sammanhanget särskilt angelägen understryka utredningens uppfattning att stark återhållsamhet måste iakttagas med lokaliseringsstöd i detta sammanhang. Handelskammarens/Kommitténs erfarenheter sammanfaller väl med utredningens uppfattning att lokaliseringsstöd kan medföra mycket allvarliga effekter av sekundär karaktär för företag i andra regioner och således bör användas ytterst sparsamt.

Näringsfrihetsombudsmannen: När det gäller förädling av planglas i form av isolerrutetillverkning ger rapporten vid handen att marknadsförhållandena från konkurrenssynpunkt i stort sett är tämligen tillfredsställande. Konkurrensen konstateras vara betydande, etableringströskeln är låg, närhet till marknaden är en fördel av större betydelse än storskalighet och prisutvecklingen har varit förhållandevis måttlig. Samhälleliga stödåtgärder anses dock ha rubbat konkurrensförhållandena och medfört tendenser till överkapacitet. Produktutvecklingen är snabb och fortsatta strukturförändringar väntas. Utredningen rekommenderar stark återhållsamhet med lokaliseringsstöd eftersom problemen annars övervältras på företag i andra regioner. Från konkurrenssynpunkt är det också av vikt att eventuella stödåtgärder inte går längre än att extra kostnader för viss lokalisering kompenseras.

Arbetsmarknadsstyrelsen: Med hänsyn till rådande överkapacitet inom isolerrute- och fönstertillverkningen understryker utredningen, att det finns skäl att särskilt noga beakta det regionalpolitiska stödets sekundära effekter för företag i andra regioner och att stark återhållsamhet bör iakttagas med lokaliseringsstöd i denna bransch, bl. a. med hänsyn till isolerrutetillverkningen i Emmaboda. Arbetsmarknadsstyrelsen delar denna uppfattning och beviljar normalt sett ej lokaliseringsstöd till denna bransch. Sty-

relsen har vid handläggning av sådana stödärenden regelmässigt haft samråd med statens industriverk. Lokaliseringsstöd som påtagligt kunnat påverka konkurrensförhållanden i branschen har ej heller utgått under de senaste åren.

Länsstyrelsen i Kalmar län: Till följd av att staten givit stöd till etablering av företag inom isolerrutebranschen har konkurrensförhållandena rubbats. Dessa stödåtgärder har bl. a. bidragit till rådande överkapacitet och även medfört negativa sysselsättningseffekter för industrin inom andra delar av landet. Bland annat har Emmaboda Glas AB indirekt drabbats med sysselsättningsminskning som följd.

Länsstyrelsen anser därför att det finns stor anledning att här särskilt noga beakta det statliga stödets effekter för företag i andra regioner. Länsstyrelsen är av den uppfattningen att statligt stöd till konkurrerande företag kan medföra en uppenbar risk för allvarliga sekundära konsekvenser, som man från samhällets sida måste väga in i varje stödprojekt.

Mot denna bakgrund och med hänsyn till den svåra arbetsmarknaden i Emmaboda delar länsstyrelsen helt utredningens uppfattning att stor återhållsamhet bör iakttas med lokaliseringsstöd och andra former av statligt stöd till denna bransch. Utvecklingen inom näringsgrenen är sådan att det nu allvarligt måste övervägas införande av etableringskontroll för näringsgrenen.

Emmaboda kommun: Enligt kommunens mening är "stark återhållsamhet" med lokaliseringsstöd till konkurrerande företag i branschen ett otillräckligt tillgrepp. I stället bör totalt stopp för statligt stöd överhuvudtaget omedelbart införas för samtliga isolerruteproducerande företag i Sverige, utom för tillverkningen i Emmaboda med hänvisning till den sysselsättningsgaranti som tecknats 1974 mellan Saint-Gobain och regeringen. Det är obestridligt ett primärt samhällsintresse att pågående och kommande anpassning av produktionen i branschen till marknaden – som stagnerar – sker vid företag och orter där de negativa konsekvenserna blir minst. Vid de företag där isolerrutetillverkningen endast är en del av företagets totala produktion kan en nedläggning av just den produktionen ha en förhållandevis marginell betydelse för företagets fortbestånd.

Sveriges industriförbund och Svenska arbetsgivareföreningen: Vi anser inte heller att statligt stöd i syfte att bevara sysselsättningen bör ges till befintliga företag som på grund av svag konkurrensförmåga står inför nedläggning eller mer omfattande neddragning av produktionskapaciteten.

Svenska fabriksarbetareförbundet: Utredningen konstaterar i avsnittet om handel med isolerrutor att Sverige utgör den stora nordiska importmarknaden. Främst Norge och Danmark, men även Finland är de stora exportörerna hit.

Den svenska importvolymen nära fördubblades under 1979. Under antagande att den svenska produktionen inte minskade under 1979 (statistik föreligger ej) skulle efterfrågan på isolerrutor i Sverige ännu 1979 vara ökande. SIND:s prognoser pekar också mot en ökad efterfrågan fram till 1985.

Mot bakgrund av att åtminstone de norska och danska lönekostnaderna motsvarar de svenska torde det vara möjligt att ersätta en del av importen med svensk tillverkning.

Industriverket manar till försiktighet med lokaliseringsstöd till den svenska isolerruteindustrin.

Vi menar att de förhållanden som möjliggjort grannländernas export till Sverige borde utförligare ha kartlagts mot bakgrund av vad som sagts ovan.

Sveriges arbetsledareförbund: Fönster och fönsterglastillverkningen är idag en småskalig industri. Tillverkningstekniken är enkel och kapitalbehovet litet. Fördelarna med att produktionen ligger nära marknaden är stora. Därför bör även i framtiden produktionsenheterna vara geografiskt spridda över landet.

SALF vill dock understryka att samhället måste vara ytterst återhållsamt med lokaliseringstöd, för att motverka överkapacitet inom planglasindustrin. Risken finns annars att problemen flyttas mellan företag och landsändar.

Sveriges hantverks- och industriorganisation – Familjeföretagen: SHIO-Familjeföretagen delar utredningens uppfattning att stark återhållsamhet måste iakttas med lokaliseringstöd i denna bransch. Vi vill dessutom påpeka att detta problem inte är begränsat just till isolerrutebranschen utan torde gälla glasindustrin, för att inte säga hela näringslivet som helhet. De negativa sekundära effekterna av en selektiv lokaliserings- och regionalpolitik tas alltför sällan med i beräkningarna.

4 Typgodkännande och produktionskontroll

Samtliga remissinstanser som yttrat sig över industriverkets bedömning rörande betydelsen av enhetliga regler för typgodkännanden och system för produktionskontroll samt behovet av att det nordiska samordningsarbetet inom ramen för nordiska kommittén för byggbestämmelser (NKB) intensifieras har delat industriverkets bedömning.

Kommerskollegiet: Allmänt sett vill kollegiet dock understryka vad utredningen själv anför beträffande de framförda rekommendationerna angående tillskapandet av i Norden samordnade regler för typgodkännande och system för produktionskontroll (kvalitetsaspekter) för isolerrutor nämligen att dessa åtgärder bör vara ägnade att underlätta utveckling och marknadsföring av ändamålsenliga produkter och främja handeln och konkurrensen inom berörd bransch. Kollegiet tillstyrker således dessa rekommendationer och delar även utredningens uppfattning om önskvärdheten av att verksamheten inom nordiska kommittén för byggbestämmelser (NKB) intensifieras på detta område.

Skånes handelskammare och Näringslivskommittén i Hallands län: Handelskammaren/Näringslivskommittén får därjämte understryka vad utredningen framhåller beträffande behovet av enhetliga regler för typgodkännande av produkter och system för produktionskontroll. En harmonisering härvidlag är ägnad att stärka industrins ställning på exportmarknaderna och främjar en sund konkurrens.

Näringsfrihetsombudsmannen: NO vill i anslutning här till endast betona vikten av att olika godkännandeförfaranden i största möjliga utsträckning baseras på funktionskrav och att detaljstyrning av konstruktioner undviks. Det får inte heller bli så att stora, etablerade företags produkttyper och möjligheter styr kravutformningen och ger försteg i konkurrensen. I annat fall kan produktutvecklingen låsas – vilket är särskilt betänkligt på ett område som det aktuella där produktutvecklingen är snabb – och små eller nyetablerade företags konkurrensmöjligheter elimineras. Det är också som utredningen framhåller viktigt att söka harmonisera normer och bedöm-

ningsgrunder i olika länder. Detta bör även gälla en vidare krets av länder än de nordiska. Nationella bestämmelser kan komma att fungera som handelshinder och försvaga konkurrensen.

Byggforskningsrådet: I Byggforskningsrådets arbete med fönsterproblemen har under hand framkommit skaderapporter på isolerglas i Sverige. Likaså har rapporter från Danmark och Västtyskland visat på relativt omfattande skador och korta livslängder hos isolerglas. Det är därför mycket angeläget att få till stånd utveckling av metoder för tillverkning av fönster med isolerrutor som har likvärdig livslängd som övriga fönster. Provningsförfarande och typgodkännanderegler bör snabbt tas fram.

Statens planverk: Planverket utarbetar för närvarande typgodkännanderegler för isolerrutor i samarbete med Isolerruteproducenternas förening i Sverige (SIP). Härvid är det önskvärt med en utförligare redovisning av hitillsvarande erfarenheter beträffande rutornas livslängd. För att ge ett visst skydd för att isolerrutor har god kvalitet lämnar tillverkarna idag ovannämnda 5-årsgaranti. Även om typgodkännande ges anser planverket att denna garanti bör bibehållas och helst utvidgas till en 10-årsgaranti.

Fördelar finns med att isolerrutor kan typgodkännas och tillverkningskontrolleras. Vissa möjligheter att uppnå jämnare kvalitet vid tillverkning uppnås. Detta gäller kanske i första hand de mindre tillverkarna. De större tillverkarna säger sig redan nu i stort sett följa de föreslagna reglerna. Dvs. att netto-resultatet av typgodkännandet kanske inte blir så stort på tillverkarsidan. Därutöver finns ett stort behov av att glasmästeriarbetet – insättningen av rutorna – förbättras såväl konstruktivt som utförandemässigt. Detta kan endast delvis påverkas genom att isolerrutor typgodkännas.

Vad beträffar samordningen av byggbestämmelser i Norden torde de generella krav som berör fönster och förseglade rutor vara väl harmoniserade och eventuella kvarstående olikheter kommer successivt att tas upp i NKB-arbetet. För den internordiska handeln spelar de mer detaljerade typgodkännanderegler en större roll. NKB har utarbetat förslag till internordiskt ramavtal beträffande typgodkännande och kontroll. Detta ramavtal skall kompletteras med internordiska regler för speciella produkter. Denna verksamhet har påbörjats och torde även komma att omfatta fönster och förseglade rutor. Planverket avser att verka för att dessa produkter snarast möjligt tas upp på programmet.

Emmaboda kommun: Föreslagen intensifiering av NKB:s arbete angående samordning av byggbestämmelser etc. är angelägen och nödvändig. Genom införande av gemensamma enhetliga nordiska bestämmelser förhindras undermåliga produkter att nå marknaden.

Sveriges arbetsledareförbund: SALF delar utredningens uppfattning att ett ökat samarbete mellan företag och myndigheter vad gäller typgodkännande och kontrollprocedurer är nödvändig för att konkurrensen inte skall snedvridas.

Sveriges hantverks- och industriorganisation – Familjeföretagen: SHIO-Familjeföretagen delar utredningens uppfattning härvidlag. I detta sammanhang vill vi peka på de insatser som redan nu vidtagits inom glasbranschen genom skapandet av Glasbranschrådet. Glasbranschrådet är en forskningsstiftelse som genom en utvecklingsavgift på planglas skall få ekonomiska resurser att initiera och stödja forskning och utveckling. Initiativtagare till detta råd är det till SHIO-Familjeföretagen anslutna branschorganet Glasmästeriförbundet. Samverkande i rådet är dessutom Sveriges Planglasgrossisters Förening.

5 Övriga synpunkter

Ett flertal remissinstanser har utöver synpunkter på utredningsförslagen pekat på bostadsbyggandets betydelse för förbrukningen av planglas och isolerrutor.

Skånes handelskammare och Näringslivskommittén i Hallands län: Därtill får handelskammaren/näringslivskommittén för egen del foga att det ur branschens synvinkel skulle vara ytterst angeläget och välkommet med mera långsiktig planering av bostadsbyggandet i vårt land.

Arbetsmarknadsstyrelsen: Av avgörande betydelse för den framtida efterfrågan på planglas, vilket främst används till fönster, är utvecklingen av byggandet. Arbetsmarknadsstyrelsen har i olika sammanhang starkt understrukit behovet av ett ökat bostadsbyggande och vikten av ett högt och jämnt utnyttjande av produktionskapaciteten inom byggsektorn. Även för berörda glasindustribranscher är detta väsentligt. Under andra hälften av 70-talet utnyttjades inte möjligheterna till ett ökat bostadsbyggande. Avsevärda investeringar i bostadsbyggande bortföll jämfört med uppställda planer. Under perioden 1975–1979 byggdes ca 30 000 färre lägenheter än planerat, vilket motsvarar ett bortfall av investeringsvolym på ca 15 miljarder kronor. Utredningen anser att det främst är arbetskraftsbristen som förklarar nedgången i bostadsbyggandet under slutet av 1970-talet och att det indikerar att tillgången på arbetskraft torde bli den begränsade faktorn när det gäller utvecklingen av bostadsbyggandet under 1980-talet. Enligt styrelsens mening är detta en alltför förenklad beskrivning av problemet. Nedgången av bostadsbyggandet under de senaste åren beror enligt styrelsens uppfattning i första hand på de problem som skapats av kostnadsutvecklingen, kreditivfrågor och olika typer av planhinder. Den ryckighet som kännetecknat bostadsbyggnadsvolymen sedan mitten av 1970-talet har medfört en långsiktigt alltför stor avgång av byggnadsarbetare och försvårat rekryteringen till branschen, något som i hög grad bidragit till den brist som f. n. råder på arbetskraft i stora delar av landet.

Länsstyrelsen i Kalmar län: Den framtida efterfrågan på isolerrutor hänger i hög grad ihop med utvecklingen på byggsidan. Länsstyrelsen vill i detta sammanhang uttrycka sin oro över det låga bostadsbyggandet. Minskar bostadsbyggandet ytterligare kan det få allvarliga konsekvenser för bland annat isolerruteindustrin. Det minskade bostadsbyggandet under 1980 har i kombination med nyetableringen av isolerrutetillverkning resulterat i att Emmaboda Glas AB tvingats permittera flertalet av de anställda under elva dagar under de kommande två månaderna.

Emmaboda kommun: Slutligen skall nämnas att det akuta läget med neddragning av produktionen i Emmaboda genom införande av korttidsvecka huvudsakligen är föranlett av den låga bostadsproduktionen i Skandinavien. Stimulansåtgärder för ökad byggnation i Sverige måste enligt kommunens mening snarast vidtagas genom regeringens försorg.

Två remissinstanser har tagit upp frågan om förbättrade energiegenskaper hos nya glastyper.

Skånes handelskammare och Näringslivskommittén i Hallands län: I det sammanhanget får handelskammaren/kommittén även efterlysa en mera realistisk syn på fönstret i energisammanhang. Genom den snabba

utveckling som varit på fönstersidan – vilken också beskrivs i utredningen – finns enligt handelskammarens/kommitténs mening ur energisynpunkt grundad anledning omvärdera fönstrets roll i byggnader m. m. Enligt vad handelskammaren/kommittén inhämtat kan relativt sett stora fönsterytor med s. k. energisparglas i väsentlig mån bidra till en god energianvändning i byggnader. Detta förhållande bör också i motsvarande mån komma till uttryck i framtida byggnormer.

Frågan om priskontroll har tagits upp av

Statens pris- och kartellnämnd: SPK följer pris- och kostnadsutvecklingen på planglas och isolerrutor också genom överläggningar med de prisledande företagen. Pilkington Floatglas AB och Emmaboda Glas AB. Till följd av SPK:s prisövervakning har icke kostnadsmotiverade prishöjningar kunnat förhindras. Risken för monopolprissättning på planglas till följd av Pilkingtons allt mer dominerade ställning på marknaden har kunnat motverkas.

Mot bakgrund av den starka koncentration som råder på marknaderna för planglas och isolerrutor är det nödvändigt att samhället även fortsättningsvis har en intensiv prisövervakning på dessa områden. Byggekonsultationsutredningen (SOU 1977: 43) framhöll att det allmännas inflytande över prissättningen hos företag som arbetar på marknader med hög koncentration i första hand bör uppnås genom frivilliga överenskommelser mellan samhället och aktuella företag. Avtalet mellan staten och Cementa AB kunde – enligt utredningen – tjäna som förebild. Enligt detta avtal skall Cementa tillämpa en prissättning som innebär att dess ställning på den svenska marknaden ej missbrukas. Det förutsätts att de rationaliseringsmöjligheter, som uppstår i tillverkning och distribution, i skälighetssträckning skall påverka prissättningen. Cementa har förbundit sig att fortlöpande informera SPK om företagets kostnads- och marknadssituation och att till nämnden meddela planer på prishöjningar på cement till den svenska marknaden samt skälen för dessa. Anmälan om planerad prishöjning skall ske senast 30 dagar före ikraftträdandet.

Frågan om forskning och utveckling inom isolerrute- och fönsterindustrin samt eventuellt behov av stimulansåtgärder tas upp av

Styrelsen för teknisk utveckling: Isolerrute- liksom fönstertillverkningen är under stark utveckling. Denna utveckling sker vid många relativt små företag. Av utredningen synes framgå att isolerrutetekniken vunnit större marknadsandelar i övriga Norden än i Sverige. Det bedöms även att mycket utvecklingsarbete återstår. Det bör därför vara angeläget att inom detta område ge innovationsstöd.

Huvudanvändningsområdet för planglas är som fönsterglas. Möjligheterna till nya tillämpningsområden liksom de speciella krav som kan ställas inom dessa bör undersökas. Såsom exempel på nyare tillämpningar kan nämnas solfångare där kraven på glaset i många fall avviker från vad som krävs vid fönsterapplikationer.

STU vill även instämma i behovet av fortsatt forskning och utveckling inom området fönsterteknik och fönstrens energibalans. Morgondagens fönster bör bättre fylla de funktions- och underhålls krav som finns anledning att ställa än vad dagens fönster gör. Vidare erfordras ett omfattande

arbete för att avgöra fönstrets roll i byggnadens energibalans. Framför allt den senare frågan bör lösas genom internationellt samarbete mellan olika forskningsorgan.

Slutligen tas risken med dumping av planglas från utomnordiska tillverkare upp av

Skånes handelskammare och Näringslivskommittén i Hallands län: Till följd av tillverkningsprocessens höga fasta kostnader sker marginalproduktionen till förhållandevis sett ringa kostnad för tillverkaren. Detta i sin tur har lett till en relativt omfattande import till Norden av överskottsglas från vissa utomnordiska glasbruk. Det kan här ofta vara frågan om rena dumpingpriser. Naturligtvis finns vissa fördelar ur brukarsynpunkt förknippade med detta system men sannolikt innebär ändå den instabilitet, som systemet medför på sikt, en försvagning av den nordiska marknaden, vilket knappast är ägnat att främja den inhemska produktionen. I takt med den kärvare marknadssituationen har också olika mer eller mindre dolda rabattsystem kommit att vinna insteg. Även dessa system kan naturligtvis på sikt verka i riktning mot en alltmer instabil marknad och komma att påverka den inhemska industrin om inte effektiva motmedel kommer till användning.

Innehåll

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
1. Inledning	2
2. Föredragandens överväganden	4
2.1 Den manuella glasindustrin	5
2.2 Planglas- och isolerruteindustrin	19
2.3 Förpackningsglasindustrin	25
3. Hemställan	27
4. Anslagsfrågor för budgetåret 1981/82	27
5. Beslut	28
Bil. 1 SIND 1980: 9 Manuella glasbruk i strukturomvandling	29
Bil. 2 SIND 1980: 8 Planglasindustrin — planglas och isolerrutor inför 80-talet	48
Bil. 3 SIND PM 1980: 12 Emballageglasindustrin — en förstudie ...	57
Bil. 4 SIND PM 1980: 22 Manuella glasbruk i strukturomvandling: Forskning och utveckling	59
Bil. 5 Sammanställning av remissyttranden över rapporterna om den manuella glasindustrin	62
Bil. 6 Sammanställning av remissyttranden över rapporten om plan- glasindustrin	97